

XVII. YÜZYIL KLÂSİK TÜRK ŞİİRİNDE MEVSİMLER

(Yüksek Lisans Tezi)

Ahmet KORKUNÇ

Kütahya-2014

T.C.
DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

XVII. YÜZYIL KLÂSİK TÜRK ŞİİRİNDE MEVSİMLER

Danışman:
Doç. Dr. Atilla BATUR

Hazırlayan:
Ahmet KORKUNÇ

Kütahya-2014

Kabul ve Onay

Ahmet KORKUNÇ'un hazırladığı "XVII. Yüzyıl Klâsik Türk Şiirinde Mevsimler" başlıklı Yüksek Lisans tez çalışması, jüri tarafından lisansüstü yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

...../...../2014

Tez Jürisi		
	Kabul	Red
Doç. Dr. Atilla BATUR (Danışman)		
Yrd. Doç. Dr. Kadir GÜLER		
Yrd. Doç. Dr. Ersen ERSOY		

Doç. Dr. Soner AKKOÇ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yemin Metni

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “XVII. Yüzyıl Klâsik Türk Şiirinde Mevsimler” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../2014

Ahmet KORKUNÇ

Özgeçmiş

01.01.1985 tarihinde Ağrı'nın Kumlugeçit köyünde doğdu. İlköğrenimini Ağrı İbrahim Çeçen İlköğretim Okulunda tamamladı. 2001 yılında Ağrı Anadolu Lisesinde başladığı orta öğrenimini 2005 yılında İstanbul Büyükşehir Hüseyin Yıldız Anadolu Lisesinde tamamladı. 2005 yılında Gaziantep Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde lisans öğrenimine başladı. 2009 yılında lisans öğrenimini bitirdikten sonra aynı yıl Dumlupınar Üniversitesinde Eski Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalında yüksek lisansa başladı. Halen özel bir kurumda öğretmenlik yapmaktadır.

On iki aylık bir zaman diliminde meydana getirilen bu çalışmanın hazırlık aşamasında benden hiçbir şekilde desteğini esirgemeyen kıymetli anne ve babama, sevgili eşime, değerli kardeşlerime, arkadaşlarıma; bu alanda yetişmemde büyük emekleri olan muhterem hocalarım Yrd. Doç. Dr. Halil İbrahim Yakar'a, Yrd. Doç. Dr. Kadir Güler'e, Yrd. Doç. Dr. Mustafa Güneş'e ve tez danışman hocam Doç. Dr. Atilla Batur'a teşekkür ederim.

ÖZET

XVII. YÜZYIL KLÂSİK TÜRK ŞİİRİNDE MEVSİMLER

KORKUNÇ, Ahmet

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Atilla BATUR

Temmuz, 2014, 174 sayfa

XVII. Yüzyıl Klâsik Türk Şiirinde Mevsimler adlı tez çalışmamızda XVII. Yüzyılda yaşayan şâirlerin mevsimleri şiirlerinde ele alışlarını inceleme gayreti içinde bulunduk. Tez çalışmamıza başlamadan önce şâirlerin yaşadığı yüzyılı araştırdık. Zira bir sanatçı eserinde neyi veya hangi konuyu işlerse işlesin yaşadığı dönemde meydana gelen olumlu veya olumsuz durumlardan bağımsız bir şekilde ürün vermesi beklenemez. Bu sebeple çalışmamıza incelediğimiz dönemi araştırarak başladık.

XVII. Yüzyılın siyasi, edebi ve toplumsal hayatına göz atıldıktan sonra çalışmanın ana kaynağı olan divânlar detaylı bir şekilde araştırılarak mevsimler ile alakalı beyitler tespit edildi. Bu yüzyılda yaşayan ve çalışmaya dâhil edilen her şairin divânından tespit edilen beyitler yine kendi içerisinde sınıflandırılarak tez çalışmasının içerisinde yer almıştır. Sınıflandırma “Bahâr”, “Nev-bahâr”, “Nevrûz”, “Kış”, “Sonbahâr” ve “Yaz” şeklinde yapıp detayları ile incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmaya dâhil edilen beyitlerde mevsimlerle alakalı beyitlerde anahtar kelimeleri bulup bu kelimeler üzerinden çalışmamızın ana konusu olan mevsimleri çeşitli yönleri ile çalışmaya dahil ettik.

XVII. Yüzyıl Osmanlı sahasında Nâbî, Neşâtî, Nâ’îlî, Nef’î, Şeyhülislâm Yahya gibi usta şâirler yaşamıştır. Çalışmamıza öncelikle bu şâirlerin eserlerini incelemekle başladık. Şâirlerin eserlerinden derlenen beyitler ve bentler çalışmamız içerisinde yer almıştır. İşte bu çalışmamızda, XVII. yüzyıl şâirlerinin eserlerinde mevsimleri Klâsik Türk Şiiri içerisinde ele alışları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mevsim, Bahar, Hazân, Nevrûz, Nev-bahâr

ABSTRACT**CLASSIC CENTURY SEVEN SEASONS ON TURKISH POEM**

KORKUNÇ, Ahmet
Master Thesis, Turkish Language and Literature
Supervisor: Assoc. Prof. Atilla BATUR
July, 2014, 174 pages

XVII century Classic Turkish Poetry Seasons named thesis study, XVII. Century poets have made in their effort to review discussed in his poems the seasons. Thesis work investigated the lives of poets before the 20th century. As an artist, what or which topic will function in processes occurring during the period experienced by positive or negative situations cannot be expected to provide an independent way to product. For this reason, we examine the period researched.

In the XVII century, political, literary and social life, which is the main source of the eye after a detailed study of the way about the seasons through verses sofas were detected. Living and working in this century are included in each of the verses from the book of the still classified in his own treatise has been involved in. Classification of the "Bahâr", "Nev-bahâr", "Sonbahâr", "Winter", "Nevrûz" and "Summer" with details of whether or not in the form of ond. The poems included in the study to find the keywords that the poems, unrelated words are the main subject of our work through the seasons have included working with the various aspects of the.

In the XVII century, the Ottoman Court, Nâbî, Neşâtî, Nâ'ilî, Nef'î, Şeyhülislâm Yahya, as master poets. We first started to study the works of these poets. The works of poets involved in the work on the compiled verses and dykes. This study, XVII. century in the works of the poets of the classical Turkish Poetry homepage and addressed within the seasons studied.

Keywords: Seasons, Spring, Hazân, Nevrûz, Nev-bahâr

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BAHÂR

1.1. BAHÂR MEVSİMİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ	6
1.1.1. Bahâr ve Bulut İlişkisi	8
1.1.2. Bahâr ve Hazân Münâsebeti	10
1.1.3. Bahâr ve Rüzgâr.....	14
1.1.4. Bahâr ve Çiçekler.....	18
1.1.5. Bahârın İçki İçme, Zevk ve Safâ Mevsimi Oluşu.....	26
1.1.6. Bahâr ve Kış Münâsebeti	35
1.1.7. Mevsimlerin Sultânı Bahâr	37
1.1.8. Bahâr Mevsimi ve Sevgili-Aşık İlişkisi.....	38
1.1.9. Bahâr ve Bayram İlişkisi.....	40
1.1.10. Bahâr ve Yağmur	42
1.1.11. Bahâr ve Mutluluk-Umut-Umitsuzluk İlişkisi	43
1.1.12. Bahâr ve Bülbül	48
1.1.13. Bahâr ve Zaman	54
1.1.14. Bahâr ve Gülşen-Gülistân-Bağ İlişkisi	55
1.1.15. Bahâr Mevsimi ve Bolluk-Bereket İlişkisi	59
1.1.16. Bahâr Mevsimi ve Burçlar	60
1.1.17. Bahâr ve Koku	61
1.1.18. Bahâr ve Yaprak	63
1.1.19. Bahâr ve Yılın Ayları.....	63
1.2. BAHÂRİYYE	64

1.2.1. Kasîde Nazım Şekli ve Bahâriyye	64
1.3. NEV-BAHÂR.....	65
1.3.1. Nev-bahâr Kelimesinin Anlamı ve Kullanımı	65
1.3.2. Nev-bahâr ve Bûlbûl	65
1.3.3. Nev-bahâr ve Bulut	68
1.3.4. Nev-bahâr ve Koku	69
1.3.5. Nev-bahâr ve Burçlar	69
1.3.6. Nev-bahâr ve Rûzgâr İlişkisi	70
1.3.7. Nev-bahâr ve Çiçekler	73
1.3.8. Nev-bahârın Bolluk ve Bereket Getirmesi.....	76
1.3.9. Nev-bahâr ve Hazân.....	77
1.3.10. Nev-bahâr ve Sevgili ile Âşık İlişkisi	78
1.3.11. Nev-bahâr ve Gûlistan-Gûlşen-Bağ İlişkisi	80
1.3.12. Nev-bahâr ve Bayram	82
1.3.13. Nev-bahârın İçki İçme, Zevk ve Safâ Mevsimi Oluşu	82
1.3.14. Nev-bahâr ve Şahsiyetler	84
1.4. NEV-RÛZ.....	84
1.4.1. Nev-rûz'un Tarihçesi	84
1.4.2. Nev-rûz ve Çiçekler	87
1.4.3. Nev-rûz ve Sevgili- Âşık Münâsebeti.....	89
1.4.4. Nev-rûz ve Bayram.....	90
1.4.5. Nev-rûz ve İçki İçme, Zevk ve Safâ	92
1.4.6. Nev-rûz ve Koku.....	94
1.4.7. Nev-rûz ve Şahsiyetler.....	95
1.4.8. Nev-rûz ve Gûlşen-Gûlistân-Bağ İlişkisi.....	96
1.4.9. Nev-rûz ve Rûzgâr	98
1.4.10. Nev-rûz ve Bûlbûl.....	102
1.4.11. Nev-rûz ve Zaman	104
1.4.12. Nev-rûz ve Bulut.....	105
1.4.13. Nev-rûz ve Kış Münâsebeti	106
1.4.14. Nev-rûzun Mutluluk ve Sevinç Vermesi	107
1.5. NEVRUZİYYE	107

1.5.1. Kâside Nâzım Şekli ve Nevrûziyye	107
1.5.2. Nev-rûz Redifli Gazeller.....	108

İKİNCİ BÖLÜM

YAZ MEVSİMİ

2.1. YAZ MEVSİMİNİN ÖZELLİKLERİ.....	115
2.1.1. Yaz Mevsimi ve Temmuz Ayı.....	115
2.1.2. Yaz Mevsimi ve Kış	116
2.2. TEMMÛZİYE	117
2.2.1. Kâside Nâzım Şekli ve Temmûziye.....	117
2.2.2. Temmûziye Örnekleri.....	118

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SONBAHAR (HAZÂN)

3.1. HAZÂNIN GENEL ÖZELLİKLERİ.....	122
3.1.1. Hazân ve Bülbül.....	124
3.1.2. Hazân ve Âşık-Sevgili Münâsebeti.....	125
3.1.3. Hazân ve Çiçekler.....	126
3.1.4. Hazân ve Rüzgâr.....	127
3.1.5. Hazân ve Yaprak.....	128
3.1.6. Hazân ve Bahâr Münâsebeti	130
3.1.7. Hazânın Ayrılık Mevsimi Olması.....	133
3.1.8. Hazân ve Bağ-Gülşen-Gülistan İlişkisi.....	133

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KIŞ (ŞİTÂ)

4.1. KLÂSİK TÜRK ŞİİRİ'NDE KIŞ MEVSİMİ.....	136
4.1.1. Şitâ ve Bahâr Münâsebeti	137
4.1.2. Şitâ ve Yaz Mevsimi Münâsebeti	139

4.1.3. Şitâ ve Rüzgâr	140
4.1.4. Şitâ ve Çiçekler	140
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	141
KAYNAKÇA	157
DİZİN	161

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e	Adı Geçen Eser
a.g.t	Adı Geçen Tez
a.g.y	Adı Geçen Yayın
BH	Bahti
BS	Bosnalı Sabî
Dv.	Dîvân
FD	Fasîh Ahmed Dede
FK	Fehim-î Kâdîm
Gz.	Gâzel
GY	Gaybi
Ks.	Kâsîde
Kt.	Kıt'â
M	Mezâkî
Mf.	Müfred
Muh.	Muhammes
Müs.	Müstezâd
NB	Nâbî
NF	Nef'î
NK	Nâ'ilî Kâdîm
NŞ	Neşâtî
R	Ramî
s.	Sayfa
ŞY	Şeyhülislâm Yahya
Tr.	Tarîh
V	Veysi

TEZ METNİ

GİRİŞ

Araştırmanın Önemi

İnsan hayatı ile doğa arasında hiç şüphesiz müthiş bir benzerlik vardır. Bu benzerlik özellikle mevsimler üzerinden değerlendirildiğinde benzerliğin paralelliği ve sınırları daha net bir şekilde görülmektedir. Her bir mevsimin insan hayatının bir evresini ya da insanın hayatının her bir evresinin mevsimler ile olan benzerliğini görmek için mevsimlerin her birini bir bütün olarak ele alıp gözlemlemek yeterli olacaktır. Bu bağlamda karşımıza teşbih söz sanatı ile beraber iki kavram çıkacaktır: Benzeyen ve kendisine benzetilen. Burada insan ömrü benzeyen; mevsimler ise benzetilen kavramı temsil etmektedir. Örneğin; tezâtlık bakımından insan ömründe gençliğin karşıtı yaşlılıktır. Bunun yanında mevsimler de ise bahârın tam karşılığı hazân veya kıştır. Her iki kavram birbiri ile karşılaştırıldığında ise gençlik, ilkbahar mevsimini; yaşlılık dönemi ise kış mevsimini temsil edecektir. Bu bakımdan benzeyen kavram, gençlik veya yaşlılık dönemi; kendisine benzetilen kavram ise ilkbahâr, sonbahâr veya kış mevsimlerinden bir tanesidir.

Yukarıda genel itibari ile insan ömrü ile mevsimler arasındaki benzerliği göstermeye çalıştık. Tez çalışmamızda ele aldığımız şâirler de genel itibari ile beyitlerinde bu durumu ele almışlardır. Şâirlerin şiirlerinde en fazla ele aldığı mevsimler ilkbahâr ve sonbahâr mevsimleridir. Bir yanda kırların yeşerdiği, çiçeklerin renk renk açıp arz-ı endam ettiği, sevgililerin, hubânların ortaya çıkıp gönülleri fethettiği, insanların evlerinden köklerinden, kapalı mekânlardan bağlara, bahçelere, kırlara çıktığı bir dönem olan ilkbahâr mevsimi; diğer yanda ise yeşilliğin, neşenin ve bahârın sonunu getiren Sonbahar mevsimi. İşte bu noktada şâirlerin şiirlerinde mevsimleri ele alış şekillerini inceledik. Bu bakımdan çalışmamız Klâsik Türk Şiirinde insan-mevsim benzerliğini ya da mevsimlerin insanlar üzerindeki etkilerini ortaya koymasını bakımından önem arz etmektedir.

Araştırmanın Kapsamı

“XVII. Yüzyıl Klâsik Türk Şiirinde Mevsimler” adlı tez çalışmamızın kapsamı sadece XVII. yüzyıl ile sınırlanmıştır. Zira ele alınan konu çok geniş bir muhteva içermektedir. Bu sebeple konuyu Klâsik Türk Şiirinin genelinde incelemek yerine, daha

sağlıklı olmasına inandığımız için tek bir yüzyıl ile çalışmayı sınırlandırmayı daha doğru bulduk. Zaten konu muhtevası bakımından malzemesi geniş bir araştırmadır.

Araştırmanın Yöntemi

Tez çalışmamıza XVII. Yüzyıl Osmanlı coğrafyasını araştırarak başladık. Zira bir coğrafyada toplumsal ve siyasal hayattan bağımsız bir edebi hayatın var olması söz konusu bile olamaz. Burada genel itibari ile XVII. Yüzyıl Osmanlı coğrafyası yüzeysel bir şekilde incelenmiştir.

Çalışmamızın diğer bir kısmı ize tezin büyük bir bölümünü kapsayan divan taramasıdır. Divan taramasına başlamadan önce her şairin önce hayatını daha sonra da divanını inceledik. Mevsimler ile ilgili olan beyitleri tespit ettikten sonra her beyiti kendi içerisinde ayrı ayrı sınıflandırdıktan sonra söz konusu beyiti ilgili mevsimin bulunduğu bölüme koyduk. Bu noktada mevsimleri belirtirken anahtar kelimeleri belirtip, bu kelimeler üzerinden şairin adı geçen mevsimi ele alış biçimini incelemeye ve göstermeye çalıştık.

Kaynak taraması bölümünde ise ele geçtikçe de bulunan kaynaklar ilgili yere eklenmiştir. Daha önceki araştırmalarda yapılan alıntıların aynen aktarımı yapılmayıp, o kaynaklardan hareketle birincil kaynaklara ulaşılmıştır. Yeri geldiği zaman faydalanılan araştırmaların (kitap, makale, dîvân, doktora ve yüksek lisans tezleri) şahsi yorumları dipnot şeklinde verilmiştir. Konu ile alakalı ifadelerin yorumlanması, yapılan her alıntının dipnot ile verilmesi esasına dayanmıştır. Tek bir tarz kaynağa bağlı kalınmamış; kasîdeler, kıt'alar, düşürülen tarihler, araştırma yazıları, biyografiler, tezkireler, padişah hayatları, ana tarihi kitaplar iç içe incelenmiştir.

XVII. Yüzyılda Osmanlı Devletinin Siyasi ve Edebi Hayatı

XVI. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin ihtişam asrıdır. Kanuni Sultan Süleyman'ın ölümünden sonra, sadrazamı Sokullu Mehmed Paşa'nın Sultan II. Selim'in de güvenine layık görülerek, işlerin başında kalması, devletin bu büyük sultandan sonra da yükselmesinde başlıca etken olmuştur. Mehmed Paşa'nın aldığı sert ve yerinde tedbirler sayesinde imparatorluk içte ve dışta büyüklük ve ihtişamını bir müddet daha devam ettirmiştir. Ancak yüzyılın sonlarına doğru, devlet hayatında bazı aksaklıkların ve rahatsızlıkların bulunduğu da gözlerden kaçmamıştır. Nitekim bu aksaklıklar beraberinde bir imparatorluğun duraklamasını da getirmiştir.

Osmanlı Devleti XVII. Yüzyıla gelindiğinde çok geniş sınırlara ulaşmıştı. Balkan Yarımadası dahil olmak üzere Polonya'nın güneyinden Kafkasya'ya; Kuzey Afrika ve Habeşistan'dan Mora ve Dalmaçya kıyılarına kadar olan bölge Osmanlı Devleti'nin denetimindeydi. Ancak XVII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde iç karışıklıklar ortaya çıkmış ve devlet düzeninde bozulmalar görülmeye başlanmıştır. Bu sebeple Osmanlı Devleti duraklama sürecine girmiştir. Genel itibari ile Osmanlı Devleti'nde duraklamaya neden olan sebeplerin başında merkezi yönetimin bozulması, askeri kurumun raydan çıkması ve maliyenin dibe vurması gelmektedir. Osmanlı coğrafyasında bunlar yaşanılırken padişahlar ve devlet görevlileri durumu iyileştirmek için ıslahatlara yönelmişlerdir fakat yapmış oldukları yenilikler Osmanlı Devleti'ni eski durumuna getirmeye yetmemiştir.

Osmanlı Devleti'nin siyasi hayatının yanında edebi hayat açısından XV. yüzyılda gelişmesini tamamlayan Divân Edebiyatı, XVI. Yüzyılda en yüksek noktasına ulaşmıştır. İlim ve edebiyat, geçmiş yüzyıllardan aldığı hızla XVII. Yüzyılda da yükselişine devam etmiştir.

Zaman zaman devletin yıkılışından söz edilen bu yüzyılda edebi hayat oldukça canlıdır. XVI. Yüzyılda Fuzuli ve Bâki gibi üstadların bıraktığı mirası devam ettiren birçok şair yine bu yüzyılda da eserleri ile dönemin edebi hayatını canlı tutmuştur. Bunda, bu yüzyılda ve geçmiş yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nin başında bulunan padişahların şair oluşları, şiir ve edebiyat ile yakından ilgilenmeleri başlıca sebeptir. Bu yüzyılda tahta bulunan Sultan Üçüncü Mehmed “Adlî” mahlası ile şiirler yazmış fakat şiirleri kendisinden sonraki şairleri etkileyecek derecede kuvvetli ve tesirli olamamıştır. Birinci Ahmed ise “Bahtî” mahlası ile şiirler yazmış, âşıkane gazellerin yanında askerlerin zaferlerini dile getiren manzumeler de kaleme almıştır. En büyük özelliği ise halifelik makamına yakışır bir şekilde İslam dinine ve Hz. Muhammed'e bağlı oluşudur. Yine bu yüzyılın padişahlarından biri olan İkinci Osman (Genç Osman) da “Fârisî” mahlası ile şiirler kaleme almıştır. Bu mahlasın çoğu yerde vezin gereği “Farsî” şekline girildiği de görülmüştür. Yüzyılın En sert ve etrafına korku saçan padişahı Sultan Dördüncü Murad da “Muradî” mahlasını kullanmıştır. “IV. Murad, Nef'î'nin şiirlerini takdir etmiş, onu sohbetlerine almış ve korumuştur. Ancak Nef'î'nin sert mizacı ile padişahın şiddeti bağdaşamamış ve bu yakınlık büyük şâirin idamı ile

sonuçlanmıştır."¹ Bunların yanısıra kasidede Nef'î, gazelde Şeyhülislâm Yahya, Nâil'î, Neşâtî ve Necati gibi ünlü sanatçılar da yetişmiştir. Bu yüzyılın ikinci yarısında ise bir durgunluk yaşanmış ve sadece Nâbî göze çarpmıştır.

---

¹*Büyük Türk Klâsikleri, V. Cilt, s.61*

BİRİNCİ BÖLÜM

BAHÂR

1.1. BAHÂR MEVSİMİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Bahâr kelimesini etimolojik açıdan ele aldığımız zaman, parlamak, ışık saçmak, parlak olmak, hayrette bırakmak, göz kamaştırmak, gözünü almak gibi anlamlara gelen Arapça be-he-ra fiilinden türediğini rahatlıkla görebiliriz. Günümüzde ise toplum tarafından kavram olarak kış ile yazın arasında bulunan mevsimi ifâde etmek için bahâr kelimesi kullanılmaktadır. Bahâr kelimesi üzerinde bilimsel ve kavramsal açıdan düşünüldüğünde, kelimenin anlamıyla kavramsal anlamın birbirini tamamladığı görülür. Sonuç itibari ile kavram olarak bahâr, renk mevsimidir; güneş, rengârenk çiçeklerin, yeşilliğin ve yağmur bulutlarının arasında gülümser ve bütün renkleriyle gökkuşağı tuvalde yerini alır. Göz kamaştıran bu resim, çeşitli olgularla da birleşerek insanın içinde mükemmel bir güzellik bırakır. Aynı zamanda bahâr kelimesi, sıkıntılı kış günlerinin bitmesi anlamına geldiği gibi, havaların ısınması, karların erimesi, dere, çay ve nehirlerin coşması, ağaçların yeşermesi, çiçeklerin açması, göçmen kuşların dönmesi ve çevreyi sesleriyle doldurmaları, sevgililerin bahçelerde gezintiye çıkmaları, kurulan kır sofraları, demlenen sohbetler, eğlence ve işret mevsimi gibi anlamları çağrıştırmaktadır.

Bahâr kelimesinin klasik şiirdeki kullanım sıklığı, bu sahayla uğraşan ciddi hemen her araştırmacı tarafından bilinmektedir. İster bahar mevsimini övme amaçlı olsun ister bir kasidenin nesib bölümünde tasvir yapmak için kullanılsın “bahâr”ın klasik şiirde hatırı sayılır bir yeri vardır. Doğanın canlanması, işret âlemlerinin başlama müjdesi, tazelik ve yenilik habercisi gibi vasıflara sahip bahar, bir süre sonra anlam daralmasına uğramış, lügatteki bazı anlamlarını kaybederek günümüzde sadece “ilkbahar” ve “sonbahar” mevsimlerini karşılar hâle gelmiştir. Oysaki bahârın klasik edebiyattaki macerası sadece bu anlamından ibaret değildir. *Ferheng-i Şuurî*'de sözcüğün on dört anlamı verilir: “1. Marûf, fasl-ı Rebî‘ (Bahar mevsimi). 2. Berg-i dırahta (ağaç yaprağına) derler umûmen. Ve henüz bitmemiş yaprağa nevbahâr derler. 3. Turunc ağacının yaprağına derler husûsen. 4. Şükûfeye (çiçeğe) derler umûmen. 5. Bütgedeye dahı bahâr derler. 6. Bir âteşgede ismidir. 7. Yükün bir dengine derler. 8. Bir nev’ güldür, gâv-çeşm derler. 9. Türkistânda bir meşhûr hânenin ismidir. 10. Sarı güle bahâr derler. 11. Bir nev’ güldür, bahâr derler. 12. Münakkaş (nakışla süslenmiş) ev

manasındadır. 13. Bir cezîre (ada) ismidir. 14. Hindistânda bir hıttanın (memleketin) adıdır”.²

Tabiat, divân şiirinde en çok işlenen konulardandır. Çoğunlukla divân şâiri tarafından hüner göstermek için bir araç olarak kullanılmıştır. Divân şiirinde rağbet edilen mevsim ise bahârdır ve bu sebeple konusu bahâr olan pek çok şiir yazılmıştır. Her şâir, dış dünyada gördüklerine, kendi hayal dünyasının genişliği nispetinde yaklaşarak, izlenimlerini gelenekten aldığı ortak söyleyişlerle dile getirmiştir. Bunun bir sonucu olarak bahârın ele alınışı tabîîlikten uzak olmuş ve her şâir aynı bahârı anlatmıştır.³ Fakat bununla birlikte bahâra çok farklı bir gözle bakan divân şâirleri, bahâr mevsiminin nihâyetinde bir mevsim olduğunun ve bitip tükenecek zamanı temsil ettiğinin farkındadırlar. Bu sebepten dolayı gerek onu farklı isimlerle nitelendirerek adeta o tükenmeye mahkum olan zamanı çoğaltmak istemişlerdir. Nitekim onların dilinde bahâr; fasl-ı bahâr, nev-bahâr, mevsim-i gül, mevsim-i gülşen, mevsim-i gülzâr, mevsim-i sahrâ, mevsim-i sefer, vakt-i gül, zamân-ı ferah, devr-i gül, devr-i câm ve eyyâm-ı adl gibi isimlerle de anılmaktadır. Onlar bu isimlerle de yetinmemişler, yaşadıkları hazzı ve neşeyi bahâr olarak telakkî etmişler; bugün için kullanılmasa da kültürümüze bahâr-ı şevk tabirini kazandırmışlardır.

Bilindiği üzere, genellikle methiye amaçlı yazılan ve nesip bölümlerinde bahâr tasvirlerinin yapıldığı kasidelere bahâriyye adı verilmiştir. Kasidelerin dışında, başka nazım şekillerinde de bahâr sıklıkla konu edilmiştir. Edebiyatın toplum ile ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda bahâr konulu manzumeleri sadece bahârı ve onun güzelliklerini anlatan şiirler olarak değerlendirmek yanlış olacaktır. Farklı bir bakış açısıyla yaklaşıldığında bahâr konulu bu şiirlerde, topluma ait pek çok unsur tespit edilecektir. Nitekim bahâriyeler, tabiat ve insan arasındaki etkileşimi birçok açıdan ortaya koyan; günlük hayat sahnelerinden, dinî inançlara, gelenek ve göreneklere, askerî yapıya kadar, birçok alanda bahârın insan tarafından nasıl algılandığını gösteren manzumelerdir. Diğer taraftan bahâriyeler, tabiatın insan psikolojisi üzerindeki etkilerini yansıtan dikkat çekici örneklerdir.

² Ozan Yılmaz, (2011), *Klasik Türk Edebiyatında Bir Başka Anlamıyla Bahar*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi 18,1, s.178

³ Zehra Göre, (2007), *Divân Şiirinde Cünun Eyyâmı Olarak Bahar*, Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları Volume 2/3 Summer, s.283

Soğuk ve bazen çetin geçen kış aylarında bahârı özleyen insanda bahârla birlikte, bütün canlılarda olduğu gibi, birtakım değişiklikler meydana gelmektedir. Kışın soğuk ve güneşsiz günleri, yerini artık yavaş yavaş bahârın neşesine ve sıcaklığına bırakır. Divân şiirinde yazılan bahâr konulu şiirlerde, baharla ilgili bu olumlu intibaların ve insan ruhunda uyandırdığı yaşama sevinci duygularının izlerini görmek mümkündür. Şâirler, tabiatta meydana gelen bu canlanmayı, letâfeti oldukça coşkulu bir biçimde dile getirmişlerdir: Bahâr, tazelik ve canlılık, adalet ve itidal mevsimi olarak işlenmiştir. Soğuk ve zulmetin gitmesi, etrafın gül, lâle, sümbül, nergis çiçekleriyle süslenerek adeta cennet bahçesine dönmesi; suların çoğalarak akarsuların coşkun akması, sabâ rüzgârının can bağışlaması, yeryüzüne bir letâfet gelmesi; yeme, içme, gezmenin vakti olması vs. söz konusu edilmiştir. Bahârla ilgili teşbih ve mecâzlar genellikle bu konular etrafında şekillenmektedir. Bütün bu olumlu özellikleriyle bahâr, insanların mutlu olmalarını ve yaşama sevinci duymalarını sağlar.

1.1.1. Bahâr ve Bulut İlişkisi

Divân şiirinde bulut kavramı bahâr mevsimi ile beraber ele alındığında genel itibariyle yağmur ile ilişkilendirilerek anlatılmıştır. Bahâr mevsimi diğer mevsimlere göre yağın yağmurlarla beraber hayatın yeniden can bulduğu bir mevsimdir. Hayata canlılık ve tazelik veren yağmur tanelerini ise bulutlar taşımakta bu sebeple bulutlar cevher taşıyan ya da inci dağıtan kimselere benzetilerek şiirlerde kullanılmışlardır. Kimi şiirlerde de bulutlar Nisan ayı ile birlikte ele alınmıştır. Çünkü bahâr mevsiminin en yağışlı olduğu aylar Nisan aylarıdır. Bu sebeple şiirlerde Nisan bulutları Nisan yağmurları ile birlikte sık sık karşımıza çıkmaktadır. Bahâr, yağmur ve bulut ilişkisi, kavuşulamayan aşkın destansı metinleri olan gazellerde ebr-i bahâr ifadesine hayat vermiştir. Ebr-i bahâr, yağmur getiren bahâr bulutları demektir. Bir bahâr olan sevgilinin naz ve edâsı bahâr rüzgârı, âşığın vuslat arzusuyla durmadan akan gözyaşları da ebr-i bahârdır. Kezâ bahâr sadece sunduğu güzellikleriyle mütâlaa edilmemiş, aynı zamanda ilk günlerindeki acı soğuğu ile de konu edilmiştir.

Yağardı katre-i baran gibi zemine Güher

Olurdu hâmil-i erzâk ebr-i nisâni

NK, s.41/ G.6/3

Şâir bu beyitinde Nisan bulutlarının taşıdığı yağmur damlalarının bahâr mevsiminde yeryüzüne inci taneleri gibi düştüğünü ifade etmiştir.

Reşha-i cûdu ile ebr-i bahârı dür-pâş

Nükheth-i hulku ile bâd-ı sabâ gâliye-sâ

NF, s.104/ G.18-63

Bahâr bulutlarının içinde taşıdıkları yağmur tanelerini inci tanesi gibi yeryüzüne serptiği ve bu damlaların hoş kokulu rüzgârlar ile yeryüzünü güzelleştirdiği söylenmiştir.

Düşse ger hâke nem-i ebr-i bahâr-ı lutfu

Kesb-i rûh eyler idi zîr-i zemînde ecsâm

NF, s.215/ G.50-29

Bahâr bulutlarının yeryüzünü lütf ile şereflendirdiği dile getirilmiştir.

Bahârdur yine her lâle yakdı bir micmer

N'ola nisâr-ı gülâb itse ebr-i nîsâni

NŞ, s.37 / G.11-2

Bahâr mevsiminde her lâlenin bir tütsü yaktığı ve bahâr bulutlarının da tanelerini yeryüzüne saçması gerektiği vurgulanmıştır.

Gidince yemm gibi dürr saçdı gitdi amma kim

Misal-i ebr-i bahâran güher-feşân geldi

BS, s.259/ Ks.34-26

Gidince bahâr bulutları gibi deryalar saçarak gitti denilerek bahâr bulutlarının değerli cevherler taşıdığı vurgulanmıştır.

Zemine tamla inüp falic endâmın

Döküldi maddesi yine ebr-i barânun

BS, s.455/ G.210-4

Yağmur yüklü bulutların yağış mevsimi olan bahâr mevsiminde tanelerini yeryüzüne saçmak için bekledikleri dile getirilmiştir.

Yine ebr-i bahâri sâye saldı gülsitân üzre

Hevâ-yı sünbülü düşdi fezâ-yı bustân üzre

R, s.553/ G.252-1

Bahâr bulutlarının gül bahçesi üzerine yine inci tanesi gibi yağmur damlalarını bıraktığı söylenmiştir.

1.1.2. Bahâr ve Hazân Münâsebeti

Hayatın gerçek anlamı ancak karşımıza çıkacak olan kavram ya da nesnelere tersini bilmek ile mümkün olmaktadır. Bundan dolayı herşey zıttı ile bilinir. Bu sebeple şâirler bahâr mevsimini şiirlerinde kullanırken hazân mevsimini de sıkça kullanmışlardır. Bahârın her türlü güzelliğini anlamanın yolunu hazân mevsimini şiirlerinin kimi yerinde bahâr mevsimi ile birlikte tasvir ederek ele almışlardır. Örneğin bahâr mevsiminin mutluluğu anlattığı dizlerde şâirler üzüntü ve kederi de hazân mevsimi ile anlatmışlardır. Ya da bahârın kavuşma mevsimi olduğu vurgulandığında hemen yanında hazân mevsimi de ayrılık mevsimi olarak göze çarpmaktadır. Bahâr canlılık, dirilik, gençlik ve yaşama sevincini ifade etmek için, sonbaharı ise ihtiyarlık, bitkinlik, yaşlılık ve ölüm simgesi olarak kullanır.

Bilmem nedür bahâr-ı ümid ü hazân-ı ye's

Birdür yanumda mevsim-i kâm u zamân-ı ye's

FK, s.484/ Ks.136-1

Ümit bahârının ve üzüntü sonbaharının ne olduğunu bilmem, zira bana zevk mevsimi ve üzüntü zamanı birdir.

Fasl-1 bahâr-1 merhametinde olur hacil

Berg-i şikeste-reng-i hazândan gül-i tari

NK, s.87/ Ks.20-11

Şâir bu beyitinde hazân mevsiminin rengine bürünmüş olan kırık yaprakların bahârın gelişi ile birlikte gül gibi güzel ve parlak bir renge dönüştüğünü ifade etmiştir.

Şükufte alem-i aşkız ki eyler istikbâl

Dem-i bahâr-1 tarâb mevsim-i hazânımızı

NK, s.323/ G.388-5

Bu beyitte hazân mevsimi ile bahâr mevsimi birlikte kullanılmıştır.

Bahâr olursa dahı pâ-y-beste bâgumda

Yine hazân müteressid solumda sagumda

NB, s.1023/ G.750-1

Bahâr mevsiminin gelmesi ile birlikte her tarafımı saran hazân hüzünlerinin gideceği dile getirilmiştir.

Bi-hamdil'lâh ki servâsâ degilken mîveden ârî

Yine reng-i tefavüt yok bahâr ile hazânında

NB, s.1028/ G.756-4

Şâir bu beyitte hazân mevsimi ile bahâr mevsimini karşılaştırarak anlatmıştır.

Hat geldi tâb-dar-1 ruh-1 ruşenündahı

İrdi hazân taze gül-i gülşenün dâhı

FD, s.499/ G.429-1

Şâir bu beyitte hazân mevsiminin bittiğini ve bahâr mevsiminin başladığını anlatmıştır.

Zamândur dil-i her cûy-bâr şâf olsun

Giderdi gerd-i hazânı yine şafâ-yı bahâr

M, s.317/ Ks.59-3

Beyitte gönüllerdeki kırıkların giderilmesi gerektiği vurgulanmıştır. İnsanın içindeki mutsuzluklar sonbahar mevsimine benzetilmiş ve bahâr mevsiminin gelişi ile birlikte bu mutsuzların yerini neşe ve sevinçlerin alacağı söylenmiştir.

Bu devre devr-i Cemi kimdür eyleyen teşbîh

Dem-i bahâr ile hiç bir mıdur zamân-ı hasâd

NŞ, s.78 / Ks.24-6

Şâir bu beyitinde bahâr mevsimi ile sonbahar mevsiminin teşbihler üzerinden bile biribiri ile karşılaştırılmaması gerektiğini söylemiştir.

‘Aceb bahârı olurmuş o nev-gülistânun

Hezârı görmez imiş hiç hazân-ı ahzânı

R, s.139/ Ks.15-14

Bahâr mevsiminde bülbülün sonbahar hüznünü asla görmeyeceği söylenmiştir. Çünkü bahâr mevsimi bülbül için hoş nağmeler ve gazeller söyleme zamanıdır.

İrdi hengâm-ı şitâ fasl-ı bahâr oldı temâm

Eyledi bâd-ı hazân ravza-ı gül-zârı makâm

R, s.178/ Ks.22-1

Şâir bu beyitinde bahâr mevsiminin sonbahar rüzgârları ile artık sona erdiğinden ve yerini kış mevsimine bıraktığından bahsetmiştir.

Bahâr-ı ‘işreti görmez hazân bu bâg-ı fânide

Kesilmez feyzi andan bir nefes câm-ı musaffânun

R, s.220/ Ks.30-25

Sonbahar mevsiminin fâni hayatta bahâr mevsimindeki eğlence ve içmeyi göremeyeceğinden bahsetmiştir. Çünkü bahâr mevsimi yeryüzü üzerindeki feyzini asla eksik etmez.

Hazâna olmayıcak pay-mâl şahn-ı çemen

İder mi tâze bahâr-ı hayât-bahş zuhûr

NB, s.41/ Ks.7-30

Şâir bu beyitte bahârdan kalma çemenliklerin yerini hazân mevsimine bırakmayacağını dile getiriyor.

Bâg-ı dehrün hem hazânın hem bahârın görmüşüz

Biz neşâtun da gâmun da rûzgârın görmüşüz

NB, s.696/ G.319-1

Şâir bu beyitinde gönül bahârının hem bahârını hem de hazânını gördüğünü ifade ederek hayatta hem keder hem de mutluluk yaşadığını dile getirmiştir.

Tebdîl-i câme itmege yok meyli Nâbiyâ

Yek-rengdür libâs-ı hazân ü bahâr-ı serv

NB, s.955/ G.658-7

Şâir bu beyitte hazân ve bahâr mevsimlerini birlikte kullanmıştır. Aslında hem hazân mevsiminin hem de bahâr mevsiminin aynı renklerde olduğunu vurgulamıştır.

İrişmemişdi dahı bâg-ı iltifâta hazân

Hevâ-yı lutf ile evvel bahâr idüm ben de

NB, s.977/ G.699-3

Nâbi bu beytinde hazân mevsiminin iltifat başına ulaşmadan önce kendisinin bahâr mevsimi ile tanıştığını dile getirmiştir.

1.1.3. Bahâr ve Rüzgâr

Rüzgâr kavramı şiirlerde hoş ve latif esintiler ya da bahâr mevsimini müjdeleyen müjdeci veya haberci olarak karşımıza çıkmaktadır. Şiirlerin çoğunda genel itibari ile saydığımız bu iki kavram üzerinden işlenmişlerdir. Bazı şiirlerde ise etrafa bahârın kokusunu yayan ya da insanın içini sevinç ile dolduran esinti şeklinde de ele alınmaktadır. Bunların yanında goncanın açılıp gül haline gelmesini sağlar, laleye kırmızı rengini verir, nergisin gözünü açar, serviyi yeşilliklerle donatır. Rüzgâr tabiatla ilgili bu gibi durumları gerçekleştirdikten sonra âşıkların meclisine uğrar ve sevgili ile âşık arasındaki kokuya dayalı bir bağlantı kurar. Sürekli sevgilinin köyünde, mahallesinde, evinde ve geçtiği yollarda gezer. Bu bakımdan rüzgâr şiirlerde daha çok seferden gelen bir kişiye ya da can veren birine benzetilmektedir. Bu bölümde ise divân şiirinde yaygın olarak kullanılan benzetme öğelerinden biri olan sabâ ve sabâyla ilgili öğeler üzerinde sıklıkla durulmuştur.

Feyyâz o denlü bâd-ı bahâri ki cülârun

Her mevci oldı sünbül ü her bir habâb gül

FK, s.562/ G.195-6

Bahâr rüzgârı o kadar bereketli ki ırmakların her dalgası sünbül ve her bir su kabarcığı da gül oldu.

Yetmedi sür'atine bâd-ı bahâri bu kadar

Eyledi müjde-i teşrifi için isti'cal

NK, s.57/ Ks.12-9

Bu beyitte şâir bahâr rüzgârları ile hız arasında bir ilişki kurmuştur. Rüzgârlar bahâr mevsiminin gelişini hızlandırmışlardır.

Uğrarsa çin-i turra-i ahlâkına sabâ

Ol dem ki neşr-i buy-ı bahâra berid olur

NK, s.120/ Ks.31-6

Şâir bu beyitte rüzgârın kendisi ile birlikte bahârın havasını ve kokusunu da getirdiğini söylemek istemiştir. Rüzgâr daha bahâr gelmeden bahârın kokusunu bahâr müjdeleyicisi olarak önceden getirmiştir.

Seyr edin cular ile bâd-ı bahârın cengin

Nice bulmuş iki divâne görün hemrengin

NK, s.281/ G.291-1

Beyitte bahâr rüzgârı ile bahâr mevsiminin birbiri ile rakip olarak görüldüğü fakat birbirlerinden asla kopmayan iki âşık gibi aynı oldukları ifade edilmiştir.

Demdür ki gül güşâd ola bâd-ı bahârdan

Bülbül terennüm ide makâm-ı hezârdan

FD, s.217/ Ks.6-1

Bahâr mevsiminde bahâr rüzgârlarının etkisiyle güllerin açılması ve bülbülün hoş bir makamda şarkı söylemesi dile getirilmiştir.

Açılmadukça bâd-ı bahâr ile gonçeler

Olmaz güşâde hatır-ı na-şadun ‘andelib

FD, s.270/ G.22-2

Bahâr rüzgârları ile birlikte goncalar açılmadan bülbülün mutlu ve sevinçli olamayacağı anlatılmıştır.

Hep gonçeleri bâd-ı bahâr itdi şüküfte

Ya Rab dili sen şeb-nem-i lütfunla güşâd it

FD, s.273/ G.28-1

Tüm goncaları bahâr rüzgârlarının açtığı ve Allah’tan kendi gönlünü de açması isteniyor.

Nesim müjde-i 'ıyd-ı bahâr ile baĝa

Cenar-ı dest-güşa ile merhabaya gider

FD, s.304/ G.81-4

Beyitte rüzgâr müjdeleyicidir. Bahâr bayramının gelişini baĝa haber vermektedir.

Güller güşâd etse-i bâd-ı bahâr ile

Can-bahş u dil- güşa bu zemânun sirâyeti

FD, s.519/ G.471-3

Beyitte güllerin bahâr rüzgârlarının ateşi ile çiçek açtığı söylenmiştir.

Gülşen-i ma'nâyâ feyz-ı nefesim bâd-ı bahâr

Çemenistân-ı hayâle kalemim ebr-i mâtîr

NF, s.180/ G.40-48

Manâ gül bahçesine nefesimin feyzi bahâr rüzgârları gibidir. Hayal bahçesine ise kalemim yağın bir bulut gibidir.

Nesim-i feyz-ı şemim-i sabâ bu demlerde

Dil-i hazine safâ-bahşün peyam-ı visâl

FD, s.208/ Ks.2-5

Bahâr zamanlarında rüzgârların feyizli bir esinti ile estikleri ve yeryüzüne zenginlik bahsettikleri dile getirilmiştir.

Nev-bahâr erdi hevâ gâliye-sây oldu yine

Nefes-i bâd-ı sabâ nâfe-güşây oldu yine

NF, s.332/ G.107-1

“İlkbahar geldi hava yine güzel kokulu oldu. Sabâ rüzgârlarının nefesi yine sevgilinin saçını açıcı oldu” denilerek, bahârda tabiatın güzel kokularla dolması ve sabânın nefesinin sevgilinin güzel kokulu saçlarını açması anlatılır. Beyitte rüzgâr kişileştirilir ve bahârın gelmesiyle birlikte tabiâta görülen değişikliklerde rüzgârın rolüne vurgu yapılır.

Yine esdi nesîm-i ferruh-dem

Yine açıldı gül gibi ‘âlem

M, s.177/ G.5-1

Bahârın gelişi ile mutluluk veren rüzgârlar esti yine. Bu mevsim ile beraber tüm yeryüzü gül gibi açtı.

İrdi eyyâm-ı bahâr esdi yine bâd-ı sabâ

Virdi hayl-i çemene takviyet imdâd-ı sabâ

M, s.290/ Ks.16-1

Bahâr mevsiminin gelmesi ile beraber hoş rüzgârların estiği ve çimenlerin bu esinti ile beraber mutluluk dolduğu ifade edilmiştir.

Zihî tarâvet-i ter-destî-i nesîm-i bahâr

Çemende zülf-i nigâr oldu mû-be mû tâze

M, s.510/ G.367-2

Bahâr mevsiminin o hoş kokulu esintileri ile beraber çemende meydana gelen değişiklikler beyitte işlenmiştir.

Düşürme dilleri bir kayda dahi gîsûda

Şikenc-i zülfûni bâd-ı bahâra gösterme

M, s.527/ G.395-2

Gönülleri o saç tellerine düşürme. Saçının telini bile görmek sana âşık olmak için yeterli bir sebep. Bundan dolayı kıvrımlı saç tellerini bırak gönüllere göstermeyi

bahâr rüzgârlarına bile gösterme. Çünkü bu mevsim âşık olma zamanıdır. Saçlarının kokusunu bile hisseden sana âşık olur.

MEZÂKÎ âyine-i tâb'-ı yâri gözle şakın

Gubâr-ı hâtırî bâd-ı bahâra gösterme

M, s.528/ G396-7

Ey Mezâki! Sevgilinin o yüz güzelliğini gözle ama sakın ola ki sevgilinin yüzündeki o ayva tüylerini bile bahâr rüzgârlarına gösterme.

Bahâr hattını işitmiş gibi Neşâtî sabâdan

Benefşe ser-be-zemîn pîç ü tâb-ı haclete düşmüş

NŞ, s.122 / G.58-5

Bu beyitte şâir rüzgârı bir müjdeleyeci ya da haberci olarak ele almıştır. Rüzgâr şâir için bahârın fermanını getiren bir habercidir.

Varmağa meclis-i bahâra sabâ

İtdi ruh-i nesim ile terkim

R, s.130/ Ks.14-15

Rüzgâr bahâr meclisine varsa da rüzgâr ruhu ile tüm olanları yazsa.

Bâd-ı bahârı ma'rifeti kim vezân ola

Ehl-i kemâle encümeni gül-sitân olur

R, s.149/ Ks.16- 21

Bahâr rüzgârlarının hoş esintisi kemâl ehlinin meclisine bahâr mevsiminde gül bahçesi olur.

1.1.4. Bahâr ve Çiçekler

Bahâr mevsimi ele alınırken birlikte en fazla kullanılan kavramlar hiç şüphesiz çiçeklerdir. Çünkü yeryüzünde bahâr mevsiminin geldiği sadece çiçekler üzerinden

gözlenmektedir. Bahâr mevsiminin her türlü özelliği çiçekler üzerinden anlatılmaya çalışılmıştır. Örneğin çiçeklerin açması bahâr mevsiminin başladığını göstermektedir. Yine bahâr mevsimi ile birlikte her tarafın çok hoş kokular ile dolması yine çiçekler sayesinde gerçekleşmektedir. Bunun yanısıra Klâsik Türk şiirinde bahâr kelimesi çiçek anlamıyla da kendisine yer bulur. Özellikle gül, karanfil, sünbül, lâle vb. çiçeklerle süslenen bahar mevsiminin, kelime anlamı itibarıyla çiçeği de karşılması, klâsik şâirler için türlü çağrışımlara zemin hazırlamıştır.

Gül: Divân şiirinde şekli, rengi, açılması, üzerine çiy düşmesi, dikenle birlikte bulunması, bülbüle nazlanması, bülbülün âh ve feryadına sebep olması özellikleriyle, bahâr mevsimi ile en çok ilişkilendirilen çiçektir.

Lale: Yaprakları kırmızı, ortası ve yapraklarının alt kısmı siyah olan bir çiçektir. Divân şiirinde lalenin bahâr ile ilgisi, seherde açılması, şekli ve kırmızı rengine dayandırılmıştır.

Sümbül: Zambakgillerden, erken çiçek açan, başta mor olmak üzere birçok rengi olan, güzel kokulu, salkım salkım çiçeği olan soğanlı ve otsu bir bitkidir. Divân şiirinde, siyaha yakın koyu rengi, güzel kokusu, kıvrım kıvrım şekli ile saç ve ayva tüyü arasında benzerlik kurulmuş, seherde açılması ve üzerine çiy düşmesi özellikleriyle de bahâr mevsiminde çeşitli tasavvurlara konu edilmiştir.

Nergis: Nergisgillerden, bazı türlerinde beyaz, bazılarında da sarı renkte olan çiçekleri ayrı veya bir kök sap üzerinde şemsiye durumunda bulunan soğanlı bir süs bitkisidir. Divân şiirinde nergis ile göz arasında benzerlik kurulmuş, seherde açılması ve üzerine çiy düşmesi dolayısıyla bahâr ile birlikte nergisten bahsedilmiştir.

Menekşe (Benefşe): Menekşegillerden, kısa boylu, güzel kokulu, genellikle mor çiçekli otsu bir bitkidir. Divan şiirinde, bahâr mevsiminde açılması ve güzel kokmasıyla konu edilmiştir.

Papatya (Ukhuvân): Bahârda çiçek açan, taç yaprakları beyaz, ortası sarı kömeçli otsu bir bitkidir. Divan şiirinde, seherde açılması konu edilmiş, renk ve şekil itibarıyla altına ve seher yıldızına benzetilmiştir.

Yasemin: Zeytingillerden, beyaz, kırmızı veya sarı renkli güzel kokulu çiçekleri olan, süs bitkisi olarak yetiştirilen tırmanıcı bir ağaççıktır. Divan şiirinde, bahâr vaktinde açılması dolayısıyla ele alınmıştır.

Za'ferân itmiş derün-ı goncada muzmer bahâr
Çihresin güller anunçün surh u handân gösterür

FK, s.160/ G.10-11

Bahâr, goncanın içinde safran saklamış, bundan dolayı güller çehrelerini sarı ve kırmızı renklerle neşeli olarak gösterirler.

Şebnem değöldür oldı ruh-ı âli hü-y-çekân
Fasl-ı bahâra irmege itdi şitâb gül

FK, s.562/ G.195-3

Beyitte gülün bahâr mevsimine ulaşmak için koştığı teşbih edilmiştir.

Gülşende germ olup 'arâk-ı jâleden yine
Bezm-i bahâr verdi ' acep âb u tâb gül

FK, s.562/ G.195-5

Gül, gül bahçesinde çiğ damlacığı rakısından ısınıp yine bahâr meclisine şaşılacak bir parlaklık ve güzellik verdi.

Bahâr-ı mevsim-i adlinde serbeser ezhâr

Seza-yı serzeniş-i nâle-i zubâb olmuş

NK, s.83/ Ks.18-24

Beyitte çiçeklerin bahâr mevsimi ile birlikte baştan başa her tarafı donattığı söylenmiştir.

Güşayiş-i dile bir nice ruzgâr ister

Şükufte olmağa ol gonçe çok bahâr ister

NK, s.176/ G.48-1

Şâir burada goncanın açılması ile bahârın gelişi arasında bir bağlantı kurmuştur. Belli şeylerin gerçekleşmesi için nasıl ki zamanın ilerlemesi gerekiyorsa o şekilde goncanın çiçek açması da bahârın gelmesine bağlıdır.

Birbirine mukarin edip ittihad-i hüsn

Verdi güle bahâr letafet bahâra gül

NK, s.255/ G.230-2

Bu beyitte gül ile bahar ilişkisine değinmiştir. Bahâr ile gülün aralarında güzellik noktasında anlaştıkları ve bahârın güle güzellik ihsan ettiği ifade edilmiştir. Bahar gül ile, gül de bahâr ile güzeldir.

Varakların gül-i ter dökdü Nâ'ili cuya

Bahâr mevsimidir kim bakar risalelere

NK, s.303/ G.340-7

Şâir burada kendisine seslenmiştir. Güzellik mevsimi olan bahâr ve taze gül arasındaki bağlantıya değinmiştir.

Bir mevsim-i bahâr-ı güşâyîş-nümâ-yı feyz

Gül-gonçe-i ümidi güşâd eylemez mi hiç

FD, s.281/ G.41-2

Bahâr mevsiminin feyzi ile birlikte güllerin goncaları açacağı ifade edilmiştir.

Herkesi feyz-i bahâr-ı mihrün itmiş hisse-dâr

Gonçede çak-i giriban lâle-i ahmerde dag

FD, s.380/ G.219-3

Beyitte gonca ve lâle bahâr mevsiminin nişandarı olarak ele alınmıştır.

Gül açılmış bahârdaur bu

Mevsim-i lâle-zârdur bu

FD, s.464/ G.372-1

Şâir bu beyitte bahâr mevsiminde güllerin açtığına vurgu yapmıştır.

Güller güşâde itse bâd-ı bahâr ile

Can-bahş u dil- güşa bu zemânun sirayeti

FD, s.519/ G.4471-3

Beyitte güllerin bahâr rüzgârlarının ateşi ile çiçek açtığı söylenmiştir.

Serâpâ nerkis encüm gül meh-i tâbâne dönmüştür

Bahârın sun'ını gör kim zemîni âsmân eyler

NF, s.297/ G.33-5

Beyitte bahâr mevsimi ile birlikte gül ve nergiste meydana gelen değişiklikler dile getirilmiştir.

Bahâr erdi açıl lâle gibi dâğ-ı dilin göster

Derûnunda koma rind isen efkâr-ı gam-endûzı

NF, s.344/ G.133-4

Şâir bu beyitte bahârın geldiğini ve bahârın gelişi ile birlikte lâle gibi açılıp yürekteki aşk yangınının gösterilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu mevsimde lâle gibi açılmalı ve kalpteki tüm hüznlerin saklanmaması gerektiği vurgulanmıştır.

Der-i bahârda gül-mih-i zib olan gül-i ter

Şitâ kapusına mih oldı eyledi tesmir

BS, s.196/ Ks.11-5

Bahâr vakti açan kırmızı gülün kış mevsiminin gelmesiyle beraber solduğu ve yerini ölüme bıraktığı dile getirilmiştir.

Bahâr faslı idüp dâg-ı hatırına tatyib

Değişdirür yaksın lâlenün nesim-i tâbib

BS, s.363/ G.25-1

Bahâr mevsimi ile birlikte lâlenin şeklinin değiştiği ifade edilmiştir.

Yine esdi nesîm-i ferruh-dem

Yine açıldı gül gibi ‘âlem

M, s.177/ G.5-1

Bahârın gelişi ile mutluluk veren rüzgârlar esti yine. Bu mevsim ile beraber tüm yeryüzü gül gibi açtı.

Tâ ki diller bahâr-ı vaktinde

Açılup gül gibi ola hurrem

M, s.177/ G.5-4

Bahâr mevsiminde gönüllerin gül gibi açılıp neşe ile dolduğu ifade edilmiştir.

Sâkî gül ü mül mevsimi bir hoş-deme benzer

Bu ‘âlem-i âb âb-ı ruh-ı ‘âleme benzer

M, s.333/ G.85-1

Gül ve şarabın mutluluk verici bir zaman dilimi olan bahâr mevsimine benzediği ifade edilmiştir.

Geldi nev-rûz gülün fasl-ı bahârın görelüm

Güllerin seyr idelüm bülbül-i zârın görelüm

M, s.476/ G.312-1

İşte bahârın gelişi geldi hadi bahâr zamanlarını görelim. Bu mevsimde çikalım çemenlere gülleri seyredelim ve bülbülün o nağmelerini iştelim.

Fasl-1 gül vakt-i çemen şafha-i bâg oldu yine

Lâle câm aldı ele devr-i ayâg oldu yine

M, s.530/ G.399-1

Bahâr mevsiminde yine çemenler binbir güzellikle donandı. Laleler ellerine şarap kadehlerini alıp bahâr mevsimini şarap zamanı eyledi.

Bahârdur yine her lâle yakdı bir micmer

N'ola nisâr-1 gülâb itse ebr-i nîsânî

NŞ, s.37 / Ks.11-2

Bahâr mevsimi ile birlikte lâlelerde meydana gelen değişimler ifade edilmiştir. Bahâr mevsiminde her lâlenin bir tütsü yaktığı ve bahâr bulutlarının da tanelerini yeryüzüne saçması gerektiği vurgulanmıştır.

Bahârdur yine mestâne çâk idüp bî-pâk

Bir oldu goncelerin dâmen u girîbânı

NŞ, s.37 / Ks.11-3

Bahâr mevsimi ile birlikte goncalarda meydana gelen değişimler ele alınmıştır.

Bahâr-1 şevk ile âlem güşâd iken neden olmak

Derûn-1 gonce pür-hûn u benefşe pîç ü tâb üzre

NŞ, s.75 / Ks.23-7

Şâir bu beyitte benefşe ve goncanın bahârdaki şevk ile açıldıkları dönemi dile getirmiştir.

Bahâr hattını işitmiş gibi Neşâtî sabâdan

Benefşe ser-be-zemîn pîç ü tâb-1 haclete düşmüş

NŞ, s.122 / G.58-5

Ey Neşâtî! Rüzgâr, bahârın fermanını getirmiş gibi benefşe yeryüzünde açılıp saçılmıştır.

Revnâk-ı bezm-i bahâr oldı kemâ-fi'l-evvel

Ele zerrin-kadeh aldı yine gül nergis-var

R, s.173/ Ks.21-6

Bahâr mevsimi meclisinin parlaklığı ile gül ve nergisin ellerine kadehler aldığı vurgulanmıştır.

Eyyâm-ı bahâr olsa açılsa yine güller

Şâhenşeh-i nev-ruzun olup bezmi mürebbet

R, s.334/ G.34-4

Şâir bu beyitte yine bahâr mevsiminin gelmesi gerektiğini vurgulamıştır. Çünkü bahâr mevsiminde bağ ve bahçelerde güller açılıp her taraf gül meclisine döner.

Geldi zemân-ı 'ıyş ü tarab mevsim-i neşât

Güllerle goncelerle safâ der-kenârdur

R, s.364/ G.63-4

Bahâr mevsiminin gelişi ile beraber her tarafın bayram yerine döndüğü ifade edilmiştir. Bayram zamanını andıran bu bahâr mevsiminde güllerle goncaların safâ ettiği vurgulanmıştır.

Bahâr eyyâmı gelmiş bir 'acâ'ib nevbahâr olmuş

Gül ü bülbül telâki meclisinde yâr-ı gâr olmuş

R, s.433/ G.131-1

Bahâr mevsimi gelmiş ama garip bir nev-bahâr hâli almış. Çünkü gül ile bülbül buluşma meclisinde iki vefalı dost olmuş.

Eyyâm-ı bahâr oldı yine güller açıldı

Derd-i dilini tâzeledi bülbül-i nâlân

R, s.507/ G.206-3

Bahâr mevsiminin gelmesi ile birlikte güller yine açıldı ve güllerin açılması ile birlikte bülbül gönlündeki derdi yine tekrarladı acılı bir şekilde.

Bahâr eyyâmı geldi ‘azm-i gülşen eylegil Râmi

Kenâr-ı sâye-i gülbünde ‘ıyş it güller altında

R, s.537/ G.235-9

Şâir burada bahâr mevsiminin gelmesi ile birlikte kendisinin gülşene doğru yola çıkıp gül bahçesinde güller altında eğlenip bayram etmesi gerektiğini dile getirmiştir.

Gül gülüp girdi nihâlân-ı çemen sâdeler

Fasl-ı güldür yakışur sâdeler âzâdelere

NB, s.1006/ G.729-1

Şâir bu beyitte bahâr mevsiminin gelmesiyle birlikte güllerin gülümseyerek bahçelerde boy gösterdiğini dile getirmiştir.

1.1.5. Bahârın İçki İçme, Zevk ve Safâ Mevsimi Oluşu

Divân şiirlerinde bahâr mevsimi genelde meclislerin kurulduğu, şarapların içildiği ve eğlencelerin düzenlendiği mevsim olarak ön plana çıkmaktadır. Mevsimin bu şekilde ele alınmasında bahârın sevgiliye kavuşma mevsimi olması ve tüm canlıların bu mevsimde hayat bulması faktörü önemli bir yer tutmaktadır. Bunun yanında rint, meyhane, pîr-i mugân, sâkî ve şarap eğlence hayatının önemli birer unsurudur. Divân şiirinde rint âşık, şarap içip seherde sarhoş olan ve nara atan; meyhane, eğlence yeri ve rintlerin seherdeki durağı; pîr-i mugân, meyhaneyi çekip çeviren güngörmüş kişi; sâkî, meyhanede şarabı sunan; şarap ise meyhanede bahâr mevsiminde vazgeçilmeyen içecek olarak ifade edilmiştir.

Aceb mi kesb-i dimağ etse bâdeden rindan

Ki erdi neşr-i şemim-i bahâra fasl-ı cedid

NK, s.168/ Ks.30-5

Beyitte dünyayı umursamayan kalenderin şarap kadehini çalışarak kazanma arzusu ile bahârın güzel kokusu ve yeniliği ifade edilmiştir.

Nuş-ı cam eyle sebu- yı bâdeyi aguşa al

Mevsim-i ayş u tarâbbus u kenar eyyâmıdır

FD, s.329/ G.123-2

Beyitte içme, eğlence ve safa mevsimi olan bahâr zamanının geldiği anlatılmaktadır.

Geldi bahâr бага varup âlem eylesek

Bülbüller ile hem-nefes olsak dem eylesek

FD, s.402/ G.257-1

Bahâr mevsimiyle birlikte bağlarda bülbüllerle beraber eğlence vaktinin de geldiği şâir tarafından vurgulanmıştır.

Bahâr gelse dil-i zârı Şâduman görsem

O mest-i işve ile cam-ı erguvân görsem

FD, s.415/ G.281-1

Şâir artık bahârın gelmesini ve eğlencenin başlamasını istemektedir.

Mevsim-i âyşdur eyyâm muvafık oldı

Yürisün keşti-i peymâne-i sahba yürisün

FD, s.440/ G.326-2

Bahâr mevsiminin eğlence mevsimi olduğu ve artık eğlence zamanının geldiği, kadehlerin gezmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Gül mevsimidür bezm-i mey iy sâki düzilsün

Çeşm-i siyehün mest olup etrafa süzilsün

FD, s.442/ G.331-1

Bahâr mevsiminin gelmesiyle birlikte içki meclislerinin kurulması gerektiği söylenmiştir.

Bahâr oldu gönüller guşâdan azâdedür şimdi

Bisât-ı ayş u işret her taraf âmâdedür şimdi

FD, s.520/ G.472-1

Bahâr mevsiminin gelmesiyle birlikte her tarafta eğlence meclislerinin kurulduğu anlatılmaktadır.

Eyyâm-ı bahâr olmaz idi gülşen olaydum

Hurşîd tulu itmez idi revzen olaydum

NB, s.858/ G.526-1

Bahâr vaktinin gelmesi ile gül bahçeleri nasıl şen ve güzel oluyorsa bu mevsimin gelmesi ile kendisinin de böyle olacağı anlatılmaktadır.

Fasl-ı güldür idelüm geşt çemenden çemene

Açalum çeşm-i temâşâyı semenden semene

NB, s.1029/ G.758-1

Bahâr mevsimi ile birlikte yeniden canlanan ve taze hayat bulan çemenliklerde gezilmesi gerektiği dile getirilmiştir.

Bahâr geldi yine desti câm alınmaz mı

O gonceden bu havâkarda kâm alınmaz mı

NB, s.1012/ G.869-1

Şâir beyitte yine bahâr mevsiminin geldiğini ve ellerde kadehlerle gezilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Gül devri ayş eyyâmıdır zevk u safâ hengâmıdır

Âşıkların bayramıdır bu mevsim-i ferhunde-dem

NF, s.94/ Ks.15-3

Bu beyitte bahâr mevsiminin zevk ve mutluluk zamanı olduğu dile getirilmiştir. Bu zamanların aşıklar için bayram niteliği taşıdığı vurgulanmıştır.

Devr-i kadeh yâ devr-i gül devrân budur gayrı değil

Ammâ ki devr-i câm mül devr-i safâdır cümle heb

NF, s.255/ G.62-2

Şâir bu beyitte bahâr mevsiminin zevk ve safâ dönemi olduğunu dile getirmiştir.

Devrân-ı güldür sâkiyâ dönsün yine câm-ı tarab

Uşşâka bülbüller gibi ol bâ'is-i şûr u şegab

NF, s.255/ G.62-1

Bahâr mevsiminde eğlence ve mutluluk kadehlerinin dönmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır.

Jenge-i gamdan pâk eder mir'ât-ı kalnîn âşıkın

Zâhidâ iç mevsim-i güldür şarâb-ı la'l-i nâb

NF, s.286/ G.9-2

Şâir bu beyitte gül mevsimi diyerek bahâr mevsimine işaret etmiş ve bu bahâr mevsiminde tüm sıkıntıların bir kenara bırakılıp şarap içilmesi gerektiği dile getirilmiştir.

Bezm-i bahârın dizdi gül âyîn ü erkânın yine

Nergis alıp câmin ele sürmekte devrânın yine,

NF, s.331/ G.103-1

Beyitte bahâr mevsimi ile birlikte içki meclislerinin kurulduğu çiçeklerin dizildiği dile getirilmiştir.

Ey MEZÂKÎ demidür ‘azm-i gülistân idelüm

Şimdidür mevsim-i ‘ıyş-ı tarab-âbâd-ı sabâ

M, s.291/ G.16-6

Şâir bu beyitte bahâr mevsimin içip eğlenme dönemi olduğunu ifade etmiştir.

Ey MEZÂKÎ demidür tâze gazeller diyelüm

Gül-sitân-ı sühanün fasl-ı bahârın görelüm

M, s.476/ G.311-8

Ey Mezâki! Taze gazeller söylemenin ve eğlenmenin tam zamanıdır. Hadi artık söyleyip eğlenelim de bahâr vaktini görelim.

Geldi fasl-ı gül ü mül devr-i kebâb-ı tâze

Yine pîrâne sere düşdi sebâb-ı tâze

M, s.525/ G.392-1

Bahâr mevsimi şarap ve eğlence zamanıdır. Bu mevsimde yaşlılığın yerini taze gençlikler almalıdır.

Fasl-ı gül vakt-i çemen safhâ-i bâg oldu yine

Lâle câm aldı ele devr-i ayâg oldu yine

M, s.530/ G.399-1

Bahâr mevsiminde yime çemenler binbir güzellikle donandı. Lâleler ellerine şarap kadehlerini alıp bahâr mevsimini şarap zamanı eyledi.

Yine hengâm-ı gül eyyâm-ı zevk-i bâde-nûşândur

Yine bülbül çemende şevk ile mest gâzel-hândur

NŞ, s.85 / Ks.27-1

Şâir bu beyitte bahâr mevsiminin zevk ve eğlence zamanı olduğunu vurgulayıp bülbülün bu mevsimde çemende kendinden geçmiş bir halde hoş nağmelere ile gazeller okuduğunu dile getirmiştir.

Alsa n'ola mestâne Neşâtî ele sâgar

İrişdi bahâr oldı cihân hem-dem-i nev-rûz

NŞ, s.117 / G.49-5

Bahâr mevsimi geldi ve yeryüzü güzellikle donatıldı. Bu mevsimde Neşâtî eline kadehleri alıp içse sarhoş olsa eğlense ne olur.

İrdi hengâm-ı safâ fasl-ı bahâr oldı yine

Vakt-i gül mevsim-i feryâd-ı hezâr oldı yine

NŞ, s.146 / G.105-1

Şâir bu beyitinde bahâr mevsiminin gelmesi ile birlikte eğlence ve safânın da başladığını belirtmiştir. Çünkü bahâr mevsimi aynı zamanda eğlenme mevsimidir.

Açılrsa gül gibi sâkî dem-i bahâr olsa

Çekilse meclise bâde sebû sebû tâze

NŞ, s.154 / G.118-3

Şâir bahâr mevsimi olsa da gül gibi açılısam meclislere gidip kadeh kadeh şarap içsem ve eğlensem diyerek bahâr mevsiminin zevk ve eğlence mevsimi olduğunu söylemiştir.

Revnâk-ı bezm-i bahâr oldı kemâ-fi'l-evvel

Ele zerrin-kadeh aldı yine gül nergis-var

R, s.173/ Ks.21-6

Bahâr mevsimi meclisinin parlaklığı ile gül ve nergisin ellerine kadehler aldığı vurgulanmıştır.

Bahâr-1 ‘işreti görmez hazân bu bag-1 fânide

Kesilmez feyzi andan bir nefes câm-1 musaffânun

R, s.220/ Ks.30-25

Sonbahar mevsiminin fâni hayatta bahâr mevsimindeki eğlence ve içmeyi göremeyeceğinden bahsetmiştir. Çünkü bahâr mevsimi yeryüzü üzerindeki feyzini asla eksik etmez.

Geldi Râmi yine eyyâm-1 bahâr

Câm-1 gül-reng ile gel eyle safâ

R, s.308/ G.8-6

Ey Râmi! Geldi yine bahâr mevsimi, kadehlerini doldurup eline al ve bu mevsimde eğlen çünkü bu mevsim sadece eğlenme ve safâ bulma zamanıdır.

Fasl-1 güldür eşref-i evkât-1 eyyâm-1 safâ

Mevsim-i ‘ıyş ü tarabdur devr-i câm-1 dil-güşâ

R, s.313/ G.13-1

Bahâr mevsimi bayramdır, sadece eğlence ve zevk zamanıdır.

Sâkiya gül devridür aç gonce-i pey-mâneyi

Ravza-i gülşende her şeb eyle kâr-1 şeb-güşâ

R, s.313/ G.13-6

Şâir bu beyitte bahâr mevsiminde gül bahçesinde ellerde kadehlerle eğlenme dönemi olduğunu dile getirmiştir.

Gitdi yine fasl-ı şitâ geldi bahâr-ı dil-güşâ

Zevk u safâ hengâmıdur gel bezm-i bâga sâkiye

R, s.316/ G.16-1

Beyitte kış mevsiminin artık gittiği ve onun yerine eğlence, zevk, safâ dönemi olan bahâr mevsiminin geldiği ifade edilmiştir.

‘Iyş eyle ey dil vaktidür ya’ni şeh-i gül devridür

Alıp ele zerrin kadeh mey iç safâ it dâ’imâ

R, s.316/ G.16-3

Şâir bu beyitte gönüllerin bayram etmesi gerektiğini söylemiştir. Çünkü mevsimlerin sultanı olan bahâr mevsimi gelmiştir ve artık ellere kadehleri alıp eğlenmenin zamanı geldiğini ifade etmiştir.

Zevk-i bahârın neşvesi cezb itse üns-i ‘işreti

Hem bezm-i erbâb-ı safâ nesrin ü reyhân olsa heb

R, s.324/ G.24-7

Bahâr zevkinin neşvesi keşke her tarafa yayılsa da her taraf eğlence meclislerine dönse keşke. Çünkü bahâr mevsimi sadece sevk ve eğlence mevsimidir.

Râmi bahâr olsa yine gelse safâ-yı fasl-ı gül

Bağ ile sahrâ seyrine hubân hırâmân olsa heb

R, s.324/ G.24-9

Ey Râmi keşke yine bahâr mevsimi olsa da bağ ve bahçelerde eğlenceye dalsak. Çünkü bahâr mevsimi sadece safâ zamanıdır.

Dem-i bahârda insan cân virür dirler

Safâ-yı sebze-i hurrem kenâr-ı sâye-i bid

R, s.353/ G.52-6

Bahâr mevsimi zamanında insanların can verdiği söylenmiştir. Çünkü bu mevsim sadece safâ sürülen pek güzel bir mevsimdir.

Fevt itme şimdi fasl-ı bahârun safâsını

Şeb-tâ-seher safâ idecek lâle-zârdur

R, s.364/ G.63-2

Bahâr mevsiminin safâsının hemen geçip gitmemesi gerektiği vurgulanmıştır. Çünkü bu safâdan hala yararlanacak olanlar vardır.

Yürüt mey zevrakın sâkî yine fasl-ı bahâr oldı

Yem-i ahzer gibi sahn-ı çemen pür-rûzgâr oldı

Hevâ-yı ‘ışk ile itdi temevvüc bahr-ı eşvâkum

Dil-i şûride cûlâr gibi daşdı bî-kârâr oldı

R, s.575/ G.277/1,2

Yukarıdaki beyitlerde, “Ey sâkî, bahâr mevsimi geldi, şarap kayıklarını/kadehlerini yürüt, çimenlik okyanus gibi rûzgârla doldu. Arzularımın denizi aşkın hevesiyle dalgalandı, perişan gönlüm, akarsular gibi taşıtı, sükûnu ve huzuru kalmadı.” diyen şâir, bahârla insan ruhunda meydana gelen dalgalanmalar arasında bir ilgi kurmuştur. Zevrak, kelimesinin kayık ve kadeh anlamlarından yararlanmıştır. Baharda açan çiçekler şekil yönünden kadehe benzetilmiştir. Hem yeme içme, hem de aşk zamanı olan baharın gelişiyile, şâirin aklı başından gitmiş huzuru, rahatlığı kalmamıştır. Suların çoğalması, kabarıp taşması ile şâirin kabına sığmaz hali özdeşleştirilmiştir.⁴

Ol şehinşâh-ı kerem-güster ki devr-i adlidür

Mevsim-i ıyş ü zamân-ı şevk u eyyâm-ı şafâ

NB, s.206/ Tr.24-2

Şâir bu beyitte bahâr mevsiminin eğlence zevk ve safâ zamanı olduğunu vurgulamıştır.

⁴ Zehra Göre, (2007), *Divân Şiirinde Cünun Eyyâmı Olarak Bahar*, Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları Volume 2/3 Summer, s.286.

Fasl-1 bahârun zevkini sürsek

Gülzâra fâ'ik su gibi aksak

NB, s.977/ G.699-3

Beyitte bahâr mevsiminde gül bahçelerine akın edilmesine ve bu mevsimin keyfinin yaşanmasına vurgu yapmıştır.

Korkaram tevbeyi âba düşürürsün zâhid

Hele hengâm-1 çemen mevsim-i işret gelsün

NB, s.907/ G.591-2

Şâir bu beyitte zahide seslenerek çemenlerin zamanı ve eğlence dönemi olan bahâr mevsiminin gelmesine vurgu yapmıştır.

1.1.6. Bahâr ve Kış Münâsebeti

Yeryüzündeki bitkiler, önce bir hasta gibi sararır, sonra da usulca ölür. Doğadaki canlılar, yavaş yavaş bir sona doğru yaklaşırlar. İşte canlılar için bir son olarak bilinen kış mevsimi aslında yeniden doğuşun yani bahar mevsimin başlangıcıdır. Bu sebeple şairler bahâr mevsiminin geldiğini kış mevsiminin bitmesi ile dile getirmişler ve her iki mevsimi şiirlerinde çok sık olmasa da beraber kullanmışlardır.

Gitdi hengâm-1 şitâ geldi yine fasl-1 bahâr

İtdi eyvân-1 Hamel içre seher mihr-i karâr

R, s.173/ Ks.21-1

Kış mevsiminin artık bittiği ve onun yerine bahâr mevsiminin Koç burcu ile birlikte geldiği ifade edilmiştir.

İrdi hengâm-1 şitâ fasl-1 bahâr oldı temâm

Eyledi bâd-1 hazân ravza-1 gül-zârı makâm

R, s.178/ Ks.22-1

Şâir bu beyitinde bahâr mevsiminin sonbahar rüzgârları ile artık sona erdiğinden ve yerini kış mevsimine bıraktığından bahsetmiştir.

Gitdi yine fasl-ı şitâ geldi bahâr-ı dil-güşâ

Zevk u safâ hengâmıdur gel bezm-i bâga sâkiye

R, s.316/ G.16-1

Beyitte kış mevsiminin artık gittiği ve onun yerine eğlence, zevk, safâ dönemi olan bahâr mevsiminin geldiği ifade edilmiştir.

Gitdi eyyâm-ı şitâ geldi yine fasl-ı bahâr

Keyf-i Yahyâ âyetinün sırrı oldı âşikar

R, s.361/ G.60-1

Şâir bu beyitte kış mevsiminin artık sona erdiğini ve onun yerine bahâr mevsiminin geldiğini dile getirmiştir.

Zamân-ı hicr dem-i vasl-ı yâr olur giderek

Zamânedür bu zemistân bahâr olur giderek

NB, s.768/ G.407-1

Beyitte şuan içinde bulunulan zamanın kış mevsimi olduğu fakat bu mevsiminin belli bir zaman sonra yerini sevgililerin kavuşma mevsimi olan bahâr mevsimine bırakacağı dile getirilmiştir.

Der-i bahârda gül-mih-i zib olan gül-i ter

Şita kapusına mih oldı eyledi tesmir

BS, s.196/ Ks.11-5

Bahâr vakti açan kırmızı gülün kış mevsiminin gelmesiyle beraber solduğu ve yerini ölüme bıraktığı dile getirilmiştir.

Yiter bu alem-i kevn ü fesâd haşre güvâh

Bahâr u fasl-ı şitâsı misal-i vâd ü vâid

FD, s.205/ Ks.1-6

Şâir bu beyitte bahâr ve kış mevsimlerini karşılaştırarak birlikte kullanmıştır.

Hezâr dil ne ümid eyleye bu gülşenden

Olursa fasl-ı şitâsı eger bahârı gibi

FD, s.534/ Kt.21-2

Kış mevsimi bile bana bahâr mevsimi gibiyken günlüm gül bahçesinden daha ne isteyebilir ki?

1.1.7. Mevsimlerin Sultânı Bahâr

Çoğu şiirlerde bahâr mevsimi mevsimlerin sultânı ya şâhı olarak kullanılmaktadır. Mevsimlerin tümünü birlikte ele aldığımızda bahâr mevsiminin en ferahlatıcı ve mutluluk verici mevsim olması dolayısı ile bu sifata layık görüldüğü gözlenmektedir.

Eder şâh-ı bahârın dirhem-i bî-sikketin cârî

Döker ezhâr-ı bâdâmı sabâ âb-ı revân üzre

NF, s.59/ G.6/11

Beyitte bahârın sultânının bereket ve bolluk saçtığı söylenmektedir.

Yine sultân-ı bahâr akçe- nisâr itmekde

Nakd-i ezhâr ile pür-rah-güzârın görelüm

M, s.475/ G.311-4

Bahârın sultânı yine bolluk ve bereketini saçmaktadır. Bizler de bülbülün buna karşılık yaptıklarını görelim.

Geçince tahtına şâh-ı bahâr devlet ile

Olındı mansıb-ı meddahı bülbüle taklid

FD, s.205/ Ks.1-4

Beyitte bahârın şâhının çeşitli özellikleri bakımından güle benzemeye çalıştığı dile getirilmiştir.

1.1.8. Bahâr Mevsimi ve Sevgili-Aşık İlişkisi

Bahâr mevsiminde sevgili-âşık teması en çok işlenen konuların başında gelmektedir. Şiirlerin genelinde bahâr dışındaki mevsimler sevgiliden ayrı geçen günlere benzetilmiş ve bahâr mevsimi bu vuslatın sona erdiği kavuşma zamanı olarak işlenmiştir.

Sevgili: Divân şiiri geleneğinin sevilen kişisidir; âşığın bakış açısıyla, güzel, nazlı, âşığına karşı ilgisiz ve merhametsiz olarak tanımlanmıştır.⁵ Divân şiirinde, bahâr mevsiminin aydınlık ve parlak hâli sevgilinin güzelliği ve güzellik unsurları için benzetme unsuru olarak kullanılmış, sevgilinin, âşığın bahârdaki âhına ilgisiz kaldığı belirtilmiştir.

Âşık: Divân şiiri geleneğinin seven kişisidir; vuslat uğrunda sevgilinin her türlü cefasına tahammül eden, felek, zaman, baht ve ağyârın eziyetlerine göğüs geren bir dert ehlidir.

Rakîb (Ağyâr): Divân şiirinde, âşığın karşısında yer alan kötü, çirkin ve zararlı bir engeldir. Divân şiirinde, bahar mevsiminde sevgiliye daha yakın olması ve âşığın âhına maruz kalmasıyla zikredilmiştir. Rakip, sevgiliye vuslat yolunda âşığın önündeki en büyük engeldir. Âşığa oranla sevgiliye daha yakındır, akibin sevgiliye daha yakın olması âşığı kıskandırır, öfkelenendir.

⁵ Hüseyin Güfta, *Divan Şiirinde Vakt-i Seher*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research Volume: 3 Issue: 15, Klâsik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı.

Bahâr erse yine seyr-i gülistân olduğun görsem

Güzel seyr eylemek uşşâka âsân olduğun görsem

NF, s.319/ G.80-1

Beyitte sevgilinin sadece bahâr mevsiminde ortaya çıktığı ve gül bahçesinde gezindiği dile getirilmiştir. Şâir bahâr mevsimi ile beraber âşıkların sevgilileri görebildiğini ifade etmiştir.

Devrân-ı güldür sâkiyâ dönsün yine câm-ı tarab

Uşşâka bülbüller gibi ol bâ'is-i şûr u şegab

NF, s.255/ G.62-1

Zevk kadehlerinin döndüğü bu bahâr mevsiminde âşığa bülbüller gibi olunması gerektiği ifade edilmiştir.

Şeh-i Cem-rütbe Sultân Ahmed-i ferhunde tal'at kim

Bahâr-ı bâğ-ı devletdir cemâl-i âlem-efrûzı

NF, s.345/ G.134/1-8

Beyitte sevgilinin yüzünün güzelliği bahârda tazelenen bağ ve bahçelere benzetilmiştir.

Bahâr geldi açıl gül gibi gülistâna

Gelüp hırama düşer nahl-i servi damana

FD, .481/ G.403-1

Şâir bu beyitte bahâr mevsimi ile birlikte sevgilinin de gül gibi gül bahçesine açılmasını ve nazlı bir şekilde salına salına yürümesini dile getirmiştir.

1.1.9. Bahâr ve Bayram İlişkisi

Bahâr ve bayram teması genel itibariyle şiirlerde teşbih yolu ile dile getirilmiştir. Bahâr nevsiminin zevk, safâ ve eğlence mevsimi olması dolayısı ile bayram ve bahâr mevsimi birlikte ele alınmıştır. Bayramda insanlar nasıl mutlu oluyorsa bahâr mevsiminde de insanların içi bahâr sevinci ile dolmaktadır.

İd ola hem böyle dilber bâhusus evvel bahâr
Kim bu mevsimdür ki didârın cüvânân gösterür

Mest olup gül-geşt-i gülzâr etmeyem lâyük mıdur
Bu hevâlar ‘akl-ı Eflâtun’a noksân gösterür

FK, s.160/ G.10-7-8

Hem bayram olsun hem de gençlerin yüzlerini gösterdikleri bir mevsim olan bahâr mevsimi olsun da ben sarhoş olarak gül bahçesinde gülleri seyretmiyeyim? Bu havalar Eflatun’un aklına bile noksanlık getirir.

Güzerân eylemedin mevsim-i ferruh-dem-i ‘ıyd
İçelüm bâde-i gül-gûn olalum hurrem-i ‘ıyd

M, s.313/ G.52-1

Şâir burada bahâr mevsiminin bayram gibi insanlara huzur ve mutluluk bahşettiğini vurgulayıp bu bayramda kadeh kadeh şarap içip eğlenmek gerektiğini ifade etmiştir.

Etfâl-i bâg makdem-i ‘ıyd-i bahâr ile

Meşk-i kemân ü tîr-i ciger-dûza başladı

M, s.538/ G.410-3

Bu beyitte bahâr ile bayram arasındaki ilişkiye değinilmiştir.

Eyledi takdîr sandûk-ı taharrüzde nihân

Mevsim-i eyyam-ı îde saklanan kâlâ gibi

NB, s.1098/ G.850-14

Şâir bu beyitte bahâr mevsimi ile bayram kavramlarını bir arada işlemiştir. Bahâr mevsimini bayram üzerinden teşbihle anlatmıştır.

Nesim müjde-i 'ıyd-ı bahar ile bağa

Cenar-ı dest-güşa ile merhabaya gider

FD, s.304/ G.81-4

Beyitte rüzgâr müjdeleyicidir. Bahâr bayramının gelişini bağa haber vermektedir.

Fasl-ı güldür eşref-i evkât-ı eyyâm-ı safâ

Mevsim-i 'ıyş ü tarabdur devr-i câm-ı dil-güşâ

R, s.313/ G.13-1

Bahâr mevsimi bayramdır, sadece eğlence ve zevk zamanıdır.

'ıyş eyle ey dil vaktidür ya'ni şeh-i gül devridür

Alıp ele zerrin kadeh mey iç safâ it dâ'imâ

R, s.316/ G.16-3

Şâir bu beyitte gönüllerin bayram etmesi gerektiğini söylemiştir. Çünkü mevsimlerin sultânı olan bahâr mevsimi gelmiştir ve artık ellere kadehleri alıp eğlenmenin zamanı geldiğini ifade etmiştir.

Geldi zemân-ı 'ıyş ü tarab mevsim-i neşât

Güllerle goncelerle safâ der-kenârdur

R, s.364/ G.63-4

Bahâr mevsiminin gelişi ile beraber her tarafın bayram yerine döndüğü ifade edilmiştir. Bayram zamanını andıran bu bahâr mevsiminde güllerle goncaların safâ ettiği vurgulanmıştır.

Bahâr eyyâmı geldi ‘azm-i gülşen eylegil Râmi

Kenâr-ı sâye-i gülbünde ‘ıyş it güller altında

R, s.537/ G.235-9

Şâir burada bahâr mevsiminin gelmesi ile birlikte kendisinin gülşene doğru yola çıkıp gül bahçesinde güller altında eğlenip bayram etmesi gerektiğini dile getirmiştir.

1.1.10. Bahâr ve Yağmur

Şiirlerde yağmur ele alınırken genel itibari ile Nisan ayıyla birlikte kullanılmıştır. Hiç şüphesiz mevsimler içerisinde yeryüzünün en fazla yağış aldığı mevsim bahâr mevsimidir. Bu sebeple bahâr mevsiminde yağın yağmurlar çok sık işlenmiştir. Bahâr, yağmur ve bulut ilişkisi, kavuşulamayan aşkın destansı metinleri olan gazellerde ebr-i bahâr ifadesine hayat vermiştir. Ebr-i bahâr, yağmur getiren bahâr bulutları demektir. Bir bahâr olan sevgilinin naz ve edâsı bahâr rüzgârı, âşığın vuslat arzusuyla durmadan akan gözyaşları da ebr-i bahârdır. Kezâ bahâr sadece sunduğu güzellikleriyle mütâlaa edilmemiş, aynı zamanda ilk günlerindeki acı soğuğu ile de konu edilmiştir.

Yağardı katre-i baran gibi zemine Güher

Olurdu hamil-i erzak ebr-i nisâni

NK, s.41/ Ks.6-3

Şâir bu beyitinde Nisan bulutlarının taşıdığı yağmur damlalarının bahâr mevsiminde yeryüzüne inci taneleri gibi düştüğünü ifade etmiştir.

Reşha-i cûdu ile ebr-i bahârı dür-pâş

Nükhet-i hulku ile bâd-ı sabâ gâliye-sâ

NF, s.104/ Ks.18-63

Bahâr bulutlarının içinde taşıdıkları yağmur tanelerini inci tanesi gibi yeryüzüne serptiği ve bu damlaların hoş kokulu rüzgârlar ile yeryüzünü güzelleştirdiği söylenmiştir.

Gidermeş haşredek ferş-i zemînden döktüğü kanı

Ana nasb etse çarh ebr-i bahârî gibi sakkâyî

NF, s.134/ Ks.28-17

Bu beyitte şâir bahâr bulutlarını yeryüzünü sulayan su dağıtıcısına benzetmiştir.

Gülşen-i ma'nâyâ feyz-ı nefesim bâd-ı bahâr

Çemenistân-ı hayâle kalemim ebr-i matîr

NF, s.180/ Ks.40-48

Mâna gül bahçesine nefesimin feyzi bahâr rüzgârları gibidir. Hayal bahçesine ise kalemim yağın bir bulut gibidir.

1.1.11. Bahâr ve Mutluluk-Umut-Umutsuzluk İlişkisi

Mevsimler içerisinde insanların en fazla mutlu olduğu mevsim hiç şüphesiz bahâr mevsimidir. Çünkü bu mevsimde tüm tabiatla birlikte insan da yeniden hayat bulur ve içi yaşama sevinci ile dolar. Fakat çok az olmakla birlikte bahar mevsimi kimi beyitlerde umutsuzlukla birlikte de ele alınmıştır. Bahâr mevsimi gelmesine rağmen vuslatın hâla sona ermemiş olması şâir için bir umutsuzluk sebebi olarak gösterilmiştir.

Ne gâm şükufte değise bahâr-ı bağ-ı ümid

Zükâm-ı ye's ile efsürdedir dimâğ-ı ümid

NK, s.169/ G.32-1

Şâir bu beyitinde ümitlerin umutsuzluk ve gam ile solduğu bir anda açılan umut kapılarını bahâr ile ilişkilendirmiştir.

Bu hüşk salde ey Nâ'ilî ne mümkündür

Ola şükufte bahâr-ı hadika-i ümmid

NK, s.170/ G.34-5

Nâ'ilî burada yine ümit bahçelerinin çiçek açmasını bahâr ile ilişkilendirmiştir.

Hattın ki bağ-ı dilde bahâr-ı siyah açar

Hasret zemin-i sinede ezhâr-ı ah açar

NK, s.177/ G.50-1

Beyitte bahâr ve umutsuzluk teması zıtlık içerisinde verilmiştir. Sevgiliye duyulan hasretten dolayı gönül bahçesi bahar mevsiminde bile aşığa güzel görünmez.

Giryeye-i âşkınla dil bağ-ı bahâr-ı gamın

Her bun-ı hârında bir çeşme-i hurrem bulu

NK, s.184/ G.66-2

Şâir aşkının gözyaşları ile gam bahârının bağında her dikenin kökünde bir mutluluk çeşmesinin olduğunu ifade ederek güzellik mevsimi olan bahârda bile gönülde aşk acısı varsa gözyaşı da olduğunu söyleyip bu umutsuzluğun çaresinin de yine acı da olduğunu dile getirmiştir.

Nihâl-i gülşen-i devlet gül-i bahâr-ı ümmîd

Nekâve-i gil-i âdem hulâşa-i makdûr

NB, s.42/ Ks.7-30

Şair bu beyitte bahâr mevsiminin umut mevsimi olduğunu vurgulamıştır.

Ahd-i adli âleme fasl-ı bahâr-ı hoş-dili

Devr-i lutfu dehre eyyâm-ı şebâb-ı rûzğar

NF, s.98/ G.17-24

Beyitte bahâr mevsimi gençliğin ilk yıllarındaki mutluluk zamanına benzetilmiştir.

Gelmiş bahâr tayy-ı bisât-ı gam eylemiş

Bâg-ı kemal-mertebede hurrem eylemiş

FD, s.369/ G.200-1

Bahâr ile birlikte tüm âleme neşe geldiği gibi bağlara da sevinçlerin geldiği anlatılmaktadır.

Böyle bir mevsim-i ferhunde-eser kim âlem

Bulur endîşe-i feyziyle neşât-ı câvîd

NF, s.230/ G.54-8

Şâir burada mutluluk mevsimi diyerek bahâr mevsimine işaret etmiştir. Bahâr mevsimi ile beraber herşeyin sonsuz bir şekilde hayat bulacağından bahsedilmiştir.

Devrân-ı güldür sâkiyâ dönsün yine câm-ı tarâb

Uşşâka bülbüller gibi ol bâ'is-i şûr u şegâb

NF, s.255/ G.62-1

Bahâr mevsiminde eğlence ve mutluluk kadehlerinin dönmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır.

Sînemi dâğ ile dil tâze gülistân ister

Bülbülüm lîk gam-ı köhne bahârı çekemem

NF, s.321/ G.84-6

Yaralı kalbim sadece taze bir gül bahçesi ister, bülbülüm fakat umutsuzluk ve keder dolu bir bahâr mevsimini asla çekemem.

Yine feyz-ı neşât-ı mevsim-i gül

Komadı ehl-i dilde zerrece gam

M, s.177/ G.5-3

Şâir burada gül mevsimi ile bahâr mevsimini kast etmiştir. Bahâr mevsiminin bolluk ve bereketi ile gönül ehlinde hiçbir gam ve kederin kalmadığı ifade edilmiştir.

Tâ ki diller bahâr-ı vaktinde

Açılıp gül gibi ola hurrem

M, s.177/5-4

Bahâr mevsiminde gönüllerin gül gibi açılıp neşe ile dolduğu ifade edilmiştir.

Sâkî çemende bezm-i safâyı kim istemez

Bezm-i safâda berg ü nevâyı kim istemez

M, s.245/ G.20-1

Şâir beyitte bahârın gelişi birlikte çemenlerde zevk ve safâ dönemlerinin olduğunu vurgulamıştır.

Virür derûna hayâl-i bahâr-ı mekremetün

Neşât-ı fikr-i şafâ-yı riyâz-ı rıdvânı

M, s.260/ G.23-50

Bolluk bahârının hayali bile kalpteki kederlere eğlence ve mutluluk fikri verir. Bahâr mevsiminin hayali bile eğlenmek için yeterlidir.

Güzerân eylemedin mevsim-i ferruh-dem-i 'ıyd

İçelüm bâde-i gül-gûn olalum hurrem-i 'ıyd

M, s.313/ G.52-1

Şâir burada bahâr mevsiminin bayram gibi insanlara huzur ve mutluluk bahşettiğini vurgulayıp bu bayramda kadeh kadeh şarap içip eğlenmek gerektiğini ifade etmiştir.

Fasl-ı gül mevsim-i mül sahn-ı çemende yârân

Bezm-i mey nâle-i ney şât-ı rebâb isterler

M, s.344/ G.104-6

Beyitte gül faslından kastı bahâr mevsimidir. Bu mevsimde yemyeşil çimenlerin yüzeyinde şarap meclislerinin ve safânın hüküm sürdüğü söylenmiştir.

MEZAKÎ bilmedün kadr-i visâli

Bahârun vakti geçdi hey meded hey

M, s.550/ G.429-5

Şâir bu beyitte umutsuzluktan bahsetmiştir. Elinde olanın kadrinin zamanında bilinmediğinin ve bahâr mevsimi artık geçtiği için herşey için geç kalındığı vurgulanmıştır.

Gör lutf-ı bahârı hemîşe yâle

Üftâde o denlü verd-i âle

NŞ, s.22 / Ks.6-7

Bahâr mevsiminin hoş lütfu ile insanlara mutluluk aşıladığı dile getirilmiştir.

Bahârdur yine gör hây u hây-ı murgânı

Aceb mi eylese cûlar çemende tугyânı

NŞ, s.37 / Ks.11-1

Bahâr mevsimi ile beraber çemende ve bahçelerde her tarafın mutluluk kaynağı olduğu ifade edilmiştir. Çünkü bu mevsim her şeyin yeniden can bulduğu bir mevsimdir.

1.1.12. Bahâr ve Bûlbûl

Bûlbûl bahâr mevsiminde sık sık gül ile birlikte konu edilir. Çoğunlukla bûlbûl âşık, sevgili de güldür. Bahâr mevsiminin gelmesiyle birlikte bûlbûl sevgiliye olan âşkını nağmelerle dile getirir. Şiirlerde ise bûlbûlesinin güzelliğiyle meşhur olan ötücü bir kuştur. Divân şiirinde, bûlbûl, andelîb, hezâr, seher mürgi, mürg-i seher, mürg-i seherî, mürg-i seher-gâh, mürg-i çemen ve mürg-i hoş-elhân olarak zikredilmiş; bahârda uyanık olup ötmesi, güle karşı olan aşkı, feryat ve figanıyla ölüm uykusundaki tabiatı uyandırmasıyla anılmıştır. Bûlbûlün mekânı gül bahçesidir, güllerin içidir. Bûlbûl, bahar çarşısının bekçisi olduğu için, her bahârda seher vaktine kadar gül bahçesinde dolanır durur.

Hublar gül gibi arayış-i bağ oldu yine

Fasl-1 gül bûlbûle dağ üstüne gağ oldu yine

NK, s.333/ Mf.27

Şâir burada gül, bûlbûl ve bahâr mevsimi ilişkisinden bahsetmiştir. Güzelliklerin bahâr mevsiminde gül gibi bağın süsleyicisi olduğu vurgulanıp bu durumun bûlbûl için ne ifade ettiği dile getirilmiştir.

Yine taht-ı zümrüd-fâmına sultan-ı gül geçmiş

Hezârün bağı tutmuş hârdan feryâd u efgânı

FD, s217/ Ks.5-2

Şâir bu beyitinde bahâr mevsiminin gelmesiyle birlikte bağlarda bûlbûllerin feryada başladığını söylemiştir.

Demdür ki gül güşad ola bâd-ı bâhardan

Bûlbûl terennüm ide makam-ı hezârdan

FD, s.217/ Ks.6-1

Bahâr mevsiminde bahâr rüzgârlarının etkisiyle güllerin açılması ve bûlbûlün hoş bir makamda şarkı söylemesi dile getirilmiştir.

Açılmadukça bâd-ı bahâr ile gonçeler

Olmaz güşade hatır-ı nâ-şadun ‘andelib

FD, s.270/ G.22-2

Bahâr rüzgârları ile birlikte goncalar açılmadan bülbülün mutlu ve sevinçli olamayacağı anlatılmıştır.

Geldi bahâr bagagelüp tarh- sohbet it

Bülbüller ile güft ü şinid-i mahabbet it

FD, s.275/ G.30-1

Bahâr mevsiminin gelmesiyle birlikte bülbüllerin bağlarda muhabbete başlayacağı ifade edilmiştir.

Bahâr geldi muvafık hevâ-yı bülbüldür

Zemân-ı gül dem-i guş-ı neva-yı bülbüldür

FD, s.314/ G.98-1

Bahâr mevsiminin aslında bülbüllere ait olduğu, onların mevsimi olduğu dile getirilmiştir.

Geldi bahâr бага varup âlem eylesek

Bülbüller ile hem-nefes olsak dem eylesek

FD, s.402/ G.257-1

Bahâr mevsimiyle birlikte bağlarda bülbüllerle beraber eğlence vaktinin de geldiği şâir tarafından vurgulanmıştır.

Eylemiş divanını tertib sultan-ı bahâr

Gülşenün feryada âgaz eylemiş bülbülleri

FD, s.490/ G.420-2

Bahâr sultanının kendi mekânına geldiği ve gül bahçesindeki bülbülleri feryad ettirdiği anlatılmaktadır.

Bahâr geldi niçün bülbül-i çemen hâmuş

Şehen- şeh-i güle şekvâ-yı hâra gelmedi mi

FD, s.497/ G.431-3

Şâir bahâr mevsiminin geldiğini fakat bu mevsimde ötmesi gereken bülbüllerin niçin sessiz kaldığını anlamadığını dile getirmiştir.

Olmamak mümkün mi bülbül seyr idüp bu sakfada

Böyle evrâk-ı bahârı bunca verd-i ahmeri

NB, s.214/ Tr.30-10

Şâir bahâr mevsimlerinde bülbüllerin seyredilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Çünkü bu mevsimde bülbüller tüm hünerlerini sergiler.

Şevk-i ruhunla nagme-serâlıklar itmede

Nâbî-sıfat hezâr-ı bahârun benüm senün

NB, s.797/ G.443-7

Bahâr bülbüllerinin bu mevsimde ruhları şen eden nağmelerle dile geldikleri ve şâirin kendisinin de bu bülbüle benzediği ifade edilmiştir.

Devrân-ı güldür sâkiyâ dönsün yine câm-ı tarab

Uşşâka bülbüller gibi ol bâ'is-i şûr u şegab

NF, s.255/ G.62-1

Zevk kadehlerinin döndüğü bu bahâr mevsiminde aşığa bülbüller gibi olunması gerektiği ifade edilmiştir.

MEZÂKÎ itse n'ola vasf-ı hüsn-i cânânı

Hemîşe bülbül olur menkabet-serâ-yı bahâr

M, s.317/ G.59-5

Şâir beyitte bahâr mevsimi ile bülbül arasındaki ilişkiye değinmiştir.

Gör gülün devr-i bahârında şükûh-ı cârî

Bülbülün nâleleri tâli'-i dînundandır

M, s.321/ G.65-6

Bahâr mevsiminde bülbülün nağmeleri feryâda benzetilmiştir.

Açınca goncaları bâd-ı dil-küşâ-yı bahâr

Hezâr-nagme ider murg-ı hoş-nevâ-yı bahâr

M, s.317/ G.59-1

Bahâr mevsimi ile beraber bülbüllerin çok güzel nağmeler ile kalplerindeki aşk dolu sözleri dile getirdikleri ifade edilmiştir.

Hezâr-müjde ki irdün bahâra ey bülbül

Çemende başla yine âh ü zâra ey bülbül

M, s.453/ G.276-1

Ey bülbül! Müjdeler olsun sana yine bahâr mevsimine erdin. Bu bahâr mevsiminde yine çemende figân ve feryâd etmeye başla artık.

Seyr itmek için sîne-i ebkâr-ı bahârı

Şad-tügme-i gül-gonca-i bâz eyledi bülbül

M, s.453/ G.277-2

Bülbül bahârın sinesinde sakladığı o tazeliği seyretmek için daha önce yaptıklarını yine tekrarladı.

Ser-hadd-i şitâdan geliyor şehr-i bahâra

El-hak sefer-i dûr u dırâz eyledi bülbül

M, s.453/ G.277-4

Kış mevsiminin en çetin şehrinden bahârlar şehrine geliyor, bülbül ise hak olan bu uzak seferi uzun eyledi.

Geldi nev-rûz gülün fasl-ı bahârın görelüm

Güllerin seyr idelüm bülbül-i zârın görelüm

M, s.476/ G.312-1

İşte bahârın gelişi geldi, hadi bahâr zamanlarını görelim. Bu mevsimde çikalım çemenlere, gülleri seyredelim ve bülbülün o nağmelerini işitelim.

Yine sultân-ı bahâr akçe- nisâr itmekde

Nakd-i ezhâr ile pür-rah-güzârın görelüm

M, s.475/ G.311-4

Bahârın sultanı yine bolluk ve bereketini saçmaktadır. Bizler de bülbülün buna karşılık yaptıklarını görelim.

Ey murg-ı seher sahn-ı çemenden güzer eyle

Eyyâm-ı bahâr oldı diyü müjdeler eyle

M, s.532/ G.402-1

Şâir bu beyitte bülbülü bahâr mevsiminin müjdeleyicisi yapmıştır. Bülbüle çemenlerden geçip herkese bahâr mevsiminin geldiğini müjdelemesini isityor.

Bahârdur yine bülbüllerün sürûrın gör

Kabâ-yı al ile seyr eyle verd-i handâmı

NŞ, s.37 / G.11-4

Bahâr mevsiminin gelmesi ile birlikte bülbüllerde meydana gelen sevinç dile getirilmiştir.

Terâne eylemede bezm-i gülde bülbüller
Güşâde itmek için tab'-ı devrânı

NŞ, s.38/ G.11-10

Bahârın gelmesi ile beraber bülbüllerin gül meclisinde şarkılar söyleyip eğlendiği ifade edilmiştir.

Yine hengâm-ı gül eyyâm-ı zevk-i bâde-nûşândur
Yine bülbül çemende şevk ile mest gâzel-hândur

NŞ, s.85 / G.27-1

Zevk, safâ ve eğlence dönemi olan bahâr mevsiminde bülbülün çemende şevk ile gazeller okuduğu ve mest olduğu dile getirilmiştir.

İrdi hengâm-ı safâ fasl-ı bahâr oldu yine
Vakt-i gül mevsim-i feryâd-ı hezar oldu yine

NŞ, s.146 / G.105-1

Zevk ve eğlence dönemleri bahârın gelmesi ile beraber başladı yine. Bahâr mevsimi bülbülün nağmelerinin duyulduğu bir mevsim oldu yine.

‘Aceb bahârı olurmuş o nev-gülistânun

Hezarı görmez imiş hiç hazân-ı ahzâni

R, s.139/ Ks.15-14

Bahâr mevsiminde bülbülün sonbahar hüznünü asla görmeyeceği söylenmiştir. Çünkü bahâr mevsimi bülbül için hoş nağmeler ve gazeller söyleme zamanıdır.

Başlasun feryâda bülbül geldi eyyâm-ı bahâr

Şâhid-i gül eylesün ‘arz-ı likâ nev-ruzdur

R, s.391/ G.90-2

Şâir bu beyitte bahâr mevsiminin artık geldiğini ve bülbülün ortaya çıkması gerektiğini söylemiştir. Çünkü bahâr mevsimi bülbül için hoş nağmelerini söyleyeceği bir zaman dilimidir.

Bahâr eyyâmı gelmiş bir ‘acâ’ib nevbahâr olmuş

Gül ü bülbül telâki meclisinde yâr-ı gâr olmuş

R, s.433/ G.131-1

Bahâr mevsimi gelmiş ama acayip bir nevbahâr hali almış. Çünkü gül ile bülbül buluşma meclisinde iki vefalı dost olmuş.

Eyyâm-ı bahâr oldu yine güller açıldı

Derd-i dilini tâzeledi bülbül-i nâlân

R, s.507/ G.206-3

Bahâr mevsiminin gelmesi ile birlikte güller yine açıldı ve güllerin açılması ile birlikte bülbül gönlündeki derdi yine tekrarladı acılı bir şekilde.

Hep bu fasl içre imiş mes’ele-i ‘ışk u cünûn

Gûş kıl nüsha-i gülden okusun anı hezâr

NF, s.60/ Ks.18/2

Aşk ve delilik meselesi hep bu mevsim içindeymiş. Kulak ver! Bülbül onu gül kitabından okusun. Bahâriyyeden alınan bu beyitte şâir, aşkın ve deliliğin bahar mevsiminin konuları olduğunu söyler. Bunları, gül devri olan bahâr mevsiminde efgânı artarak daima öttüğü için, eser okuyucusu olarak tasavvur edilen bülbülden dinlemek gerektiğini ifade eder. Beyitte âşık ve bülbül arasında ilgi kurulmuştur.

1.1.13. Bahâr ve Zaman

Çok sık olmamakla birlikte şiirlerde bahâr mevsimi zaman dilimi olarak da ele alınmıştır.

Güşayiş-i dile bir nice ruzgâr ister

Şükufte olmağa ol gonce çok bahâr ister

NK, s.176/ G.48-1

Gönlün açılması ile goncanın açılması arasında bir benzerlik kurulup goncanın açılması için nasıl ki bahârın gelmesi gerekiyorsa gönül kapılarının açılması için de belli bir zamanın geçmesi gerektiğinden bahsedilmiştir.

1.1.14. Bahâr ve Gülşen-Gülistân-Bağ İlişkisi

Bahâr ile gülşen, gülistân ve bağ ilişkisi şiirlerde çok sık karşımıza çıkmaktadır. Bahâr mevsiminin gelişi ile bahçelerde meydana gelen değişiklikler resmedilmiştir. Çoğu yerde ise bahâr mevsiminde âşığın sevgiliye aşkını ilan ettiği yer, sevgilinin yaşam alanı olan bağ ve bahçelerdir.

Klâsik şâirler bahârı çeşitli terkipler içerisinde değerlendirirken genellikle kelimenin anlam ilişkisinde olduğu kullanımlara yer verirler. Bu terkiplerde, bazen soyut bir kavramı somutlaştırma amaçlanırken, bazen de yakın anlamlı iki kelimeyi birbirine atfetme sonucu anlamı zenginleştirme isteği görülmektedir. Bahâr kelimesinin bu şekilde terkibe girdiği sözcüklerden biri de “bâğ”dır. Lügatte, “bahçe, meyve bahçesi, üzüm bağı” anlamlarına gelen kelime, bahâr kelimesiyle “bâğ u bahâr” şeklinde bir araya gelir. Bu terkipte, “bahâr”, bahçe” anlamındaki bâğ kelimesi ile buluşmuş; taze çimen, taze çiçekler, taze anlamlarla şiire renk katmıştır.⁶

Bahâr-ı hüsne hüy-ı dâne dânedür bâ'îş

Cemâl-i gülşene âb-ı revânedür bâ'îş

FK, s.340/ G.28-1

Güzellik bahârının olması için tane tane ter gereklidir. Çünkü gül bahçesinin yüz güzelliği için akarsu lazımdır.

Arayışı bahâr iledir gülşenin dâhi

Ey günce inbisatın o demdir senin dâhi

NK, s.313/ G.365-1

⁶ Ozan Yılmaz, (2011), *Klasik Türk Edebiyatında Bir Başka Anlamıyla Bahar*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi 18,1, s.191

Gülşenin bile süslü ve güzel olması ancak bahâra bağlıdır. Bahâr gelmeden gül bahçesinin süslü olması düşünülemez bile, dolayısı ile açılıp saçılma dönemi ancak bahâr mevsimi zamanında olur.

Bahâr erdi yine düştü letâfet gülsitân üzre

Yine oldu zemînin lutfu gâlib asmân üzre

NK, s.59/ G.6-1

Şâir burada bahârın gelişi ile gül bahçelerinin gökyüzünden bile daha güzel ve parlak olduğunu ifade etmiştir.

Bahâr erse yine seyr-i gülistân olduğun görsem

Güzel seyr eylemek uşşâka âsân olduğun görsem

NF, s.319/ G.80-1

Beyitte sevgilinin sadece bahâr mevsiminde ortaya çıktığı ve gül bahçesinde gezindiği dile getirilmiştir. Şâir bahâr mevsimi ile beraber aşıkların sevgilileri görebildiğini ifade etmiştir.

Çemen-pîrâ-yı ‘âlem böyle bir kûh-ı dil-ârâda

Gülistân-der-gülistân ü bahâr-ender-bahâr eyler

M, s.189/ G.8-70

Bahâr mevsimi ile beraber gül bahçelerinin ve çimenlerin aldığı şekiller ifade edilmiştir.

Seyr-i bahâr eylesem bâğda bî-rûy-ı yâr

Her güli bir şu'le-i sûz-fezâdur bana

NŞ, s.92 / G.1-2

Bahâr mevsiminde sevgilinin yüzü olmadan gül bahçesinde güllere bakmak bile bana her gülü bir ateş gibi gösterir.

Bahâr irdi yine bâğa her âvâre ayak bassun
Misâl-i cû düşüp sahrâya vü kûhsâra ayak bassun

NŞ, s.142 / G.97-1

Bahâr mevsimi geldi yine, bütün avareler bağlara ve bahçelere koşsun artık.

Zemin-i gülşeni âyine itdi saykal-i feyz

Bahâr-ı bukalemun oldı suret-i zibâ

NŞ, s.54/ Ks.3-9

Bahâr mevsiminin gelmesiyle birlikte gül bahçeleri ve yeryüzü binbir güzellik ile süslendi.

Gelüp saadetle şehr-i gülşene seheri

Kudum-i makdemi virdi bahâra hayli safâ

BS, s.55/ Ks.3-26

Bahâr mevsimi ile birlikte gül bahçesi şehrine büyük bir mutluluk gelmiştir.

İntikâl eylese burc-i Hamele fasl-ı bahâr

Nev-bahâr ile virür gülşene ziver horşid

R, s.70/ Ks.5-15

Bahâr mevsimi koç burcuna vardığında mevsimin gelişi gül bahçesini hoş süsler ile donatır.

Bâd-ı bahârı ma'rifeti kim vezân ola

Ehl-i kemâle encümeni gül-sitân olur

R, s.149/ Ks.16- 21

Bahâr rüzgârlarının hoş esintisi kemal ehlinin meclisine bahâr mevsiminde gül bahçesi olur.

Fasl-ı bahâr olsa yine ‘âlem gülistân olsa heb

Ebkâr-ı ezhâr-ı çemen çâk-ı giribvn olsa heb

R, s.323/ G.24-1

Şâir bu beyitte yine bahâr mevsiminin gelmesi ve bu mevsimle birlikte tüm âlemin gülistân gibi olmasını söylemiştir.

Kâtib-i kudret bahâristanı yazdı gülşene

Cild-i sebz oldu çemen zerrin-cedvel cuy-bâr

R, s.361/ G.60-4

Şâir kudret kâtibi gülşene bahâr mevsimini yazdı diyerek gül bahçesine artık bahâr mevsiminin geldiğini ve etrafın yeşilliklerle dolduğunu dile getirmiştir.

Bahâr eyyâmı geldi ‘azm-i gülşen eylegil Râmi

Kenâr-ı sâye-i gülbünde ‘ıyş it güller altında

R, s.537/ G.235-9

Şâir burada bahâr mevsiminin gelmesi ile birlikte kendisinin gülşene doğru yola çıkıp gül bahçesinde güller altında eğlenip bayram etmesi gerektiğini dile getirmiştir.

Yine ebr-i bahâri sâye saldı gülsitân üzre

Hevâ-yı sünbüli düşdi fezâ-yı bustân üzre

R, s.553/ G.252-1

Bahâr mevsiminde bulutlarının gül bahçesi üzerine yine inci tanesi gibi yağmur damlalarını bıraktığı söylenmiştir.

1.1.15. Bahâr Mevsimi ve Bolluk-Bereket İlişkisi

Bahâr mevsiminde yağmur yüklü bulutlar yeryüzüne tanelerini saçar ve bütün âleme hayat verir. Bu sebeple şiirlerde bahâr mevsimi yağmur ve bulut üzerinden bereket mevsimi olarak okuyuculara sunulmaktadır.

Dirildi yine nebâtât deşt ü sahrâda

Füyuz-ı nâmiye oldu bahâra çihre-güşâ

BS, s.53/ Ks.3-2

Bahâr mevsiminin gelmesi ile birlikte bütün yeşillikler yeniden hayat buldu bahâr mevsiminin feyzi ve bereketi ile.

Getürdü sâki-i gülşen piyâle-i zerrin

Tonatdı nukl-i bahâr ile sofrâ-i sahrâ

BS, s.53/ Ks.3-8

Bahâr mevsiminin gelmesi ile birlikte her taraf bahârın feyzi ve bereketi ile donandı.

Zemin-i gülşeni âyine itdi saykal-i feyz

Bahâr-ı bukalemun oldu suret-i zibâ

BS, s.54/ Ks.3-9

Bahâr mevsiminin gelmesiyle birlikte gül bahçeleri ve yeryüzü binbir güzellik ile süslendi.

Güşâyış-i der-i ikbâl ile felek hurrem

Zuhûr-i mevsim-i ikrâm ile zamân dil-şâd

NB, s.96/ Ks.14-6

Beyitte bahâr mevsiminin bereket mevsimi olduğu vurgulanmıştır.

Feyz-i bahâr eylemiş ihya çemenleri

Olmış hurûşgâh-ı tebessüm dehenleri

NB, s.1092/ G.844-2

Bahâr mevsimi kendisi ile beraber bolluk ve bereket getirerek önce çemenlikleri sonra da tüm canlıları ihya etmiştir.

Nesim-i feyz-ı şemim-i saba bu demlerde

Dil-i hazine safa-bahş çün peyam-ı visal

FD, s.208/ Ks.2-5

Bahâr zamanlarında rüzgârların feyizli bir esinti ile estikleri ve yeryüzüne zenginlik bahsettikleri dile getirilmiştir.

Feyz-i eltâf-ı subh-gâh-ı bahâr

Virdi eşcâra neşve-i tescim

R, s.129/ Ks.14-3

Bahâr mevsiminin bolluk ve bereketi tüm canlılara ve bitkilere neşe ve can verdi.

1.1.16. Bahâr Mevsimi ve Burçlar

Bahâr mevsiminde kullanılan burç koç burcudur. Çünkü koç burcunun denk geldiği aylar bahâr mevsiminin aylarını kapsamaktadır. Bu sebeple koç burcu ile bahâr mevsimi birlikte kullanılmıştır.

İntikâl eylese burc-i Hamele fasl-ı bahâr

Nev-bahâr ile virür gülşene ziver horşid

R, s.70/ Ks.5-15

Bahâr mevsimi koç burcuna vardığında mevsimin gelişi gül bahçesini hoş süsler ile donatır.

Gitdi hengâm-ı şitâ geldi yine fasl-ı bahâr

İtdi eyvân-ı Hamel içre seher mihr-i karâr

R, s.173/ Ks.21-1

Kış mevsiminin artık bittiği ve onun yerine bahâr mevsiminin koç burcu ile birlikte geldiği ifade edilmiştir.

1.1.17. Bahâr ve Koku

Bahâr mevsiminin yeryüzüne teşrif etmesi ile birlikte tüm âlem bahâr kokularıyla donatılır. Şiirlerde genel itibariyle bahâr kokularına ve bu kokuların yeryüzüne dağılmalarına değinilmiştir.

Uğrarsa çin-i turra-i ahlâkına sabâ

Ol dem ki neşr-i buy-ı bahâra berid olur

N, s.120/ G.31-6

Şâir bu beyitte rüzgârın kendisi ile birlikte bahârın havasını ve kokusunu da getirdiğini söylemek istemiştir. Rüzgâr daha bahâr gelmeden bahârın kokusunu bahâr müjdeleyicisi olarak önceden getirmiştir.

Aceb mi kesb-i dimağ etse badeden rindan

Ki erdi neşr-i şemim-i bahâra fasl-ı cedid

NK, s.168/ G.30-5

Beyitte dünyayı umursamayan kalenderin şarap kadehini çalışarak kazanma arzusu ile bahârın güzel kokusu ve yeniliği ifade edilmiştir.

Demdür ki her meşâm ola bir çeşme- sar- ı hün

Sahn-1 çemende hiddet-i buy-1 bahârdan

FD, s.217/ Ks.6-4

Bahâr mevsimi zamanında her tarafın bahâr kokuları ile dolması anlatılmaktadır.

Reşha-i cûdu ile ebr-i bahârî dür-pâş

Nühket-i hulku ile bâd-1 sabâ gâliye-sâ

NF, s.104/ G.18-63

Bahâr bulutlarının içinde taşıdıkları yağmur tanelerini inci tanesi gibi yeryüzüne serptiği ve bu damlaların hoş kokulu rüzgârlar ile yeryüzünü güzelleştirdiği söylenmiştir.

Nev-bahâr erdi hevâ gâliye-sây oldu yine

Nefes-i bâd-1 sabâ nâfe-güşây oldu yine

NF, s.332/ G.107-1

“İlkbahâr geldi hava yine güzel kokulu oldu. Sabâ rüzgârlarının nefesi yine sevgilinin saçını açıcı oldu” denilerek, bahârda tabiatın güzel kokularla dolması ve sabanın nefesinin sevgilinin güzel kokulu saçlarını açması anlatılır. Beyitte rüzgâr kişileştirilir ve bahârın gelmesiyle birlikte tabiatta görülen değişikliklerde rüzgârın rolüne vurgu yapılır.

Buy irse can meşamına fasl-1 bahârdan

Murgan sadâsı gelse yine merg-zârdan

BS, s.221/ G-6

Bahâr mevsiminin gelmesi ile birlikte etrafa kokuların yayılmasından bahsedilmiştir.

1.1.18. Bahâr ve Yaprak

Genel titbari ile hazân mevsimi anlatılırken kullanılan yaprak teması çok az da olsa bahâr mevsiminde de kullanılmıştır. Klasik Türk şiirinde bahâr kelimesi, yaprak anlamıyla 14. yüzyıldan başlayarak birçok beyitte kullanılmıştır. Bahârın yaprak manasını aldığı örnekler, teşbîh, tevriye ve istiare sanatlarıyla süslüdür. Bu gibi örneklerde şairler, çeşitli çağrışımlardan yararlanarak bahârı yaprak anlamıyla kullanırlar.

Fasl-ı bahâr-ı merhametinde olur hacil

Berg-i şikeste-reng-i hazândan gül-i tari

NK, s.87/ G.20-11

Şâir bu beyitinde hazân mevsiminin rengine bürünmüş olan kırık yaprakların bahârın gelişi ile birlikte gül gibi güzel ve parlak bir renge dönüştüğünü ifade etmiştir.

1.1.19. Bahâr ve Yılın Ayları

Şiirlerde bahâr mevsiminin ayları olarak en çok nisan ayı işlenmiştir. Çünkü bahâr mevsiminin asıl ayı nisan ayıdır. Koç burcu ile birlikte mart ayı çok az kullanılmış, mayıs ayı ise hemen hemen hiç kullanılmamıştır. Nisan ayı ise daha çok nisan bulutları ya da nisan yağmurları ile birlikte ele alınmıştır.

Yağardı katre-i baran gibi zemine Güher

Olurdu hamil-i erzak ebr-i nisani

NK, s.41/ G.6-3

Şâir bu beyitinde nisan bulutlarının taşıdığı yağmur damlalarının bahâr mevsiminde yeryüzüne inci taneleri gibi düştüğünü ifade etmiştir.

1.2. BAHÂRİYYE

1.2.1. Kasîde Nazım Şekli ve Bahâriyye

Edebiyatımızın çok benimsemiş olduğu nazım şekillerinden biri olan kasidenin kaynağı Arap edebiyatıdır. Birbiriyle kafiyeli iki tam mısradan müteşekkil beyitlerle yazılan kâsîde, Bedevî şiirinde serbest ilhama açık iken İslâmi devrin ilk şâirleri tarafından bazı kurallara bağlanmıştır. Böylece hayatı ve tabiatı seleflerinin çizdiği gibi görmek ve onların benzerlerini vermek bir gelenek oldu. Daha sonra bu gelenekçilik Divân şiirinin de temel özelliklerinden biri olarak karşımız çıkacaktır. Cahiliyye devrinde kâsidenin yapısı üç merhaleden oluşur: Şâir eserinde terk edilmiş bir konak yerinin tasviriyle başlar. Birinci kısımda -nesib- sevgili ile ilgili hatıralar anılır, daha sonra bunu çölde tehlikeli bir yolculuk ve bu yolculukta şâirin bindiği devenin yahut yolda rastlanan bir hayvanın tasviri takip eder. Üçüncü kısım ise asıl konunun işlendiği medih yahut hicve tahsis edilmiştir. Altıncı asra gelindiğinde bu plan bir gelenek halini almış bulunuyordu. Tegâzzül de evvelce kâsîdenin bir kısmı iken daha sonra İran edebiyatında müstakil gazel hüviyetini kazanacaktır. Cahiliye Arapları nezdinde manzum söz büyük bir kıymeti haiz olduğu cihetle çeşitli vesilelerle yapılan şiir müsabakalarında en çok ilgiye mazhar olanlar Kâbe duvarına asılmak suretiyle tebcil edilmekte idi ki bunların en meşhur yedi tanesi “Muallakat-ı Seba” adıyla şöhret kazanmıştır. En tanınmış İmrü'l-Kays'a ait olan bu kâsîdelerde tasvirlerde şaşırtıcı bir gerçekçilik hemen dikkati çeker. Diğer taraftan sevgili ile ilgili tasvirler ahlak sınırlarını zorlar. Hz.Peygambere Kab b. Zuhayr tarafından sunulan ve onun tarafından takdir gören kaside bu türün İslam ahlakına uydurulması suretiyle devamı için bir nevi icazet sayılmıştır. Keza kâsîdeye hediyeyle mukabele -caize- geleneğinde buradan neşet etmiştir. İslâm sonrası büyük temsilcilerini Abbasi hilafetinin parlak saraylarında bulan kâsîde daha sonra Fars edebiyatında da büyük bir ilgiye mazhar olmuştur. Kâsîdelerin uzun giriş kısımları; çeşitli tabiât, savaş, sosyal hayat tasvirleri yahut fikir beyanlarıyla Divân şiirinin hayata en açık cephesini meydana getirir. Keza bu kısım gâzelin aksine konu bakımından tek parça ve bütündür. Nesib veya teşbib adını alan bu kısımdan sonra girizgâh, medhiye ve sanatkârın kendi sanatını övdüğü fahriye bölümleri yer alır. Şiirin sonunda şair muhatabı hakkında dua etmeye de ihmal etmez. Şâirler, kâsîdede sıklıkla kendi sıkıntılarında ve kendi beklentilerinden de söz etmişlerdir. Uzunluğun 33 ile 99 beyit arasında olması teamülüne rağmen bazı kasidelerde beyit sayısı 150'yi aşar.

Burada ölçü kafiyenin müsaadesidir. Şâir kâfiyeyi kullanma becerisi nispetinde kendisini başarılı bulur.⁷ Ancak bu başarı biraz da dilin kendisine aittir.

Kâsîde nazım şekli altı bölümden oluşur. İlk bölüm nesib veya teşbihtir. 15-20 beyit kadar olur. Şiirin giriş bölümüdür. Değişik tasvirlerle doludur. Eğer bu bölümde âşıkâne duygular anlatılıyorsa nesib, afâki konular (bahâr, tabiat, bayramlar vs.) işlenmişse teşbib diye adlandırılır.⁸

Eski Türk edebiyatı çerçevesinde kasîdeler nesîblerine, konularına ve rediflerine göre isimlendirilirler. Bahâriyye / Rebi'yye, nesib veya teşbib kısmında bahâr tasviri işlenen kasîdelere verilen addır. Bahâr, canlılığı, tazeliği ve eskiden savaşların daha çok bahâr mevsiminde başladığı sebeplerle Eski Türk edebiyatında sıkça işlenmiş bir konudur. Kâsîdelerin daha çok nesiblerinde görülen övgüye bir zemin olan bu şiirler, bahârda çiçeklerin açması, tabiatın canlanması, bahârın gelişini kutlama gibi, özelliklerle soyut bir övgü ifadesine zenginlik katar. Daha çok kasîdelerde rastlanılan bahâriye az da olsa tevhid ve na't türlerinde de görülür.⁹

1.3. NEV-BAHÂR

1.3.1. Nev-bahâr Kelimesinin Anlamı ve Kullanımı

Nev-bahâr sözcüğü ilkbahârın diğer bir adı olarak kullanılmıştır. Bahâr, Divân şiirinde evvel bahâr, fasl-ı bahâr, bahâr eyyâmı şeklinde birçok kelime veya kelime grubu ile birlikte kullanıldığı gibi Nev-bahâr kelimesi de bunlardan daha sıkça yer almaktadır. Bu sebeple tez çalışmamda nev-bahâr unsurunu farklı bir başlık altında incelemenin daha faydalı olacağını düşündüm ve ayrı bir başlık altında birlikte kullanıldığı mazmunlarla inceledim.

1.3.2. Nev-bahâr ve Bülbül

Bülbül ve Nev-bahâr kavramı şiirlerde sıkça birlikte kullanılmaktadır. Nev-bahârın gelişi ile birlikte bülbüllerde ortaya çıkar ve bağ-bahçeleri hoş nağmelerle doldurur.

⁷ Cihan Okuyucu, (2004), *Divân edebiyatı Estetiği*, L&M Yayınları, İstanbul.

⁸ İskender Pala, (1992), *Divân edebiyatı*, Ağaç Yayıncılık, İstanbul.

⁹ Ahmet Mermer ve Neslihan Koç Keskin, (2005), *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Gonca-i gülden firâz-ı gülbüne fânüs asup
Bülbül oldu pâsbvn-ı çârsu-yı nevbahâr

FK, s.368/ G.48-3

Bülbül gül fidanı tepesine gül goncasından fener asıp ilkbahâr çarşısına bekçi oldu.

Nesim-i nevbahâr der-i gülzârı ey bülbül
Ne süd amm ki ‘unf ile gelür bâd-ı hazân örter

FK, s.388/ G.63-4

Ey bülbül! Gül bahçesi kapısını ilkbahâr rüzgârı açar, ama ne fayda ki sonbahar rüzgârı şiddetle gelerek o kapıyı kapatır.

Cihân-ı vahdetin bir renge konmuş unsur-ı çârı

Gül âteş bülbül âteş nev-bahâr âteş hazân âteş

NK, s.233/ G.180-6

Nâ’îl bu beytinde birlik dünyasının ateş rengi olmuş dört unsurundan söz eder. Vahdet âlemindeki her şeyin gülün, bülbülün, bahâr ve hazânın ateş gibi yakıcı olduğu, tamamen ateş rengine bürünmüş bir tabiât manzarası çizer. Hazâna özgülü tabiat manzaralarının tasvirinde bu örnekte, diğerlerinden farklı olarak hazân rengi yerine ateş ve ateşin çağrıştırdığı kırmızı renge yer verilmiştir.

Zeman-ı pür-tarâb-ı vasl-ı yâra muntazıruz

O bülbülüz ki dem-i nev-bahâra muntâzıruz

FD, s.353/ G.169-1

Beyitte sevgiliyi bekleyen âşıklar gibi nev-bahârın beklendiği anlatılmıştır. Bülbül ise burada bekleyen bir âşığa benzetilmiştir.

Aşıkuz vasl-ı yâra muntazıruz

Bülbülüz nev- bahâra muntâzıruz

FD, s.353/ G.170-1

Bizler âşığız, sevgiliye kavuşacağımız günü nev-bahârı bekleyen bülbüller gibi beklemekteyiz.

Başlamış feryâda bülbül nev-bahâr olmuş gibi

Mevsim-i gül-geşt-i sahn-ı lâle-zâr olmuş gibi

FD, s.495/ G.429-1

Bülbülün bahâr gelmiş gibi feryâda başladığı söylenerek aslında bülbülün feryâda başladığı nev-bahâr zamanına vurgu yapılmaktadır.

Bâd-ı subh-ı nev bahâr ile açılmış gonçeler

Bülbülün râz-ı deruni âşikar olmuş gibi

FD, s.495/ G.429-2

Nev-bahâr rüzgârları sayesinde goncaların açıldığı ve bülbülün gizli kalmış sırlarının ortaya çıktığı söylenmiştir.

Dem-i nev-bahâr geldi gül-i taze naza başlar

Yine andelib-i şeyda nâgam-ı niyâza başlar

FD, s.529/ Kt.6-1

Bahâr mevsiminin gelmesi ile bülbülün gül peşinde koşacağı ve gülün de kendini naza çekeceği söylenmiştir.

Cüst(u) cû itse n'ola gül-zârı her şeb tâ seher

Bülbül olmuş pâs-bân-ı çârsû-yı nev-bahâr

M, s.371/ G.148-4

Şâir bu beyitinde bahâr mevsiminin gelmesiyle birlikte bülbülün nev-bahârın dört bir tarafından nöbet tuttuğunu belirterek bülbülü nev-bahârda nöbet bekleyen bir nöbetçiye benzetmiştir.

Nev-bahâr oldı yine irdi zamân-ı bülbül

Başladı nağme-i dil-sûza zebân-ı bülbül

M, s.446/264-1

Şâir bülbülün hoş nağmelerle gönlünden geçenleri dile getirdiğini ve nev-bahâr mevsiminin tekrar geldiğini, bülbülün bu zamanda hoş nağmeleri söyleme vakti olduğunu ifade etmiştir.

Nev-bahâr eyyâmıdır itse ‘aceb mi nâleler

Od kodı gül bülbülün gülşende bagrı yâğına

R, s.565/ G.266-3

Şâir bu beyitte nev-bahâr zamanı ile birlikte gül bahçesi, gül ve bülbül arasındaki münasabete dikkat çekmiştir. Çünkü bu mevsimde bülbül gül bahçesindeki güle aşık bir sevgilidir.

1.3.3. Nev-bahâr ve Bulut

Nev-bahârda bulutlar yağmur tanelerini taşır ve bahâr mevsimi ile birlikte bu tanelerini inciler gibi yeryüzüne saçar.

O ebr-i nev-bahâr-ı mekrümet kim gevher-efşândır

Kef-i cûdu senâkârân-ı makziyyü'l-merâm üzre

NK, s.96/ G.23-20

Şâir bu beyitte bulutları merhamet dağıtan kimselere benzetmiştir. Çünkü nev-bahâr bulutları taşıdıkları yağmur tanelerini cevher saçan bir el gibi yeryüzünde her isteyene veren birer dağıtıcıdır.

1.3.4. Nev-bahâr ve Koku

Nev-bahârda rüzgârlar açan çiçeklerin kokularını yeryüzünün her tarafına taşır ve bu mevsimde tüm âlem bahar kokuları ile dolar.

Var ise kıldı sabâ gîsü-yı sünbülde güzer
Her dimâgi nâfe-i müşk itdi bü-yı nevbahâr

FK, s.368/ G.48-2

Eğer sabâ rüzgârı varsa sünbül saçtan geçti ki ilkbahâr kokusu, her beyni güzel misk haline getirdi.

Lâle micmer yakdı yir yir geldi bû-yı nev-bahâr

Tâzelendi dilde dâg-ı ârzû-yı nev-bahâr

M, s.371/ G.148-1

Bahâr mevsiminin gelmesiyle birlikte lalelerin asıl şeklini aldığından bahâr arzusu ve kokusu ile birlikte gönüllerin de tazelendiğinden söz edilmiştir.

Yaydı bû-yı sünbülü gülzâra bâd-ı nev-bahâr

Nev-arûs-ı vakt zülfün ‘anver-efşan eyledi

ŞY, s.9/ G.5-6

Nev-bahâr rüzgârları bu mevsimin hoş ve zarif kokularını her tarafa yayarak bahârın güzelliğini gittikleri yere götürmüşlerdir.

1.3.5. Nev-bahâr ve Burçlar

Bahâr mevsiminin başlangıcı koç burcuna denk gelir. Şiirlerde bahârın gelişi olarak kullanılan Nev-bahâr da koç burcu olarak anılan burc-ı Hamel ile birlikte kullanılmıştır.

Nev-bahâr oldı kudûmıyla berîd-i ikbâl

Şanki burc-ı Hamele neyyir-i a'zam geldi

M, s.203/ G.11-2

Şâir burada bahâr mevsiminin gelmesiyle birlikte koç burcuna güneş geldiğini ifade etmiştir.

İntikâl eylese burc-i Hamele fasl-ı bahâr

Nev-bahâr ile virür gülşene ziver horşid

R, s.70/ Ks.5-15

Beyitte koç burcuna nevbahâr mevsiminin gelmesiyle birlikte gül bahçelerinin süslenip etrafa hoş bir güzellik sunacağından bahsetmiştir.

1.3.6. Nev-bahâr ve Rüzgâr İlişkisi

Şiirlerde rüzgâr bahârın kokusunu tüm âleme yayan bir mazmun olarak kullanılmıştır. Bu günlerde etrafı çok güzel kokular sarar. Bu durum da şiirlere konu edilir.

Var ise kıldı sabâ gisü-yı sünbül den güzer

Her dimâğı nâfe-i müşk itdi bü-yı nevbahâr

FK, s.368/ G.48-2

Eğer sabâ rüzgârı varsa sünbül saçtan geçti ki ilkbahâr kokusu, her beyni güzel misk haline getirdi.

Nesim-i nevbahâr der-i gülzârı ey bülbül

Ne süd amm ki 'unf ile gelür bâd-ı hazân örter

FK, s.388/ G.63-4

Ey bülbül! Gül bahçesi kapısını ilkbahâr rüzgârı açar, ama ne fayda ki sonbahar rüzgârı şiddetle gelerek o kapıyı kapatır.

Esdi nesîm-i nev-bahâr açıldı güller subh-dem

Açsın bizim de gönlümüz sâkî meded sun câm-ı Cem

NF, s.94/15-1

Şair nev-bahâr rüzgârlarının estiğini ve bu esinti ile güllerin hayat bulup açtığını dile getirmiştir. Kendi gönlünün açılması ise sunulacak olan şarap kadehleri ile olacaktır.

Nev-bahâr erdi hevâ gâliye-sây oldu yine

Nefes-i bâd-ı sabâ nâfe-güşây oldu yine

NF, s.332/ G.107-1

Beyitte nev-bahâr ile birlikte her şeyin kıymetlenip can bulduğunu ve rüzgârların her tarafa sevinç ve neşe taşıdığını dile getirmiştir.

Bâd-ı subh-ı nev bahâr ile açılmış gonçeler

Bülbülün râz-ı deruni aşikâr olmuş gibi

FD, s.495/ G.429-2

Nev-bahâr rüzgârları sayesinde goncaların açıldığı ve bülbülün gizli kalmış sırlarının ortaya çıktığı söylenmiştir.

Tahrîk idince kâkülünü bâd-ı nev-bahâr

Ol hatt u hâl gâh ‘ayân geh nihân olur

M, s.374/ G.151-5

Bahâr rüzgârlarının saç kıvrımlarını ettirdiğinde yolların hem açık hem de gizemli bir hâl alacağından bahsedilmiştir.

Müjde MEZÂKÎ esdi yine bâd-ı nev-bahâr

Şimden gerü küşâde-dil-i bâg-ı ‘işret ol

M, s.463/ G.292-9

Şâir bu beyitte nev-bahâr rüzgârlarının esmesi ile beraber gönül bahçesinin tekrar huzura kavuşacağından bahsediyor.

Nesim-i nev-bahârı lutfıdır ruh-ı meserret kim

Anunla tâzeler mevtâ-yı gâm cism-i dilifkârı

R, s.153/ Ks.17- 26

Beyitte nev-bahâr rüzgârlarının esinti ile tüm âlemi süslemesi ve güzellikle donatması gerektiği dile getirilmiştir.

Nesim-i nevbahâr itse mu'attar n'ola âfâkı

Bahâr ile pür itmiş tabla-ı 'attâr ezhârı

R, s.151/ Ks.17-10

Şâir bu beyitte nev-bahâr rüzgârlarının kendisi ile birlikte yeryüzüne bolluk ve bereket feyizlerini de getirip rüzgârların canlılara hayat verdiğini söylemiştir.

Yaydı bûy-ı sünbülü gülzâra bâd-ı nev-bahâr

Nev-arûs-ı vakt zülfün 'anver-efşan eyledi

ŞY, s.9/ G.5-6

Nev-bahâr rüzgârları bu mevsimin hoş ve zarif kokularını her tarafa yayarak bahârın güzelliğini gittikleri yere götürmüşlerdir.

Nesîm-i nev-bahâr hulkunu yâdetse bir şâir

Olur endîşesi sermâye-i dükkân-ı attârî

NF, s.212/ G.49-31

Şâirin bahâr rüzgârları gibi olan kabiliyetleri kendileri için birer yetenek ve sermayedir.

Nesîm-i nev-bahârî gibi geçdi nâvek-i dilber
Açıldı sînemin bâğında yer yer kırmızı gül

ŞY, s.47/ G.46-1

Şâir burada sevgilinin oklarını bahâr mevsimindeki rüzgârlara benzetmiştir. Sevgiliden âşığa giden oklar ise âşığın gönlünde kırmızı güller gibi yaralar açmıştır. Aşığın gönlünde açılan bu yaralar şeklinden dolayı kırmızı güle benzetilmiştir.

Dil hevâyî olmada esdikçe bâd-ı nev-bahâr

Bu havâlar âdeme azm-i gülistan etdirir

ŞY, s.56/ G.63-2

Yeryüzünde nev-bahâr rüzgârları estikçe insanın gönlünde hoş esintiler meydana gelir. Böylesi hoş bahâr havaları ise insanlara gül bahçelerini hatırlatır.

1.3.7. Nev-bahâr ve Çiçekler

Bahâr mevsiminin ilk günlerinde rengârenk çiçekler toprağın zindanından yağmurun iplerine tutunarak çıkmaya başlarlar. Bu yüzden onlar için bahârın ilk günleri büyük bir lütuftur.

Cihân-ı vahdetin bir renge konmuş unsur-ı cârı

Gül âteş bülbül âteş nev-bahâr âteş hazân âteş

NK, s.233/ G.180-6

Nâ'ilî bu beytinde birlik dünyasının ateş rengi olmuş dört unsurundan söz eder. Vahdet âlemindeki her şeyin gülün, bülbülün, bahâr ve hazânın ateş gibi yakıcı olduğu, tamamen ateş rengine bürünmüş bir tabiat manzarası çizer. Hazâna özgü tabiat manzaralarının tasvirinde bu örnekte, diğerlerinden farklı olarak san hazân rengi yerine ateş ve ateşin çağrıştırdığı kırmızı renge yer verilmiştir.

Bâd-ı subh-ı nev bahâr ile açılmış gonçeler

Bülbülün râz-ı deruni aşikâr olmuş gibi

FD, s.495/ G.429-2

Nev-bahâr rüzgârları sayesinde goncaların açıldığı ve bülbülün gizli kalmış sırlarının ortaya çıktığı söylenmiştir.

Şüküfte eyledi manend-i gonçe dilleri hep

İdince müjde-i teşrif-i nev-bahârı şimâl

FD, s.208/ Ks.2-2

Beyitte nevbahârın gelmesiyle birlikte tüm çiçeklerin gonca gibi çiçek açtığı söylenmiştir.

Esdi nesîm-i nev-bahâr açıldı güller subh-dem

Açsın bizim de gönlümüz sâkî meded sun câm-ı Cem

NF, s.94/15-1

Şâir nev-bahâr rüzgârlarının estiğini ve bu esinti ile güllerin hayat bulup açtığını dile getirmiştir. Kendi gönlünün açılması ise sunulacak olan şarap kadehleri ile olacaktır.

Lâle micmer yakdı yir yir geldi bûy-ı nev-bahâr

Tâzelendi dilde dâg-ı ârzû-yı nev-bahâr

M, s.371/ G.148-1

Bahâr mevsiminin gelmesiyle birlikte lâlelerin asıl şeklini aldığından bahâr arzusu ve kokusu ile birlikte gönüllerin de tazelandığından söz edilmiştir.

Meclis-i sultân-ı nev-rûzı yine zeyn itmege

Gül kadehdür jâle mey gonce kedû-yı nev-bahâr

M, s.371/ G.148-7

Şâir bu beyitte nev-bahârın gelmesiyle birlikte etrafın tazelenip süslendiğini ifade ederek gülü kadehe, goncayı da şaraba benzeterek eğlence döneminin başladığını belirtmiştir.

Nev-bahâr oldı n'ola çemende şimdi

Lâlede dâg-ı derûn sünbül-i bâg âşüfte

M, s.519/ G.382-4

Beyitte bahâr mevsiminin gelmesiyle birlikte çemende lale ve sünbülün girmiş olduğu şekillere vurgu yapılmıştır.

Nev-bahâr eyyâmıdır itse 'aceb mi nâleler

Od kodı gül bülbülün gülşende bagrı yağına

R, s.565/ G.266-3

Şâir bu beyitte nev-bahâr zamanı ile birlikte gül bahçesi, gül ve bülbül arasındaki münasabete dikkat çekmiştir. Çünkü bu mevsimde bülbül gül bahçesindeki güle âşık bir sevgilidir.

Yaydı bûy-ı sünbülü gülzâra bâd-ı nev-bahâr

Nev-arûs-ı vakt zülfün 'anver-efşân eyledi

ŞY, s.9/ G.5-6

Nev-bahâr rüzgârları bu mevsimin hoş ve zarif kokularını her tarafa yayarak baharın güzelliğini gittikleri yere götürmüşlerdir.

Nesîm-i nev-baharî gibi geçdi nâvek-i dilber

Açıldı sînemin bâğında yer yer kırmızı gül

ŞY, s.47/ G.46-1

Şâir burada sevgilinin oklarını bahâr mevsimindeki rüzgârlara benzetmiştir. Sevgiliden âşığa giden oklar ise âşığın gönlünde kırmızı güller gibi yaralar açmıştır. Âşığın gönlünde açılan bu yaralar şeklinden dolayı kırmızı güle benzetilmiştir.

1.3.8. Nev-bahârın Bolluk ve Bereket Getirmesi

Nev-bahâr bahâr mevsiminin gelişi olarak adlandırılır ve gelişi ile beraber tüm âleme bolluk-bereket getiri.

O ebr-i nev-bahâr-ı mekrûmet kim gevher-efşândır

Kef-i cûdu senâkârân-ı makziyyü'l-merâm üzre

NK, s.96 G./23-20

Şâir bu beyitte bulutları merhamet dağıtan kimselere benzetmiştir. Çünkü nev-bahâr bulutları taşıdıkları yağmur tanelerini cevher saçan bir el gibi yeryüzünde her isteyene veren birer dağıtıcıdır.

Tab'-ı Nef'îden ki bâğ-ı nevbahâr-ı feyzdir

Rend ü bû isterse gelsin eylesi deryûze gül

NF, s.315/ G.72-5

Şâir kendi parlaklığından dolayı bahçelerin bahâr mevsiminin bereket ve bolluğu gibi olduğunu ifade etmiştir. Bu feyizden faydalanmak isteyen herkesin gelebileceğini söylemiştir.

Hep feyz-ı nev-bahâr-ı mahabbet degül midür

Murgân-ı hoş-nevâya bu şevk-âferîn-nefes

M, s.413/G.211-5

Bu hoş güzelliklerin tek kaynağının muhabbet bahârının bereketinden ve feyzinden geldiği beyitte ifade edilmiştir.

Degül sâgar zamân-ı nev-bahâr-ı 'ıyş u 'işret

Yine sâkî elinde bir gül-i sîr-âb göstermiş

M, s.415/ G.214-3

Şâir bu beyitte nev-bahâr mevsiminin bir bayram günü olduğunu ifade ederek böylesi bir günde içip eğlenmek gerektiğini ifade etmiştir. Çünkü bahâr zamanı bayram gibi eğlenme ve içme zamanıdır.

İntikâl eylese burc-i Hamele fasl-ı bahâr

Nev-bahâr ile virür gülşene ziver horşid

R, s.70/ Ks.5-15

Beyitte koç burcuna nev-bahâr mevsiminin gelmesiyle birlikte gül bahçelerinin süslenip etrafa hoş bir güzellik sunacağından bahsetmiştir.

Nesim-i nev-bahârı lutfıdır ruh-ı meserret kim

Anunla tâzeler mevtâ-yı gam cism-i dilifkârı

R, s.153/ Ks.17- 26

Beyitte nev-bahâr rüzgârlarının esinti ile tüm âlemi süslemesi ve güzellikle donatması gerektiği dile getirilmiştir.

Hayât-ı tâze buldu yine ‘alem nev-bahâr oldu

Güzellendi çemen bir lâle-hadd ü gülizâr oldu

ŞY, s.220/ G.391-1

Nev-bahâr mevsiminin gelmesiyle birlikte tüm âlemin taze bir hayat bulduğu ve etrafın binbir güzellikle donatıldığı anlatılmıştır. Tüm bu güzellikler yeryüzü için birer bereket ve bolluktur.

1.3.9. Nev-bahâr ve Hazân

Nev-bahâr ve hazân mevsimi çok sıkça şiiirlerde kullanılmıştır. Nev-bahâr bahârın gelişi olması sebebiyle hazân mevsimi ile birlikte tezatlık ilişkisi içerisinde değerlendirilip şiiirlerde kullanılmıştır.

Nesim-i nevbahâr der-i gülzarı ey bülbül
Ne süd amm ki ‘unf ile gelür bâd-ı hazân örter

FK, s.388/ G.63-4

Ey bülbül! Gül bahçesi kapısını ilkbahâr rüzgârı açar ama ne fayda ki sonbahar rüzgârı şiddetle gelerek o kapıyı kapatır.

Olur cihân-ı mahabbetde Nâ’ilî hemreng

Hazân-ı âfiyet ü nevbahâr-ı nâkâmı

NK, s.317/ G.373-6

Şâir bu beyitte hem sonbaharda hem de bahâr mevsiminde her türlü renge girdiğini ifade etmiştir. Çünkü mevsimler değıştikçe yeryüzündeki renkler de değışmektedir.

1.3.10. Nev-bahâr ve Sevgili ile Âşık İlişkisi

Nev-bahârın sevgili ile de münâsebeti vardır. Sevgili bahârın gelişi ile açılır saçılır, güzelliğini ortaya çıkarır. Çiçek gibi açar, saçının kokusu etrafı sarar.

Gül gül olmuş rüy-ı şebnem-ruzi gül-geşt itmede

Olmış ol goncam çemende âb-ı ruy-ı nevbahâr

FK, s.368/ G.48-4

O gonca gibi sevgili çemenlikte bahârın yüz suyu oldu ki çiğ döken yüzü gül gül olmuş bir şekilde gülleri gezmekte.

Bahârı n’eyleriz ol gül izâr u gonce-femin

Gülüp açılması bin nev-bahâra değmez mi

NK, s.314/ G.368-4

Beyitte sevgili ile nev-bahâr karşılaştırılmış ve sevgilinin sadece bir gülüşünün bile bin bahâr mevsiminden daha güzel olduğunu söylemiştir. Bu sebeple sevgili var iken bahâr mevsimini istemediğini dile getirmiştir.

Aşıkuz vasl-ı yâra muntazırız

Bülbülüz nev- bahâra muntazırız

FD, s.353/ G.170-1

Bizler aşığız, sevgiliye kavuşacağımız günü nev-bahârı bekleyen bülbüller gibi beklemekteyiz.

Nev-bahâr oldı MEZÂKÎ demidür yârânun

İhtirâ'-ı kalem-i mu'cize-kârın görelüm

M, s.476/ G.312-7

Şâir bu beyitte nev-bahâr vaktinin âşıkların zamanı olduğunu dile getirmiştir.

Bahti irişse hasılı eyyyâm-ı nevbahâr

Ayrılmasak çemende leb-i cuy-bardan

BS, s.221/ G-8

Şâir bu beyitte bahâr mevsiminin sevgililer için kavuşma mevsimi olduğunu vurgulamak istemiş ve keşke bahâr vakti gelse de sevgiliden hiç ayrılmam diyerek kendisine seslenmiştir.

Nesîm-i nev-baharî gibi geçdi nâvek-i dilber

Açıldı sînemin bâğında yer yer kırmızı gül

ŞY, s.47/ G.46-1

Şâir burada sevgilinin oklarını bahâr mevsimindeki rüzgârlara benzetmiştir. Sevgiliden âşığa giden oklar ise âşığın gönlünde kırmızı güller gibi yaralar açmıştır. Âşığın gönlünde açılan bu yaralar şeklinden dolayı kırmızı güle benzetilmiştir.

1.3.11. Nev-bahâr ve Gülîstan-Gülşen-Bağ İlişkisi

Nevbahârın gelmesiyle birlikte tüm âlemde gülîstan, bağ ve bahçelerin yeniden şekil aldığı sevgilinin bu ortamlarda boy gösterdiği işlenmiştir.

Ehl-i ‘aşkı çekdi bâga arzu-yı nevbahâr
Oldı zincir-i cünün güyâ ki cüy-ı nevbahâr

FK, s.368/ G.48-1

İlkbahâr arzusu âşıkları bahçeye çekti, ilkbahâr ırmağı sanki delilik zinciri oldu.

Gonce-veş açılmadık devrindebir dil kalmadı

Nev bahâr-ı devletin dünyâyı etdi gülsitân

NF, s.225/ G.25-40

Şâir bahâr mevsimi ile birlikte mutlu olmayan hiçbir gönlün kalmadığını söylemiştir. Çünkü nevbahâr ile birlikte yeryüzünün gül bahçesine döndüğünü dile getirmiştir.

İrişdi feyz-ı dem-i nevbahâr-ı mevsim-i ıyd

Libasın eyledi eşcar-ı gül-sitân tecdid

FD, s.205/ Ks.1-1

Bayram mevsiminin feyzinin yeryüzüne geldiği ve bu gelişle birlikte gül bahçelerinin şeklinin değiştiği ifade edilmiştir.

İntikâl eylese burc-i Hamele fasl-ı bahâr

Nevbahâr ile virür gülşene ziver horşid

R, s.70/ Ks.5-15

Beyitte koç burcuna nevbahâr mevsiminin gelmesiyle birlikte gül bahçelerinin süslenip etrafa hoş bir güzellik sunacağından bahsetmiştir.

Nev-bahâr eyyâmıdır itse ‘aceb mi nâleler

Od kodı gül bülbülün gülşende bagrı yagına

R, s.565/ G.266-3

Şâir bu beyitte nev-bahâr zamanı ile birlikte gül bahçesi, gül ve bülbül arasındaki münasabete dikkat çekmiştir. Çünkü bu mevsimde bülbül gül bahçesindeki güle âşık bir sevgilidir.

Gel seyr-i bâga oldı yine fasl-ı bahâr

Varın şükufe tâ ide hep yolunâ nisâr

R, s.398/ G.97-1

Ramî bu beyitinde bahâr mevsiminde her tarafın hoş güzelliklerle donatılıp süslendiğini ve böylesi bir dönemde bağ ve bahçelerde gezilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Hazret-i Sultân-ı Gâzi Han Murad al şâh kim

Nev-bahâr-ı ‘adli dünyâyı gülistân eyledi

ŞY, s.10/ G.5-14

Şâir bu beyitte Sultan Murad Han’ın adaleti ile yeryüzünü bahâr mevsimindeki gül bahçelerine çevirdiğini dile getirmiştir.

Dil hevâyî olmada esdikçe bâd-ı nev-bahâr

Bu havâlar âdeme azm-i gülistan etdirir

ŞY, s.56/ G.63-2

Yeryüzünde nev-bahâr rüzgârları estikçe insanın gönlünde hoş esintiler meydana gelir. Böylesi hoş bahâr havaları ise insanlara gül bahçelerini hatırlatır.

1.3.12. Nev-bahâr ve Bayram

Nev bahâr şiiirlerde bahârın gelişi olması sebebiyle bayram günü olarak nitelendirilmiş ve bu şekilde şiiirlerde teşbihlerle ele alınmıştır.

Degül sâgar zamân-ı nev-bahâr-ı ‘ıyş u ‘işret

Yine sâkî elinde bir gül-i sîr-âb göstermiş

M, s.415/ G.214-3

Şâir bu beyitte nev-bahâr mevsiminin bir bayram günü olduğunu ifade ederek böylesi bir günde içip eğlenmek gerektiğini ifade etmiştir. Çünkü bahâr zamanı bayram gibi eğlenme ve içme zamanıdır.

1.3.13. Nev-bahârın İçki İçme, Zevk ve Safâ Mevsimi Oluşu

Nev-bahârın gelmesiyle birlikte yeryüzünde tün çiçekler açar, insanların gönülleri sevinç ile dolar, kederler gider ve beraberinde içki meclisleri kurulmaya başlar eğlenceye mevsim boyunca devam edilir. Çünkü bahârın gelişi ile birlikte eğlenceler de başlar.

Lâle-âsa dag-ber-dag oldu cism ü dil Fehim

Geldi nevrüz-ı cünün oldu gülü-yı nevbahâr

FK, s.368/ G.48-5

Ey Fehim! Delilik nevrüzü gelip bahâr çöşkunluğu ortaya çıktı, beden ve gönül lale gibi yanık yarası üstüne yanık yarası oldu.

Esdî nesîm-i nev-bahâr açıldı güller subh-dem

Açsın bizim de gönlümüz sâkî meded sun câm-ı Cem

NF, s.94/ G.15-1

Şâir nev-bahâr rüzgârlarının estiğini ve bu esinti ile güllerin hayat bulup açtığını dile getirmiştir. Kendi gönlünün açılması ise sunulacak olan şarap kadehleri ile olacaktır.

Baga gel feyz-ı nesim-i nev-bahâr eyyamıdır

Zevrâk-ı mey çekmenün bu rüzgâr eyyamıdır

FD, s.329/ G.123-1

Beyitte nev-bahârın geldiği ve artık içkinin içilme vaktinin geldiği dile getirilmiştir.

Elde peymaneye gözde neşve-i mey

Ne güzel nev-bahârdur bu

FD, s.464/ G.372-5

Elde kadehler ve sarhoşluk neşesi ile nev-bahârın çok güzel olduğu bu beyitte dile getirilmiştir.

Nev-bahâr oldu reg ü rîşelere âb yürür

Yine şiryân-ı dile hûn-ı mey-i nâb yürür

M, s.340/ G.98-1

Bahâr mevsiminin gelmesiyle birlikte eğlence ve kadehlerin gezdiği dönemin başladığı dile getirilmiştir.

Meclis-i sultân-ı nev-rûzı yine zeyn itmege

Gül kadehdür jâle mey gonca kedû-yı nev-bahâr

M, s.371/ G.148-7

Şâir bu beyitte nev-bahârın gelmesiyle birlikte etrafın tazelenip süslendiğini ifade ederek gülü kadehe, gonca'yı da şaraba benzeterek eğlence döneminin başladığını belirtmiştir.

Geldi safâ zemânı yine nev-bahârdur

Vakt-i sürud-ı tantana-ı murg-zardur

R, s.364/ G.63-1

Şâir bu beyitte nev-bahâr mevsiminin eğlence zamanı olduğuna vurgu yapmıştır.

1.3.14. Nev-bahâr ve Şahsiyetler

Şâirler şiirlerde bazen peygamber, evliya ya da padişahlara da Nev-bahâr mevsimi ile birlikte yer vermişlerdir.

Hazret-i Sultân-ı Gâzi Han Murad al şâh kim

Nev-bahâr-ı ‘adli dünyâyı gülistân eyledi

ŞY, s.10/ G.5-14

Şâir bu beyitte Sultan Murad Han’ın adaleti ile yeryüzünü bahâr mevsimindeki gül bahçelerine çevirdiğini dile getirmiştir.

1.4. NEV-RÛZ

1.4.1. Nev-rûz’un Tarihçesi

Nevrûz 22 Mart (Rûmi 9 Mart) günüdür. Klâsik kültürümüzün bayram ve şenlik olarak kutlanan önemli bir unsurdur. Kelimenin aslı Farsça olup “yeni gün” anlamındadır. Bahâr bayramı ve yılbaşı olarak kutlanan ve eski kültürümüzde mühim bir yer işgal eden nevrûzun başlangıç tarihi 21 Mart’tır. Rûmî takvimde bu tarih 9 Marta tekabül ettiği için halk arasında “mart dokuzu” diye bilinen tarih aslında nevrûzdur.

Güneşin Koç burcuna girdiği ve Kuzey Yarımküre’de bahârın başlangıcı olduğu için nevrûz, Orta Asya’dan İran ve Mısır’a kadar uzanan geniş sahada kutlanmaktadır. Nevrûz kutlamaları, tabii ve sosyal birçok sebebe dayanmaktadır. Bu sebeplerden çoğunu, edebî eserlere yansımış şekliyle müşahede etmekteyiz.

Selçuklu döneminde Vezir Nizâmülmülk tarafından hazırlatılıp Sultan Melikşah’a sunulan takvimde 21 Mart yılbaşdır. Takvim-i Celâlî veya takvim-i Sultânî diye bilinen takvimde 21 Martın yılbaşı oluşunun sebebi Türklerin nevrûzu bir bayram

olarak kutlama geleneğidir. Eski Türklerce kullanılan Oniki Hayvanlı Türk Takviminde de nevrûz yılbaşısıdır.¹⁰

Klâsik edebîyatımızda, bayram, sevinç, mutluluk, yenilik, aydınlık, umut ve coşku ifadeleriyle yer alır. Nevrûzda, mutlaka bağı seyran vardır. Kıştan sonra gelen nevrûz bir ferahlık müjdesidir. Güneşin ışıkları, bütün tabiat ve insanlara yeniden can verir. Nevrûz şenliklerine güller gülerken, bülbül şakıyarak, servi salınarak, sular coşarak, rüzgâr mutribin havasına uyararak, katılırlar. Aş u işret, nevrûz sultanının ihsanına şükürdür. Nevrûz, bireysel ve toplumsal olarak doğayla birlikte yenilenmedir ve hep yenilikle birlikte anılır. İnsanlar nevrûzda birbiriyle ve insanlar doğayla bütünleşir.¹¹

Nevrûz, “yenigün” anlamına gelip kuzey yarımkürede bahar başlangıcı olduğu için bahar bayramı olarak kutlanır. Klâsik Edebîyatımızda pozitif yönüyle ele alınan nevrûz, klâsik kültürün birçok unsurunun ifadesinde kullanılmıştır. Hemen bütün nazım şekilleriyle nevrûziyyeler yazılmış ve muhteva olarak da müspet kavramları karşılayan anlamlar yüklenmiştir. Bahâr ve bahârla ilgili olarak bayram, gül bülbül, gülşen, rüzgâr, bulut; ictimâ müessese olarak, sultan, adalet, sancak, tuğ; bahtla ilgili olarak ışık, mutluluk, burç, talih gibi kavramların fadesinde ve musikiyle ilgili birçok şed makamın adı olarak kullanılmıştır.¹²

Nevrûz, kültürel yaşantımızdan edebîyatımıza birçok yönüyle yansımıştır. Nevrûz, her zaman güzelliği, mutluluğu, umudu, adaleti, huzuru, refahı kısaca bütün müspet değerleri ifade için kullanılır. Bahâr tasvir ve kutlamalarında mevcut olan her unsur nevrûz için de geçerlidir. Ayrıca nevrûz yılda bir gün olduğu için bahârdan çok büyük değere sahiptir ve bayram olarak kutlanır. Nevrûz kutlu bir gündür. Hatta Kadir gecesine bile denk tutulur. Nevrûz, adaletle hükmeden sultana benzetilir. Nevrûz, açık havada tabiatla renkli ışıklı, sazlı sözlü, hareketli ve yemeli içmeli olarak kutlanır. Gerçekten de şiirlerimize ışık, renk, şekil, hareket ve ses açısından nevrûz coşkusu olduğu gibi yansır. Nevrûzda hava bulutsuz, güneş parlaktır. Parlaklık, bahçelerde açılmış çiçeklerle renge bürünür. Güneşin sarı, zeminin yeşil, gülün kırmızı rengi tüm canlıları harekete geçirir. Nevrûzun büyüğü Câm-ı Cem’le ifade edilir ve bahtı açılır

¹⁰ Abdülhaluk Çay, (1993), *Türk Ergenekon Bayramı Nevrûz*, Ankara, s.71.

¹¹ Nebi Özdemir, (2006), *Yenilenmek ve Nevrûz*, Millî Folklor, Ankara, S. 69, s.19.

¹² Saadet Karaköse, *Eski Türk Edebiyatında Nevrûz ve Nevrûzla İlgili Unsurlara Genel Bir Bakış*, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, s.171-172

içenlerin. Bülbülün nağmesiyle mutribin “nevrûz” bestesi yek-âvâz olur. Ölü tabiatı ihya eden nevrûz, bu sevinci yaşatmak için ihsanlarda bulunur. Nevrûz, umut, mutluluk ve heyecan paylaşımıdır.

Divanü Lügati't-Türk'te Nevruz

Nevruz kelimesi, Türk yazılı kaynaklarında, ilk defa, 11. yüzyılda Kaşgarlı Mahmud tarafından yazılan Divanü Lügati't-Türk'te kullanılmıştır. Türk kültürü açısından gayet önemli bilgileri ihtiva eden Arapça-Türkçe ansiklopedik sözlük türündeki bu eserde, “Nevruz” kelimesi “en-neyruz” şeklinde geçmektedir.¹³ Bilindiği gibi Divanü Lügati't-Türk Arapça bir kitaptır. Farsça bir kelime olan Nevruz da Arapça'ya “en-neyruz” şeklinde girmiştir.¹⁴ Ayların adlarına gelince; şehirlerde Arapça ad kullanılır. Göçebe olan ve müslüman bulunmayan Türkler, yılı dört ayrıma bölerek ad verirler. Her üç ayın bir adı vardır. Yılın geçmesi bununla bilinir: Yeni gün (Nevruz) den sonra ilkbahara “oğlak ay”, sonra “uluğ oğlak ay” derler; çünkü bu ikinci parçada oğlak büyür. Bundan sonra “uluğ ay” denir; çünkü bu parça yaz ortasıdır; yeryüzünde nimet bolarır, hayvanlar büyür, süt çoğalır; başkası böyledir.¹⁵

İbnümühennâ Lûgati'nde Nevruz

Arap filolog Cemalüddin İbnümühennâ tarafından 13. yüzyılın sonlarında yahut 14 yüzyılın başlarında yazılmış olan “İbnümühennâ lûgati”nin Türkçe kısmında “yeni kün” kelimesinin karşılığı “nevrüz” olarak verilmektedir.¹⁶

Muhakemetü'l-Lügateyn'de Nevruz

Ali Şir Nevâî'in 15. yüzyılın sonunda kaleme aldığı Muhakemetü'l-Lügateyn adlı Türkçe ile Farsçanın mukayese edildiği eserde ise, Nevrûzî kelimesine yer verilmiştir. Eserde, Nevrûzî; bir giysi adı olarak geçmekte ve bugünkü Afganistan Özbekleri, ilkbaharda giyilen, ince sabahlık gibi üst elbisesine; nevrûzî derler¹⁷ şeklinde bir açıklama yapılmaktadır.

¹³ *Divanü Lûgat-it-Türk*, (1941), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 175.

¹⁴ *Tahirü'l-Mevlevî*, a.g.e., s. 117.

¹⁵ Kaşgarlı Mahmud, (1992), *Divanü Lügati't-Türk, Cilt: 1*, Besim Atalay Tercümesi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 344-348.

¹⁶ *İbni-Mühennâ Lûgati*, (1988), Haz. Aptullah Battal, Türk Dil Kurum Yayınları, Ankara, s. 89.

¹⁷ Ali Şir Nevâyî, (1996), *Muhâkemetü'l-Lügateyn*, Haz. F. Sema Barutçu Özönder, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 94.

1.4.2. Nev-rûz ve Çiçekler

Bahârın gelişiyle çiçekler açmaya başlarlar. Onlar da diğer tüm tabiat unsurları gibi sevinç içindedirler. Çiçeklerin şahı sayılan gül, bahâr ve güzelliğin timsali sayılır. Güzeli olan her şeyde olduğu gibi sözün güzeli de nevrûz gülüne teşbih edilir.

Şâh-ı nevrûzdan oldu yine mülk-i çemene

Gonce tûmârının îsâline pervâne sabâ

NK, s.160/ G.10-2

Nevrûzun şahında çemenlerin mülküne yine gelindi. Bu gelişle birlikte rüzgârlar goncanın etrafında pervane gibi dönmeye başladı.

Müjde kim bezm-i cihân gül-zâr olur nev-rûzda

Sâgar-ı mey bir gül-i bî-hâr olur nev-rûzda

M, s.511/ G.370-1

Şâir bu betyitinde cihan meclisinde nevrûzda gülzar olanlar için şarap kadehlerinin birer dikensiz gül gibi olacağından söz etmiştir.

Fasl-ı güldür sünbül-i bâg-ı cinânı n'eylerüz

Goncalar zîb-i ser-i destâr olur nev-rûzda

M, s.511/ G.370-6

Şâir bu beyitte bahâr mevsiminde sünbülleri istemediğini çünkü nevrûzda goncaların başlara takılan birer süs olduğunu ve dolayısıyla goncaların sünbüllerden daha kıymetli olduğunu anlatmaya çalışmıştır.

Gül gibi çıktı keşf-i râz itdi

Mahremân-ı harîm-i nev-rûzî

M, s.550/ G.428-4

Bu beyitte de nevrûz ile gül ilişkisi teşbihsel bakımdan ele alınmıştır.

Ey MEZÂKÎ açıldı baht-ı çemen

Yine esdi nesîm-i nev-rûzî

M, s.550/ G.428-5

Mezâki bu beyitinde nevrûz rüzgârlarının esmesiyle birlikte tüm çiçeklerin bahtının da açıldığını dile getirmiştir.

N'ola hep busitân-ı âlem ezhâr ile pür olsa

Getürdi bağa çok dürlü şükufe armağan nevrûz

BS, s.218/ G-2

Nevrûzun kendisiyle birlikte gül bahçelerine ve bağlara da birbirinden güzel hediyeler getirdiği söylenmektedir. Çünkü bu mevsimde herşey güzelleşir ve çiçekler açılıp çoğalır.

Eyyâm-ı bahâr olsa açılma yine güller

Şâhenşeh-i nev-ruzun olup bezmi mürebbet

R, s.334/ G.34-4

Şâir bu beyitte bahâr mevsiminin gelmesiyle birlikte güllerin açılacağını bahârda tüm meclislerin hoş ve latif bir koku ile dolacağını söylüyor.

Geldi nev-rûz açılır güller diyü şâd olmazam

Açılır gül-ruhların her gün bana nev-rûzdur

R, s.399/ G.98-4

Şâir bu beyitte nevrûzun gelmesi ve güllerin açılması ile mutlu olmadığını dile getirmiştir. Yani bunlar kendisi için mutluluk kaynağı değildir. Sevgilinin gül gibi olan yüzünü görmek kendisi için zaten bahârdır diyerek gül üzerinden çok güzel bir teşbihte bulunmuştur.

Goncamin açsın yine kalbin sabâ nevrûzdur

Bülbül-i zâr eylesin bir hoş nevâ nevrûzdır

ŞY, s.79/ G.111-5

Şâir sabah rüzgârlarının nevrûzda goncayı açmasını ve bu mevsimde artık bülbülün hoş nağmeler seslendirmesini istemiştir.

Subh-dem rah-ı çemen b'ı-gerd ü kül sünbül hevâ

Gül gibi gülzâra azm et dilberâ nevrûzdur

ŞY, s.79/ G.111-5

Nevrûzda gül gibi güzelleşen gül bahçelerine niyet edilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

1.4.3. Nev-rûz ve Sevgili- Âşık Münâsebeti

Nevrûz ve sevgili ilişkisi de şiirlerde sıkça işlenmektedir. Bahârın gelişi olan nevrûzda âşıklar sevgiliye kavuşur ve hasret biter.

Tâze tâze dâglar ile sînesin 'uşşâk-ı zâr

Gül-şen-i taşvîr-i Behzâd eylesün nev-rûzdur

M, s.352/ G.117-5

Gönlü aşk ateşi ile yanan taze âşıklar (yeni âşık olanlar) için nevrûz vaktinin derman gibi olduğu dile getirilmiştir.

Ey MEZÂKÎ böyle gül-deste-i ser-i sebz ile

Birbirin erbâb-ı dil yâd eylesün nev-rûzdur

M, s.352/ G.117-7

Nevrûzda gönül ehli olan âşıkların birbirini hatırlaması gerektiği anlatılmıştır.

Geldi nevr-rûz açılır güller diyü şâd olmazam

Açılır gül-ruhların her gün bana nevr-rûzdu

R, s.399/ G.98-4

Şâir bu beyitte nevrûzun gelmesi ve güllerin açılması ile mutlu olmadığını dile getirmiştir. Yani bunlar kendisi için mutluluk kaynağı değildir. Sevgilinin gül gibi olan yüzünü görmek kendisi için zaten bahârdır diyerek gül üzerinden çok güzel bir teşbihte bulunmuştur.

Andelîbi yılda bir nevrûzdu dilşad eden

Nev-civânımla geçen her gün bana nevrûzdu

ŞY, s.79/ G.111-5

Beyitte sevgili ile bülbül karşılaştırılmıştır. Bülbülün yılda sadece bir defa bahâr mevsiminde mutlu olduğu dile getirilmiştir. Oysa âşık için sevgili ile geçen her gün bahâr gibidir.

1.4.4. Nev-rûz ve Bayram

Nevrûz, bahâr bayramı olarak kutlandığı için doğrudan bahsedilmese bile bayram mefhumuyla birlikte ele alınır. Bahârda tabiatın uyanmasıyla gözlenen hareket, insanların kış sıkletini atmış, sıkıntıdan feraha, soğuktan sıcağa, gecedен gündüze geçiş coşkularıdır. Bahâr tasvirleri, nevrûz için de geçerlidir ve mutlaka mutluluk ihtiva eder. Nevrûzun mest edici etkisi Câm-ı Cem olarak ifade edilir. Bu cam insanlar üzerinde etkili olduğu kadar tabiat unsurları üzerinde de etkilidir. Bahâr mevsiminin bir günü olmasıyla nevrûz, yılın diğer önemli günleriyle (bayram) mukayese yoluyla eş tutularak çifte mutluluk addedilir. Hatta sevinci tam gün yaşamak için, gece kutlu bir gece (kadir, berat), gündüz nevrûz olarak seçilir.¹⁸

¹⁸ Saadet Karaköse, *Eski Türk Edebiyatında Nevrûz ve Nevrûzla İlgili Unsurlara Genel Bir Bakış*, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, s.175

Sahn-ı âlem merg-zar dila nevrûzdur

Taze zan-bahs itdi ezhara zıya nevrûzdur

B, s.216/ G.1- 1

Şâir bu beyitte Kadir Gecesi ve bayram zamanına vurgu yapmıştır.

Şâddır Yahyâ ki eyyâmında Sultân Ahmedin

Gecesi kadr u günün bayrâm veya nevrûzdur

ŞY, s.79/ G.111-5

Şâir bu beyitte kendisine seslenerek Sultân Ahmed döneminde çok sevinçli ve mutlu olduğunu dile getirmiştir. Çünkü o dönemin her günü kendisi için nevrûz ve bayram günü gibidir.

‘İydi ehl-i gülşenin nevrûzdur kim her nihâl

Bir yeni câmeyle eyler gül gibi ârz-ı cemâl

ŞY, s.140/ G.232-1

Beyitte nevrûzun gül bahçesi sakinleri için bayram günü olduğu ifade edilmiştir.

Erişdi bahâr oldı yine hem-dem-i nev-rûz

Şâd itse nola dilleri Câm-ı Cem-i nev-rûz

NF, s.302/ G.45-1

(Bahar erişti, nevrûzla aynı ana geldi. Bizim gönüllerimizi de nevrûzun Cam-ı Cem’i açsın.) Nevrûz coşkusu içinde Cam-ı Cem de murat kadehi olarak düşünülür. Nevrûzla Câm-ı Cem ilişkisi, bahardaki değişimin mest edici etkisinin yanında, nevrûzun (21 Mart) şarabın mucidi olan Cemşid’in tahta çıkış tarihi olmasıyla¹⁹

¹⁹ Harun Tolasa, (1973), *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, Atatürk Ün. Yay. Ankara, s.72.

1.4.5. Nev-rûz ve İçki İçme, Zevk ve Safâ

Nev-rûzun gelişi ile birlikte tüm âlem canlanır ve her tarafta içki meclisleri kurulup eğlenceler tertip edilir. Bu sebeple nev-rûz eğlenme zamanıdır.

Bezme mey tâb-efgen olsun sâkiyâ nevrûzdur

Şem'ine cem' oldu yârân-ı safâ nevrûzdur

NK, s.189/ G.77-1

Şâir bu beyitinde nevrûzun geldiğini ve nevrûz ile birlikte içki meclislerinde şarapların içilip eğlencelerin başlayacağını dile getirmiştir.

Tîzdir feryâdı meşk-ı nâleden bülbüllerin

Eylesin mutribler âheng-i nevâ nevrûzdur

NK, s.189/ G.77-3

Şâir bu beyitinde nevrûz ile birlikte bülbüllerin bu mevsimde hoş nağmeler çıkardıklarını söyleyip nevrûzda çalgıcıların güzel ve latif şarkılar söylediklerini ifade etmiştir.

Husrevâne pâdişâh-ı vakt olup almış ele

Her gedâ bir sâgar-ı gâtî-nümâ nevrûzdur

NK, s.189/ G.77-4

Nevrûzda herkesin eline şarap kadehlerini aldığı dile getirilmiştir.

Vakt-ı cûş-ı feyz-i erbâb-ı suhandır Nâ'ilî

Eylesinler tarh-ı şi'r-i dilgüşâ nevrûzdur

NK, s.189/ G.77-7

Nâ'ilî bu beyitinde nevrûz ile birlikte gönülleri açan hoş bir zamanın geldiğini ve bu zaman diliminde eğlenilmesi, çoşulması gerektiğini söylemiştir.

Erişdi bahâr oldı yine hem-dem-i nev-rûz
Şâd itse nola dilleri Câm-ı Cem-i nev-rûz

NF, s.302/ G.45-1

Bahâr erişti, nevrûzla aynı ana geldi. Bizim gönüllerimizi de nevrûzun Cam-ı Cem'i açsın. Nevrûz coşkusu içinde Câm-ı Cem de murat kadehi olarak düşünülür. Nevrûzla Câm-ı Cem ilişkisi, bahârdaki değişimin mest edici etkisinin yanında, nevrûzun (21 Mart) şarabın mucidi olan Cemşid'in tahta çıkış tarihi olmasıyladır.²⁰

Bülbül-i âteş-nefes âh-ı şerâr efrûzını

Dâne-sûz-ı dâm-ı şayyâd eylesün nev-rûzdur

M, s.352/ G.117-2

Nevrûzda tek bir kadehin bile gönlü mutlu edip neşe ile dolduracağı dile getirilmiştir.

Her meclisi şen itdi câm-ı şarâb-ı nev-rûz

Her bezmi rûşen itdi bir âfitâb-ı nev-rûz

M, s.386/ G.170-1

Nevrûzun gelmesiyle birlikte her tarafın şen ve eğlenceli olduğu olduğu, bu eğlenceli dönemlerde her mecliste nevrûz şaraplarının içildiği söylenmektedir.

Müjde kim bezm-i cihân gül-zâr olur nev-rûzda

Sâgar-ı mey bir gül-i bî-hâr olur nev-rûzda

M, s.511/ G.370-1

Şâir bu beyitinde cihan meclisinde nevrûzda gülzâr olanlar için şarap kadehlerinin birer dikensiz gül gibi olacağından söz etmiştir.

²⁰ Harun Tolasa, (1973), *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, Atatürk Ün. Yay. Ankara, s.72.

Bâd-ı nev-rûzı ile cûş u hurûş eyleyelüm

Mevsim-i sûriş-i eyyâm-ı ferâğ oldu yine

M, s.530/ G.399-3

Nevrûzda esen rüzgârlarla birlikte bizler de çoşalım ve bol bol eğlenelim. Çünkü nevrûzun gelmesiyle serin rüzgârlar esmeye ve insanlar da bu esintiler altında dinlenmeye başladı.

1.4.6. Nev-rûz ve Koku

Nevrûzun gelmesiyle her tarafın bahar kokusu ile dolması sıkça karşımıza çıkan bir temadır. Nevrûz tüm âlemin canlandığı ve çimenlerin çiçek kokuları ile dolduğu bir zaman dilimidir.

Yine virdi meşâm-ı câna şafâ

Bûy-ı 'anber-şemîm-i nev-rûzî

M, s.550/ G.428-2

Beyitte nevrûz ile koku arasında bir ilişkilendirme yapılmıştır. Nevrûz mevsimler içerisinde en hoş kokanı olması sebebiyle bu zaman diliminde her taraftan yayılan hoş kokularla insanların ferahlık bulduğu anlatılmıştır.

Eyyâm-ı bahâr olsa açılsa yine güller

Şâhenşeh-i nev-ruzun olup bezmi mürebbet

R, s.334/ G.34-4

Şâir bu beyitte bahâr mevsiminin gelmesiyle birlikte güllerin açılacağını bahârda tüm meclislerin hoş ve latif bir koku ile dolacağını söylüyor.

1.4.7. Nev-rûz ve Şahsiyetler

Nevrûz kavramı ile birlikte çeşitli padişahlar, menkıbe kahramanları ve peygamberler şiirlerde işlenmiştir. Özellikle nevrûzda âlemin yeniden canlanması Hz. İsa'nın mucizelerine benzetilmiştir.

Zinet-i bâg u bahârın gül-sitân-pîrâ-yı 'ışk

Bîd-i Mecnûn nâr-ı Ferhâd eylesün nev-rûzdur

M, s.352/ G.117-4

Şâir bu beyitinde Ferhâd ile şirin ve Leylâ ile Mecnun hikâyelerine telmihte bulunmuştur.

Feyz-ı bâd-ı şubh-dem mu'ciz-dem-i 'İsâ gibi

Rûh-bahş-ı suret-i divâr olur nev-rûzda

M, s.511/ G.370-3

Şâir bu beyitte nevrûzda sabah rüzgârlarının feyzini Hz. İsa'nın mucizelerine benzeterak hem güzel bir teşbih yapmış hem de Hz. İsa'nın göstermiş olduğu mucizlere telmihte bulunmuştur.

Bâ-huşûşâ kasd-ı medh-i Âsaf-ı zî-şân iden

Nazm-ı mu'cizle Mesîh-âsâr olur nev-rûzda

M, s.512/ G.370-8

Nevrûzda mucize dolu şiirlerle Hz. Mesih'in insanlığa bir hediye olacağı ifade edilmiştir.

Şâddır Yahyâ ki eyyâmında Sultân Ahmedin

Gecesi kadr u günün bayrâm veya nevrûzdur

ŞY, s.79/ G.111-5

Şâir bu beyitte kendisine seslenerek Sultân Ahmed döneminde çok sevinçli ve mutlu olduğunu dile getirmiştir. Çünkü o dönemin her günü kendisi için nevrûz ve bayram günü gibidir.

1.4.8. Nev-rûz ve Gülşen-Gülistân-Bağ İlişkisi

Gülşen ve lâlezâr umumi olarak bahârın seyr ettiği mekândır. Bu mekân, tabiatın bir parçası olabileceği gibi mecâzi olarak gönül de kastedilebilir. Gülşen, renk ve ışık yoluyla çizilen manzarayı teşkil eder.

Yine nevrûz irişüp geldi gülistâna sabâ
Viridi peygâm-ı gülli bülbül-i nâlana sabâ

FK, s.306/ G.1-1

Yine nevrûz erişip sabâ rüzgârı gül bahçesine gelerek inleyen bülbüle gülün haberini verdi.

Her taraf mir'ât-ı envâr-ı İlâhîdür bu gün
Gül-sitân âyine-i dîdâr olur nev-rûzda

M, s.511/ G.370-2

Beyitte nevrûzda her tarafın sanki ilahi bir nurla güzelleştiği ifade edilmektedir. Nevrûzda gül bahçelerinin de güzel gösteren birer aynaya benzediği dile getirilmektedir.

Jâle-bâr oldukça ebr-i nev-bahârı gül-şeni
Çeşm-i ezhâr-ı çemen bîdâr olur nev-rûzda

M, s.511/ G.370-4

Beyitte bahâr bulutlarının gül bahçesinde kırağı bırakmasıyla beraber her tarafın âşık ve tutkun olduğu dile getirilmiştir.

Serv-kaddler eyleyüp şevk ile âhınun hırâm

Şahn-ı gül-şen bir kıyâmet-zâr olur nev-rûzda

M, s.511/ G.370-5

Beyitte nevrûzda gül bahçelerindeki durumdan söz edilmiştir.

Gülistân içre yine hâmuş oldun hicr ile

Nâle kıl ey andelib-i hoş-nevâ nevrûzdur

B, s.216/ G.1- 3

Nevrûzda bülbülün ayrılık acısı ile birlikte gül bahçesinde susmaması gerektiği vurgulanmıştır. Çünkü bu mevsim bülbülün latif nağmelerini seslendirdiği bir zaman dilimidir.

N'ola hep busitan-ı âlem ezhâr ile pür olsa

Getürdi bağa çok dürlü şükufe armağan nevrûz

B, s.218/ G.1- 2

Nevrûzun kendisiyle birlikte gül bahçelerine ve bağlara da birbirinden güzel hediyeler getirdiği söylenmektedir. Çünkü bu mevsimde herşey güzelleşir ve çiçekler açılıp çoğalır.

Şeh-i nev-ruz çemen mülkine 'azm itdi deyu

Gül-şene geldi seher virdi haber bâd-ı bahâr

R, s.173/ Ks.21-4

Şâir bu beyitinde nevrûz şahının çemenlere niyetlendiği ve bahâr rüzgârlarının gül bahçelerine bu durumu haber verdiği ifade edilmektedir.

Taht-ı zerrinün şeh-i horşid teşrif eylesün

Sâkinân-ı gülşene itsün 'atâ nev-rûzdur

R, s.391/ G.90-3

Nevrûzun güzelliklerinden ve feyzinden gül bahçesinin sakinlerinin de faydalanması gerektiği ifade edilmiştir.

Şah-ı eyvân-ı çemen teşrif edip divânını

Ehl-i bâga eylesin cûd u sehâ nevrûzdur

ŞY, s.79/ G.111-5

Bahâr mevsiminin artık yeryüzüne teşrif ettiği ve bu mevsimin cömertliği ile tüm bağları ihya ettiği anlatılmıştır.

Subh-dem rah-ı çemen b'ı-gerd ü kül sünbül hevâ

Gül gibi gülzâra azm et dilberâ nevrûzdur

ŞY, s.79/ G.111-5

Nevrûzda gül gibi güzelleşen gül bahçelerine niyet edilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

1.4.9. Nev-rûz ve Rüzgâr

Rüzgâr, tabiattaki hareketi ifade etmek için kullanılır. Güzel kokuları yaymak suretiyle gülden bülbüle haber götürmek, gülün açmasını sağlamak rüzgârın üstlendiği işlerdir. Zaman ve devir de hareket yönüyle rüzgârla ifade edilir. Nevrûzun büyüleyici havasıyla rüzgâr da yaşlıyı gençleştirir. Psikolojik olarak, nevrûzu idrak edebilme padişahın sağladığı huzur ve adalet ortamıyla ilgilidir.

Yine nevrûz irişüp geldi gülistâna sabâ

Virdi peygâm-ı gülli bülbül-i nâlana sabâ

FK, s.306/ G.1-1

Yine nevrûz erişip sabâ rüzgârı gülbahçesine gelerek inleyen bülbüle gülün haberini verdi.

Şâh-1 nevrûzdan oldu yine mülk-i çemene

Gonce tûmârının îsâline pervâne sabâ

NK, s.160/ G.10-2

Nevrûzun şahında çemenlerin mülküne yine gelindi. Bu gelişle birlikte rüzgârlar goncanın etrafında pervane gibi dönmeye başladı.

Âşaf-1 Cem meclisün bülbül olup râmiş-geri

Böyle bir nev-beste inşâd eylesün nev-rûzdu

M, s.352/ G.117-8

Bahâr mevsiminde bülbülün meclislerin yeni şarkıcısı ve rüzgârların da yeni nağmeler getiren kişi olduğu vurgulanmıştır.

Gör fasl-1 dil fûrûzî gûş eyle sâz u sözi

Devrinde oldı rûzî şad-feth-i bâb-1 nev-rûz

M, s.386/ G.170-13

Şâir bu beyitinde nevrûz rüzgârlarına vurgu yapmıştır.

Muhaşşal ey MEZÂKÎ feyz-i bâd-1 şubh-1 nev-rûzî

Şafâ-bahş-1 dil-i şâh-1 ser-efrâz olduğın görsem

M, s.472/ G.306-5

Mezâkî bu beyitinde nevrûzda esen rüzgârların esintilerle beraber taşıdıkları ve getirdikleri feyizlerden bahsetmiştir.

Feyz-1 bâd-1 şubh-dem mu'ciz-dem-i 'Îsâ gibi

Rûh-bahş-1 şuret-i divâr olur nev-rûzda

M, s.511/ G.370-3

Şâir bu beyitte nevrûzda sabah rüzgârlarının feyzini Hz. İsa'nın mucizelerine benzeterek hem güzel bir teşbih yapmış hem de Hz. İsa'nın göstermiş olduğu mucizelere telmihte bulunmuştur.

Bâd-ı nev-rûzı ile cûş u hurûş eyleyelüm

Mevsim-i sûriş-i eyyâm-ı ferâg oldu yine

M, s.530/ G.399-3

Nevrûzda esen rüzgârlarla birlikte bizler de çoşalım ve bol bol eğlenelim. Çünkü nevrûzun gelmesiyle serin rüzgârlar esmeye ve insanlar da bu esintiler altında dinlenmeye başladı.

Yine esdi nesîm-i nev-rûzî

Oldı feyz-i 'amîm-i nev-rûzî

M, s.550/ G.428-1

Şâir nevrûz rüzgârlarının esmesiyle birlikte her tarafın nevrûz feyzi ve bereketi ile dolacağından söz etmiştir.

Ey MEZÂKÎ açıldı baht-ı çemen

Yine esdi nesîm-i nev-rûzî

M, s.550/ G.428-5

Mezâki bu beyitinde nevrûz rüzgârlarının esmesiyle birlikte tüm çiçeklerin bahtının da açıldığını dile getirmiştir.

Bahâr irdi yine ezhârı açdı bâd-ı nevrûzî

Acep mi ger açılsa bülbülün de baht-ı firûzı

NŞ, s.158 / G.126-1

Şâir bu beyitinde bahâr mevsiminin yine geldiğini her tarafın süslenip açıldığını ve nevrûzun serin rüzgârlarının estiğini dile getirmiştir. Bahârda tüm bu güzelliklerle beraber bülbülün uğurlu talihinin de açıp açmayacağını kendisine sormuştur.

Nâ-gehân şâh-ı şitâ Zühresini çâk itdi

Getürüp müjde-i nev-ruzı nesim-i eshâr

R, s.173/ Ks.21-2

Beyitte kış mevsiminden sonra seher rüzgârlarının nevrûzun gelişini müjdelediği belirtilmiştir.

Şeh-i nev-rûz çemen mülkine ‘azm itdi deyu

Gül-şene geldi seher virdi haber bâd-ı bahâr

R, s.173/ Ks.21-4

Şâir bu beyitinde nevrûz şahının çemenlere niyetlendiğini ve bahâr rüzgârlarının gül bahçelerine bu durumu haber verdiği ifade edilmektedir.

Hokka-i la’lin-i lâle bezl-i ma’cun eylesün

Eylesün ruha gıda bâd-ı sabâ nev-ruzdur

R, s.391/ G.90-4

Nevrûzda sabah rüzgârlarının ruhlarımızın besleyicisi olduğu dile getirilmektedir.

Gelüp bâd-ı sabâ farrâsı bâga tug-ı şâh ile

Otâgın kurdı nev-ruzın leb-i âb-ı revân üzre

R, s.553/ G.252-2

Beyitte sabah rüzgârlarının nevrûzu yeryüzüne getirdiği dile getirilmiştir.

Goncamın açsın yine kalbin sabâ nevrûzdur

Bülbül-i zâr eylesin bir hoş nevâ nevrûzdır

ŞY, s.79/ G.111-5

Şâir sabah rüzgârlarının nevrûzda goncayı açmasını ve bu mevsimde artık bülbülün hoş nağmeler seslendirmesini istemiştir.

1.4.10. Nev-rûz ve Bülbül

Bülbül, tabiattaki sesi temsil etmesiyle kulağa hitap eden güzellik unsurudur. Şâir muhayyilesi hazân mevsiminde bülbülü firkat ateşiyle inletirken nevrûzda medh ü sena okutur. Bazen de bülbül, gül defterinden hoş dua okur.

Yine nevrûz irişüp geldi gülistâna sabâ
Virdi peygâm-ı gülli bülbül-i nâlana sabâ

FK, s.306/1-1

Yine nevrûz erişip sabâ rüzgârı gül bahçesine gelerek inleyen bülbüle gülün haberini verdi.

Bahâr oldı yine âheng-i nevrûz eylesün bülbül
Nevâ-yı germ ile ‘uşşâkı pür-süz eylesün bülbül

FK, s.558/ G.192-1

Bahâr oldu, yine bülbül nevrûz nağmelerini söylesin de sıcak sesiyle âşıkları iyice yıksın.

Cemâl-i şâhid-i gül nâz ider mihr ü mehe şimdi
Sürüd-ı şükr-i nevrûzi şeb ü rüz eylesün bülbül

FK, s.558/ G.198-2

Gülün güzel yüzü şimdi güneşe ve aya naz eder, bülbül ise gece gündüz nevrûza şükür şarkıları söylesin

Tîzdir feryâdı meşk-ı nâleden bülbüllerin

Eylesin mutribler âheng-i nevâ nevrûzdur

NK, s.189/ G.77-3

Şâir bu beyitinde nevrûz ile birlikte bülbüllerin bu mevsimde hoş nağmeler çıkardıklarını söyleyip nevrûzda çalgıcıların güzel ve latif şarkılar söylediklerini ifade etmiştir.

Gırre-i câh ol kadar sultân-ı gül kim korkarım

Hârdan bülbüller ister hûnbehâ nevrûzdur

NK, s.189/ G.77-6

Beyitte nevrûzda bülbüllerin dikenlerden diyet talep ettikleri dile getirilmiştir.

'Andelîb-i zâr feryâd eylesün nev-rûzdur

Tarh-ı şad-nakş-ı Hudâ-dâd eylesün nev-rûzdur

M, s.352/ G.117-1

Mezâkî bu beyitinde nevrûzun geldiğini ve bülbüllerin artık gönülden gelen nağmelerini söylemeleri gerektiğini ifade etmiştir. Çünkü bahâr mevsimi bülbülün sesinin yükseldiği mevsimdir.

Âşaf-ı Cem meclisün bülbül olup râmiş-geri

Böyle bir nev-beste inşâd eylesün nev-rûzdur

M, s.352/ G.117-8

Bahâr mevsiminde bülbülün meclislerin yeni şarkıcısı ve rüzgârların da yeni nağmeler getiren kişi olduğu vurgulanmıştır.

Bahâr irdi yine ezhârı açdı bâd-ı nevrûzî

Acep mi ger açılsa bülbülün de baht-ı fîrûzî

NŞ, s.158 / G.126- 1

Şâir bu beyitinde bahâr mevsiminin yine geldiğini her tarafın süslenip açıldığını ve nevrûzun serin rüzgârlarının estiğini dile getirmiştir. Bahârda tüm bu güzelliklerle beraber bülbülün uğurlu talihinin de açıp açmayacağını kendisine sormuştur.

Gülistân içre yine hâmuş oldun hicr ile

Nâle kıl ey andelib-i hoş-nevâ nevrûzdur

B, s.216/ G.1- 3

Nevrûzda bülbülün ayrılık acısı ile birlikte gül bahçesinde susmaması gerektiği vurgulanmıştır. Çünkü bu mevsim bülbülün latif nağmelerini seslendirdiği bir zaman dilimidir.

Başlasun feryâda bülbül geldi eyyâm-ı bahâr

Şâhid-i gül eylesün ‘arz-ı likâ nev-ruzdur

R, s.391/ G.90-2

Bahâr mevsiminin gelmesiyle birlikte bülbülün artık feryada başlayabileceği dile getirilmiştir.

Goncanın açsın yine kalbin sabâ nevrûzdur

Bülbül-i zâr eylesin bir hoş nevâ nevrûzdur

ŞY, s.79/ G.111-5

Şâir sabah rüzgârlarının nevrûzda goncayı açmasını ve bu mevsimde artık bülbülün hoş nağmeler seslendirmesini istemiştir.

Andelîbi yılda bir nevrûzdur dilşad eden

Nev-civânımla geçen her gün bana nevrûzdur

ŞY, s.79/ G.111-5

Beyitte sevgili ile bülbül karşılaştırılmıştır. Bülbülün yılda sadece bir defa bahâr mevsiminde mutlu olduğu dile getirilmiştir. Oysa âşık için sevgili ile geçen her gün bahâr gibidir.

1.4.11. Nev-rûz ve Zaman

Nevrûz hiçbir kişileştirme ve teşbihin olmadığı şiirlerde sadece zaman dilimi olarak da işlenmiştir.

Nevruz irişse yâd idüp ol eski demleri

Her kimse alsa dadını bu rüzigardan

B, s.221/ G.1-5

Şâir bu beyitinde nevrûzun gelmesini ve o eski zaman dilimlerini konuşmak istediklerini belirtmiştir. Keşke herşey böyle olsa da herkes zamandan kendine düşeni alsa demiştir.

1.4.12. Nev-rûz ve Bulut

Yağmur mevsimi nisanla başladığı için nevrûz, insana sıkıntı veren bulutlardan hâlîdir. Nevrûz güneşle anılır ve güneşe benzeyen yüzdeki parlaklık nevrûza atfedilir.²¹

Sâfdır âyîneler bî-gill u gışdır sîneler

Pâkdir ebr-i küdüretten hevâ nevrûzdur

NK, s.189/ G.77-2

Şâir bu beyitte öncelikle sinelerin çok temiz olduğuna vurgu yapıp nevrûzda herşeyin bulanık bulutlardan daha temiz olduğuna dikkat çekmiştir.

Jâle-bâr oldukça ebr-i nev-bahârı gül-şeni

Çeşm-i ezhâr-ı çemen bîdâr olur nev-rûzda

M, s.511/ G.370-4

Beyitte bahâr bulutlarının gül bahçesinde kırağı bırakmasıyla beraber her tarafın âşık ve tutkun olduğu dile getirilmiştir.

²¹ Saadet Karaköse, *Eski Türk Edebiyatında Nevrûz ve Nevrûzla İlgili Unsurlara Genel Bir Bakış*, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, s.178

Medet ref' eyle gitsün gün yüzünden ey peri zülfün

Ki ebr olmaz hevâ yüzinde olsa bi-güman nevrûz

B, s.218/ G.1-4

Ey peri (gibi güzel), insaf edip gün yüzünden saçlarını çek. Şüphesiz, nevrûz olduğu zaman havada bulut olmaz.

Eyledi 'âzm-i çemen nev-rûz sultanı yine

Oldı ebr-i nev-bahâr pâyine gevher-nişân

R, s.361/ G.60-6

Beyitte nevrûz sultanının çemeni arzuladığı ve bu arzusu neticesinde de nev-bahâr bulutlarının da kendisine değerli tanelerini sunduğu ifade edilmiştir.

1.4.13. Nev-rûz ve Kış Münâsebeti

Bahâr mevsiminin başlangıcı kış mevsiminin bittiği tarih olan nev-rûz günü ile başlanmaktadır. Bu sebeple bitiş-başlangıç kavramlarında kış ve nev-rûz ilişkisi çoğu şiirlerde göze çarpmaktadır.

Nâ-gehân şâh-ı şitâ Zühresini çâk itdi

Getürüp müjde-i nev-ruzı nesim-i eshâr

BS, s.173/ Ks.21-2

Beyitte kış mevsiminden sonra seher rüzgârlarının nevrûzun gelişini müjdelediği belirtilmiştir.

Hamdül'-illâh gitdi hengâm-ı şitâ nev-rûzdur

Seyre çıksun şimdi yârân-ı safâ nev-rûzdur

R, s.391/ G.90-1

Beyitte kış mevsiminin artık sona erdiği ve nevrûzun başladığı bundan dolayı da Allah'a şükredildiği anlatılmıştır.

1.4.14. Nev-rûzun Mutluluk ve Sevinç Vermesi

Mutluluğun bayramla ifade edilmesine rağmen, nevrûz bazen bayramdan da önemli bulunur. Mutluluğu ifade etmenin en güzel yolu nevrûz örneğidir.

'Âlem olsun nev-bahâr-ı devletinde behre-yâb

Bâg-ı dehri hurrem-âbâd eylesün nev-rûzdur

M, s.352/ G.117-10

Nevrûzda âlemdeki tüm gönül bağı ehline düşen tek payın mutlu olmak ve gönüllerine neşe doldurmak olduğu dile getirilmiştir.

Andelîbi yılda bir nevrûzdur dilşad eden

Nev-civânımla geçen her gün bana nevrûzdur

ŞY, s.79/ G.111-5

Beyitte sevgili ile bülbül karşılaştırılmıştır. Bülbülün yılda sadece bir defa bahâr mevsiminde mutlu olduğu dile getirilmiştir. Oysa âşık için sevgili ile geçen her gün bahâr gibidir.

1.5. NEVRUZİYYE

1.5.1. Kâside Nâzım Şekli ve Nevrûziyye

Klâsik Edebîyatımızda nevrûzu işleyen nâzım türüne “Nevrûziyye” denir. Nevrûziyyeler nevrûz bayramını kutlamak için yazılırlar.²² Şâirlerin nevrûziyyeler karşılığında aldıkları caizeler de nevrûza teşbih edilir, ihsanlar, nevrûz güneşinin cömertliğiyle ifade edilir. Nevrûziyye, bahâriyye gibi müstakil bir tür olarak karşımıza

²² İskender Pala, (1995), *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara, s.429.

çıkabileceği gibi bahâriyeler içerisinde de yer alabilirler. Hemen bütün nâzım şekilleriyle yazılmış nevrûziyyeler mevcuttur. En yaygın olanları gâzel ve kâsidedir. Ancak nevrûz genellikle kâsidederin teşbib bölümlerinde işlenir.²³ Kâsidederde âdet olduğu üzere teşbib bölümlerinin nevrûziyye olarak yazılması yaygındır. Ancak, methiyelerde memduhun devr-i saltanatı (sultanlar için) nevrûza teşbih edilir. Nevrûzun ilk gününde gece ve gündüzün eşit olması, sultanın adaletiyle yorumlanır. Dua bölümünde yine saltanatın nevrûz gibi olması temennisinde bulunulur. Bu kâsideder “nevrûziyye” olarak adlandırılır. Diğer nâzım şekillerinde ise nevrûzun beyit veya bentlerde ele alındığını görürüz. Edebîyatımızda Şeyhî, Fuzulî, Bâkî, Nef’î, Şeyhülislâm Yahya, Nev’izade Atayî gibi şâirlerin gâzel ve kâside şeklindeki nevrûziyyeleri meşhurdur.

1.5.2. Nev-rûz Redifli Gazeller

Her meclisi şen itdi câm-1 şarâb-1 nev-rûz
Her bezmi rûşen itdi bir âfitâb-1 nev-rûz

Bu dem huçeste-demdür âfet-resân-1 gamdur
Ser-mest-i câm-1 Cemdür her neşve-yâb-1 nev-rûz

İtdi nesîm-i hoş-dem vakf-1 meşâm-1 'âlem
'Itr-1 bahûr-1 Meryem bûy-1 gül-âb-1 nev-rûz

Rûy-1 zamâne güldi câm-1 ümîd toldı
Gül-geşt idenler oldı mest-i harâb-1 nev-rûz

Bin bezm-i 'âşıkâne tarh oldı gül-sitâne
İtmekde şad-terâne çeng ü rebâb-1 nev-rûz

'Azm itdi bâga yârân nakd-i tarab-şümârân
Hep oldı mey-güsârân bâlig-nişâb-1 nev-rûz

Ol kim leb-i bütândur düşde dahi'ayândur
Sûret-nümâ-yı cândur mir'ât-1 hvâb-1 nev-rûz

Oldı be-resm-i 'âdî bu âb ü tâba bâdî
Reşh-i şarâb-1 şâdî sûz-1 kebâb-1 nev-rûz

²³ Saadet Karaköse, *Eski Türk Edebiyatında Nevrûz ve Nevrûzla İlgili Unsurlara Genel Bir Bakış*, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, s.171-172

Gör ehl-i iştiyâkı turmaz umar telâkî
Şâd olmada MEZÂKÎ hep şeyh u şâb-ı nev-rûz

Bâ-hôd vezîr-i a'zam hem-nâm-ı fahr-ı 'âlem
Oldı çü şubh-ı hoş-dem feyz-iktisâb-ı nev-rûz

Şadr ibn-i şadr-ı gâzî ser-dâr-ı bu'l-magâzî
Şemşîr-i kîne mâlik-rikâb-ı nev-rûz

Düstûr-ı hûb-manzar manzûr-ı mâh-peyker
Ol mihr-i zerre-perver gerdûn-cenâb-ı nev-rûz

Gör faşl-ı dil fûrûzı gûş eyle sâz u sözi
Devrinde oldı rûzî şad-feth-i bâb-ı nev-rûz

'Ahdı o Cem-nişânun bir lutfidur Hudâ'nun
Her rûzı olmuş anun nâyib-menâb-ı nev-rûz

Eyyâmı bir 'atâdur rûzı şebe gatâdur
Şimden gerü hatâdur fikr-i hisâb-ı nev-rûz

Olsun hemîşe hoş-hâl gül-şen-fürûz-ı ikbâl
Tâ kim ola beher sâl bu âb ü tâb-ı nev-rûz

M, s.386-387/ G.170

Mezâkî nev-rûz redifli bu gazelinde on altı beyit ile nev-rûz ile ilgili çeşitli teşbihler ve durumlar anlatmıştır.

Bezme mey tâb-efgen olsun sâkiyâ nevrûzdur
Şem'ine cem' oldu yârân-ı safâ nevrûzdur

Sâfdır âyîneler bî-gill u gışdır sîneler
Pâkdir ebr-i küdüretden hevâ nevrûzdur

Tîzdir feryâdı meşk-ı nâleden bülbüllerin
Eylesin mutribler âheng-i nevâ nevrûzdur

Husrevâne pâdişâh-ı vakt olup almış ele
Her gedâ bir sâgar-ı gîtî-nümâ nevrûzdur

Sahn-ı Gülşen Çârbâğ olmuş acemde andelîb
Bağlamış bir nakş-ı dikleş kim sabâ nevrûzdur

Gırre-i câh ol kadar sultân-ı gül kim korkarım
Hârdan bülbüller ister hûnbehâ nevrûzdur

Vakt-1 cûş-1 feyz-i erbâb-1 suhandır Nâ'ilî
 Eylesinler tarh-1 şî'r-i dilgüşâ nevrûzdu
 NK, s.189/ G.77

Nâ'ilî nevrûzdu redifli gazelini yedi beyitle yazmış olup bu gazelinde bahâr mevsimi ile ilgili çeşitli kavramları sıkça kullanmıştır.

'Andelîb-i zâr feryâd eylesün nev-rûzdu
 Tarh-1 şad-nakş-1 Hudâ-dâd eylesün nev-rûzdu

Bülbül-i âteş-nefes âh-1 şerâr efrûzını
 Dâne-sûz-1 dâm-1 şayyâd eylesün nev-rûzdu

Câm-1 mihrî sâkî-i gerdûn yine gerdân idüp
 Bir kadehle bin dili şâd eylesün nev-rûzdu

Zinet-i bâg u bahârın gül-sitân-pîrâ-yı 'ışk
 Bîd-i Mecnûn nâr-1 Ferhâd eylesün nev-rûzdu

Tâze tâze dâglar ile sînesin 'uşşâk-1 zâr
 Gül-şen-i taşvîr-i Behzâd eylesün nev-rûzdu

Gösterüp gül-gonca-i destârını ol serv-i nâz
 Dâg-1 reşk-i fark-1 şimşâd eylesün nev-rûzdu

Ey MEZÂKÎ böyle gül-deste-i ser-i sebz ile
 Birbirin erbâb-1 dil yâd eylesün nev-rûzdu

Âşaf-1 Cem meclisün bülbül olup râmiş-geri
 Böyle bir nev-beste inşâd eylesün nev-rûzdu

Şadr-1 a'zam ol semiyyi fahr-i 'âlem kim bugün
 Lutf idüp icrâ-yı mu'tâd eylesün nev-rûzdu

'Âlem olsun nev-bahâr-1 devletinde behre-yâb
 Bâg-1 dehri hurrem-âbâd eylesün nev-rûzdu
 M, s.352/ G.117

Mezâkî bu sefer de nev-rûzdu redifli gazelini on beyitle yazmıştır. Gazelde özellikle sevgili, bülbül, rüzgâr gibi kavramlar üzerinde durmuştur.

Müjde kim bezm-i cihân gül-zâr olur nev-rûzda
 Sâgar-1 mey bir gül-i bî-hâr olur nev-rûzda

Her taraf mir'ât-1 envâr-1 Îlâhîdür bu gün
Gül-sitân âyine-i dîdâr olur nev-rûzda

Feyz-1 bâd-1 şubh-dem mu'ciz-dem-i 'Îsâ gibi
Rûh-bahş-1 şuret-i divâr olur nev-rûzda

Jâle-bâr oldukça ebr-i nev-bahârı gül-şeni
Çeşm-i ezhâr-1 çemen bîdâr olur nev-rûzda

Serv-kaddler eyleyüp şevk ile âhınun hırâm
Şahn-1 gül-şen bir kıyâmet-zâr olur nev-rûzda

Fasl-1 güldür sünbül-i bâg-1 cinânı n'eylerüz
Goncalar zîb-i ser-i destâr olur nev-rûzda

Ey MEZÂKÎ âferin tab'-1 cevâhir-pâşuna
Kilk-i şâ'ir böyle gevher-bâr olur nev-rûzda

Bâ-huşûşâ kasd-1 medh-i Âşaf-1 zî-şân iden
Nazm-1 mu'cizle Mesîh-âsâr olur nev-rûzda

Şadr-1 a'zam Hazret-i hem-nâm-1 Fahr-i kâinât
Kim du'â-yı devleti tekrâr olur nev-rûzda

Hak te'âlâ her günin nev-rûz-1 fîrûz eylesün
Tâ ki câm-1 şevk-i dil şerşâr olur nev-rûzda

M, s.512/ G.370

Yenilendi bu köhne âlem irince heman nevrûz
Cihana makdemiyle bahş idüpdür taze can nevrûz

N'ola hep busitân-1 âlem ezhâr ile pür olsa
Getürdi bağa çok dürlü şükufe armağan nevrûz

Gülün vafında bir taze burabba bağlamış bülbül
Makamın kılmış üstâdâne ey gonca-dehan nevrûz

Medet ref' eyle gitsün gün yüzünden ey peri zülfün
Ki ebr olmaz hevâ yüzinde olsa bi-gümân nevrûz

Kudumiyle güzellenmişdürür âlem yeni başdan
Kılupdur Bahtiya bu pire-zen dehri cüvan nevrûzdur

B, s.218/ G.5

Bahtî beş beyitten oluşan nevrûzdur redifli gazelinde nevruz ile ilgili çeşitli kavramlara yer vermiştir.

Hamdül'-illâh gitdi hengâm-ı şitâ nevrûzdur
Seyre çıksun şimdi yârân-ı safâ nevrûzdur

Başlasun feryâda bülbül geldi eyyâm-ı bahâr
Şâhid-i gül eylesün 'arz-ı likâ nevrûzdur

Taht-ı zerrinün şeh-i horşid teşrif eylesün
Sâkinân-ı gülşene itsün 'atâ nevrûzdur

Hokka-i la'lin-i lâle bezl-i ma'cun eylesün
Eylesün ruha gıda bâd-ı sabâ nevrûzdur

Uysun âheng-i zemâne Râmiyâ sâz-ı tarâb
Mutrib âgâz eylesün nakş-ı hevâ nevrûzdur

R, s.391/ G.90

Râmi beş beyitten oluşan nevrûzdur redifli gazelinde kış mevsiminin bitip bahâr mevsiminin başlamasına şükredek gazelinin yazmaya başlamıştır.

Yâd olunsun köhne gamlar sakiyanevrûzdur
Sa'id-i siminün it cam-aşına nevrûzdur

Cevheri ma'cun-ı la'l-i dil-beri nakleyleyüp
Nuş olunsun şerbet-i cam-ı safa nevrûzdur

Her çemende bezm-i mey âgâze-i tanbur u ney
Es-sala ayş u neşât u es-sala nevrûzdur

Eyler ikbâl-i şehen-şah-ı bahâriden haber
Bağdan бага gezer peyk-i sabâ nevrûzdur

Baga var bin ev-cevanla câm-ı mey gör iy FASÎH
Köhne renc ü gussaya eyle deva nevrûzdur

FD, s.338/ G.141/1-5

Fasîh Ahmed Dede nevrûzdur redifli bu gazelinin beş beyit ile yazmıştır.

Müjde ey dârü'ş-şifâ dîvâneyüz nevrûzdur
Âşinâ-yı 'akldan bîgâneyüz nevrûzdur

‘Andelîbân bûy-1 gülden biz gül-i peymânededen
Nagme-pîrâ‘âşık-1 mestâne yüz nevrûz dur

Cür’a-rîzüz pertev-i mehtâb-1 gülde reşkden
Âteş-endâz-1 dil-i pervâne yüz nevrûz dur

Bülbüle olsun mübârek mesti-i gül biz garîb
Mest-i ‘âşık-1 peymâne yüz nevrûz dur

Tâbumuzdan yanmada sîm-i semem sîm-âb olur
Hasretî-i sine-i cânâne yüz nevrûz dur

Sîm-gün câm içre zerrîn kadehdür her habâb
Rind-i şâfuz sâkin-i meyhaneyüz nevrûz dur

Câm be-kef sine pür-tef kayd-1 ‘âlem ber-araf
Biz Fehim’üz cünün-rindâne yüz nevrûz dur

FK, s.410/78/ G.1-7

Yine Fehim-î Kâdîm’in nev-rûz dur redifli bir gazel örneği. Şâir bu gazelini yedi beyit ile meydana getirmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

YAZ MEVSİMİ

2.1. YAZ MEVSİMİNİN ÖZELLİKLERİ

Yaz mevsimi, şâirlerin ilgi duymadığı bir mevsimdir. Sıcaklığı sebebiyle eserlerde söz konusu olmuştur. Divân şiirinde örneğine çok az rastlandığı için çalışmamızın bu kısmında yaz mevsimine çok yer veremiyoruz.

2.1.1. Yaz Mevsimi ve Temmuz Ayı

Sıcağın ortaya çıkardığı olumsuzluklar üzerinde durulur. Sıcağı artıran unsurlarla sıcağı azaltan unsurlar bir arada verilerek anlatım içinde bir çatışma zemini oluturulmuştur. Böylece şâir daha zengin bir anlatımla sanatını ortaya koyma imkânı bulmuştur.

Temûz âteş-i kahr-ı gazâb-fürûzunda

Adûya na'ire-i satvetin şihâb olmuş

NK, s.83/ G.18-28

Şâir bu beyitte temmûz ayının sıcaklığından bahsetmiştir.

Hemîşe tâ ki bu vâdîde her temûz u şitâ

Kıyâm-ı çâder-i eflâk-i bî-tınâb olmuş

NK, s.84/ G.18-48

Beyitte temmûz ayı üzerinden yaz ve kış mevsimleri karşılaştırılmıştır.

Yeni êrişdi temûz oldu cihân pür-tef ü tâb

Girdi bir hilkate hep âteş ü bâd âb u turâb

NF, s.150/ G.32-1

Temmûz ayının gelmesiyle birlikte yeryüzünün sıcaklık ve hararete battığı dile getirilip bu mevsimde hem toprağın hem de rüzgârın ateş gibi olduğu vurgulanmıştır.

Dökülen hâke bu fasl içre değıldir bârân

Hûy-feşân olmadadır tâb-1 temûz ile sehâb

NF, s.150/ G.32-4

Beyitte bulutların yaz mevsiminde temmûz ayının parlaklığı ile yağmur tanelerini dağıtmaları gerektiğı söylenmiştir.

Nite kim tâb-1 cihân-sûz-1 temûz ile olur

Âlem-i âteş-gede vü-gede cü âb ü hevâ âteş-tâb

NF, s.154/ G.32-66

Bu beyitte temmûz ayı ile yaz mevsiminin sıcaklığı üzerinde durulmuştur.

2.1.2. Yaz Mevsimi ve Kış

Her iki mevsimin birbirleri ile zıt kavramlar içermektedir. Kış mevsimi ile her tarafı kaplayan buz gibi soğuklar yaz mevsimi ile beraber yerini sıcaklığa bırakır.

Hemîşe tâ ki bu vâdîde her temûz u şitâ

Kıyâm-1 çâder-i eflâk-i bî-tınâb olmuş

NK, s.84/ G.18-48

Beyitte temmûz ayı üzerinden yaz ve kış mevsimleri karşılaştırılmıştır.

Reng ü bû sayf u şitâsında tagayyür-düşmen

Ruh değil berg değil bâğ-1 cinân ancak bu

NK, s.285/ G.300-2

Nâilî bu beyitinde yaz ve kış mevsimlerini birlikte ele alıp değerlendirmiştir.

2.2. TEMMÛZİYE

2.2.1. Kâside Nâzım Şekli ve Temmûziye

Temmûziye, temmûz ayını veya yaz mevsimini konu edinen edebi türdür. Temmûziyelerde özellikle temmûz sıcağı etkili bir şekilde anlatılır. Sıcağın tâbiat, tâbiattaki canlılar ve insan üzerindeki olumsuz etkileri üzerinde durulur. Güneşle ilgili anlatımlara yer verilir. Temmûz ve temmûz ayının sıcağı, bir zaman diliminin parçası olarak ele alınır. Zaman etrafında gelişen türler içerisinde ele alabileceğimiz edebi türlerden temmûziye türü, özellikle kâsidelerin nesîb bölümünde ele alınır ve işlenir. Bu tür içerik olarak “insanın hayat içindeki yerini ve iç dünyasını ifade eder. Zaman kavramı ile türler gün, ay, mevsim ve yıllarla ilişkilendirilmekte; mekân kavramı ile iç ve dış mekân, geniş ve dar mekân açılımı sağlanabilmekte; son olarak insan kavramıyla da yaşam içinde insan, tabiat içinde bir varlık olarak insan gibi çeşitli genişlemeler oluşmaktadır.”²⁴ Temmûziye, yaz mevsimin özelliklerini işleme ile zamanı, bu mevsimdeki tabiat değişimlerini tasvir etmesiyle tabiatı, zaman ve tabiatın insan üzerindeki olumsuz etkisini anlatmasıyla da insanı ele alır. Yaz eğlencesini konu edinen kasidelere sayfiye denilmesine rağmen yaz ve yaz mevsiminin özellikleri temmûz (temûz) ayı çevresinde konu edildiği için ay adı türün yaygın olarak kullanılan adı olmuştur.²⁵

Divân şiirinde şairler gerçekte gerçeküstünü ya da gerçekte hayali olanı yan yana işlemişlerdir. Somut varlıklar soyut varlıklarla birleştirilmiş, somuttan hareketle soyut yüceltilmiştir. Temmûziye türü, insanın, tabiatın ve diğer canlı cansız varlıkların bu zaman diliminden etkilenişini ortaya koyar. Zamanı etkileyen unsurlarla zamandan etkilenen unsurlar bir arada verilir. Ateş, ışık, hararet, alev, sıcaklık ve bu kavramlar etrafında geliştirilen remizler, mânâlar ve mazmunlar etkileyici unsurlar olarak ele alınırken, canlı varlıklar (insan-hayvan-bitki) ve cansız varlıklar özellikle yeryüzündeki varlıklar (toprak-hava-su) etkilenen varlıklar olarak ele alınır. Anasır-ı erba’dan toprak, hava ve su, ateşin hükümranlığında ezilmektedir. Toprak ateşin yani güneşin tesirinden kurtulmak için suya muhtaçtır. Dolayısıyla su ihtiyacı bulutla, bulutların oluşması da rüzgârın havayı serinletmesiyle gerçekleşecektir. Toprak suya muhtaçtır. Su da güneşin

²⁴ Metin Akkuş, (2000), *Osmanlı Kültürünün Tanıtılmasında Edebi Türlerin Önemi*, Osmanlı Edebiyat Araştırmaları, Atatürk Üniversitesi, FEF. Yayınları, Erzurum, s.44.

²⁵ Metin Akkuş, (2006), *Klasik Türk Siirinin Anlam Dünyası-Edebi Türler ve Tazlar*, Fenomen Yayınları, Ankara, s.255

ateşinden dolayı azalmakta ve aciz kalmaktadır. Böylece tabiat, güneşin zulmü karşısında direnir ve mücadele eder.²⁶

Genel olarak temmûziyeler temmûz ayını ya da yaz mevsimini konu edinirler. Temmûz bunaltıcı sıcaklığıyla ele alınır. Divân şiirinin geleneği içerisinde anlatım sanatlı bir yapıya kavuşturulur. Şâirler özellikle kâsidelerin teşbib bölümünde şâirliklerini, sanat yapmadaki hünerlerini sergilemek isterler. Bu bakımdan ele alınan temmûziye kasidenin teşbib bölümü olduğu ve devamı da methiye niteliği taşıdığı için şairin güzel söyleme endişesiyle türü ele aldığı söylenebilir.

Görüldüğü gibi sığağın ortaya çıkardığı olumsuzluklar üzerinde durulur. Sığağı artıran unsurlarla sığağı azaltan unsurlar bir arada verilerek anlatım içinde bir çatışma zemini oluturulmuştur. Böylece şâir daha zengin bir anlatımla sanatını ortaya koyma imkânı bulmuştur.

2.2.2. Temmûziye Örnekleri

El-atâş geldi yine tâb-ı temûz-ı şu'le tâb
 Reşk-i deşt-i Kerbelâ itti zemîni âfitâb
 Âteşin-dem olmadan kaknûs-ı zerrîn-bâl-i çarh
 Kendüde olsa 'acep mi şu'lesi içre kebâb
 Pûte-i eflâki itdi zer-ger-i üstâd-ı pîr
 Ol kadar pür-tâb u sûzân kim degüldür mâh-tâb
 Katre-i sîm-âb-veş bir yerde idüp ictimâ'
 Külçe oldu rîze-i sîm ahterân olup müzâb
 Şîşehâne zann ider ehl-i basîret şüphesiz
 Kızdı tâb-ı mihrden ol denlü bahr-ı pür-habâb
 Olsa i'câz-ı yed-i beyzâ n'ola bî-i'tibâr
 Tâb-ı mihr itdi cihânı ol kadar pür tef ü tâb

²⁶ Meheddin İsbir, (2009), *Fehîm-i Kadîm Divânındaki Temmûziye Üzerine Bir İnceleme*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research Volume 2/6 Winter.

‘Unsur-ı nârı eritti germi-i tâb-ı hevâ
 Şu’le-i seyyâlesidür görinen yer yer şihâb

 Her büt-i rengin-i sîmîn-sâ’îdün mânend-i şem’
 Pençesinde şu’le-vârî berk urur reng-i hidâb

 Ol kadar oldu harâretten rutûbet huşk-âb
 ‘Âmdur bu demde ol resme rüsûm-ı inkılâb

 ‘Aks-i ebr ü zülf-i sâkî sâye-güster olmasa
 Mahv olurdu berk-i hâtuf gibi câm içre şarâb

 ‘Âlem-i cev kûh-i Kâf’a döndi gerd-i tîreden
 Kullesinden ejder-i âteş-feşânîdür sehâb

 Münkесif zâhir olur ger bahra düşse ‘aks-i mihr
 Ol kadar gerd-i kederden tîre vü târ oldu âb

 Tâb-ı germâdan letâfet buldı ecsâm-ı sakîl
 Ol kadar kim âba döksen gûte-hor olmaz türâb

 Öyle te’sîr-i güdâz itdi sirâyet dehre kim
 Oldı deryâda yine tekrâr katre dürr-i âb

 Böyle bir dûzah-eser nârî tabî’at faslda
 Ağlamazdum halk-ı ‘âlem çekse bin dürlü ‘azâb

 Âh ammâ neyleyim dâg itdi bu âteş beni
 Âfitâbâ hânümânun ola gün günden harâb

 İşve-kârum nâz-perverdüm gül-i nâzüik-tenüm
 Şu’le-âsâ tâbdan itdün serâpâ ıztırâb

 Mahz-ı âteş eyledi te’sîr-i germâ ol mehi
 Olsa ger ma’zûrdur âşıklara germ-i ‘itâb

Ârız-ı hûy-rîzini seyr eyle tâb-ı mihreden
 Görmedinse çıkduğun gül-berg-i âteşden gül-âb

 Katre katre huy degül berg-i gülinden mevc-zen
 Şebnem-âsâ âb oldu şu'le-i reng-i hicâb

 Hulk ise ger la'li âb-ı Hızr'dan bir katredür
 Bu hevâda çeşme-i âb-ı hayât olur serâb

 Eylemez çün tâbiş-i hurşîd hurşîde eser
 Anun için âfitâbum cilve eyler bî-nikâb

 Âfitâbâ âfitâbâ el-hazer sad-el-hazer
 Ol meh-i hüsnüm yakup yandırmadan kıl ictinâb

 Yohsa vallahî senün bir âh-ı 'âlem-sûz ile
 Eylem ahvâlünü 'arz-ı der-i gerdûn-cenâb

FK, s.124/ Ks.5

Fehim-î Kâdîm Divânı'nın 5. Kâsîdesinin teşbîp bölümü temmûziye türünde yazılmıştır. Kâsîdenin (1-27) beyitleri temmûziye, 28. beyit girizgâh, (29-50) medhiye, (51-60) beyitler fâhriye, (61- 63) beyitler dua bölümü olarak işlenmiştir. Bizler kâsîdenin sadece temmûziye olan bölümlerini aldık.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
SONBAHAR (HAZÂN)

3.1. HAZÂNIN GENEL ÖZELLİKLERİ

Farsça sözlükte "Hezân: Vezân vezninde. Sâmin-i şuhûr-i Melikiyedir. Şehriver-mâh-ı kadimin yevm-i sâmin ismidir. Mecûs bu günde dahi yortu ederler. İnde'l-ba'z Şehriver-mâh-ı kadîmden sâmin 'aşer ve bir kavilde yevrn-i sâlis ismidir. Güz faslına dahi hazân derler. Arabîde harîf denir. Hezîden manasına isti'mâl olunur. Hezîden'den mübalağa-i fa'il olur ve yaprakların sararmasına dahi hazân derler" şeklinde tanımlanan hazân, içerdiği olumsuz anlamlar ve bu anlamların şâiri hayal ve duygu zenginliği yaratma bakımından zorlaması nedeniyle divân şiirinde bahâr kadar geniş bir kullanım alanı bulamamıştır. Bütün bu olumsuzluklara rağmen divân şâirlerinin çoğu, şiirlerinde az da olsa hazânla ilgili çeşitli benzetmelere yer vermişlerdir.

Hazânla ilgili olarak Osmanlıca sözlükte: "Hazân-dîde: Hazân görmüş, yaprakları sararmış, solmuş; Hazân-gâh: Âlem, dünyâ; Hazânî: Güz mevsimine ait, güzle ilgili; Hazânistân: Hazân görmüş, saranp solmuş yer; Hazân-lika: Hazân yüzlü, sararmış, soluk yüzlü; Hazânnümâ: Sonbahar görünüşlü, hüznün verici; Hazân-resîde: Hazâna erişmiş, solup sararmış" kelime ve tamlamaları verilmiştir.²⁷ Divân şâirlerinin şiirlerinde sözlükte verilen bu kelime ve tamlamaların dışında şâirlerin kendine özgü bazı kelime ve tamlamalar kullandıklarını görmekteyiz. Söz konusu tamlamaların büyük bir bölümü hazân mevsiminin genel özelliklerini ve hazân mevsiminde tabiatta görülen değişiklikleri ifade etmek için kullanılmışlardır. Şâirler, tabiatta hazân mevsiminin gelişiyile görülen değişikliklerden yola çıkarak mevsimle insan yaşamı arasında bağlantı kurmuşlardır. Doğadaki değişimin insan yaşamındaki yansımalarını benzetmelerle anlatmışlardır. Ayrıca tabiatın insan psikoloji üzerindeki etkileri dolaylı olarak dile getirilmiş, tabiatta ve evrende görülen düzenden, değişimden insanın çıkarması gereken dersler olduğu vurgulanmıştır. Tamlamalarda hazâna verilen anlamların daha çok yok oluş, bitiş, yaşlılık, ölüm ve hazânın tabiatta meydana getirdiği olumsuz etkiler üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

Divân şâiri için hazân bahârın tam zıddıdır. Hazân yaşlılık ve bitkinlik, bahar gençlik, zindelik ve tazelik sembolüdür. Bu noktada tam olarak bahâr başlangıç, hazân bitiş demektir. İlbahar iyimserlik, sonbahar kötümserlik ifade eder. İlbaharın kıymetini bilmek için sonbahar hatırlanmalıdır. Her ilkbaharın sonunda hazân vardır. Bu

²⁷ Ferit Devellioğlu, (1993), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara.

değişmez bir yasadır. Bahâr; güzellik, aşk, zindelik, vuslat ve hayat kaynağı olarak görülürken, hazân; çirkinlik, ölüm, yaşlılık, hüznün, son ve ayrılık gibi olumsuzlukların kaynağıdır. Divân şâiri bu zıtlıktan yararlanarak insana ait olumsuzlukların anlatımında hazânın özelliklerinden yararlanır. Sonbahar sonsuzluğun, ebedi âleme göçün mevsimidir. Kuruyan ve solan tabiat insanı adeta sonsuzluk ülkesine uğurlar gibidir. Genel olarak divân şiirinde hazân sevgilinin yokluğunu, içki ve eğlence mevsiminin bittiğini, bahâr güzelliğinin kalmadığını ifade eder. Yaşlılık, sona erme ve bitkinlik sembolüdür, hüznün mevsimidir, her şey gama ve kedere bürünmüş gibidir. Hazân mevsimi tabiatı perişan eder, sararmış yapraklarıyla san, hastalıklı yüzü hatırlatır. Sarı renkli ve kurumuş hazân yaprakları rüzgârın etkisiyle toprağa düşerler. Bu hasta insanın ölüme yaklaşmasını, toprağa girmesini düşündürür. Aynı zamanda hazân, insana hayatın sonu olduğu gerçeğini unutturmamaktadır.

Divân şiirinde hazân ve hazânla ilgili ögeler daha çok hazâniyelerde yer almakla birlikte diğer nâzım şekilleriyle yazılmış şiirlerde de hazândan ve kimi özelliklerinden söz edilmektedir.²⁸ Bu sebeple divân şâirinin şiirinde hazâna dair ögeler genellikle sınırlı sayıdaki hazâniyelerde ya da gâzelerde karşımıza çıkar. Nesiplerinde hazânın tasvir edildiği hazâniyeler, sayıca bahâriyeler kadar çok değildir. Kâsidedelerde şâir dua ederken övdüğü kişinin bahtının bahâr, düşmanının ömrünün ise hazân olmasını ister. Övülen kişinin düşmanları ile yaptığı savaşta düşmanların hazân yaprağı gibi titreyeceğini söyler. Hazânın olumsuz etkilerinin övgüsünü yaptığı kişiden uzak kalmasını diler.

Hazân her ne kadar olumsuz özellikler taşısa da divân şâirinin şiir dünyasında hazânla ilgili pek çok benzetmeye yer verildiği görülmektedir. Divân şâiri bahâr gibi hazânı da şiirine ustaca yerleştirmiştir. Hazânla ilgili zengin bir benzetme ve hayal dünyası yaratmayı başarmıştır. Olumsuz özellikleri ve san rengin hâkimiyeti dolayısıyla hazânı daha çok istenmeyen duyguların, mutsuzluğun, yalnızlığın, hastalığın ve yaşlılığın ifade edilmesinde kullanan divân şâiri, hazânın hasat mevsimi olduğunu da gözden uzak tutmaz. Bahârı hazânın izlemesinin kaçınılmaz olduğunu, hazân yapraklarından ibret alınması gerektiğini söyler. Hazân övgüyle sözü edilecek bir mevsim değildir ancak, insanın hazândan alacağı dersler vardır. İnsan içinde yaşadığı güzelliklerin ve anın kıymetini bilmelidir. Mutluluk ve güzellik mevsimler gibi gelip

²⁸ H.Dilek Batıslam, *Divân Şiirinde Hazân*, www.turkoloji.cu.edu.tr

geçicidir. Olumsuzluklar içindeki olumlu yön de görülmelidir. Hazânın bir bitiş olmakla birlikte yeni bir başlangıcın habercisi olduğu da unutulmamalıdır.

3.1.1. Hazân ve Bülbül

Bahâr, gül ve bülbülle varlığını hissettirir. Sonbahâr ise, bahârın zıddıdır. Bahârın zıddı olması nedeniyle bahârda var olan hemen her şey sonbahârda yok olur. Bahâr mevsiminde sevgiliye kavuşan bülbül, hazân mevsiminin gelmesi ile ondan ayrılır.

Ey Nâ'ilî vedâ'-ı gül ü bâğ u râğ edip

Mehcûr-ı yâr u dâr u diyâr oldu andelîb

NK, s.163/ G.17-5

Nâ'ilî bu beytinde hazân mevsiminin gelmesiyle birlikte bülbülün sevgiliden ve yerinden ayrı düştüğü ifade edilmiştir.

Biz hazân u hâr kaydından beri bülbülleriz

Sîne-i gür-dağımızdır bâğımız gülzârımız

NK, s.304/ G.47-4

Şâir beyitte hazân mevsiminden bu yana bülbüller gibi olduğunu dile getirmiştir. Gül-bülbül hikâyesine telmihle kendisini sonbahâr ve diken endişesinden uzak bülbüllere benzetir, yara dolu sinesinin ise bülbülün bağı ve gül bahçesi olduğunu söyler. Şâir, bu beyitte kendisini âşık olma özelliği nedeniyle bülbüle benzetir. Ancak onun bülbül gibi dikenden yani rakipten korkusu yoktur. Sonbahârın gelmesiyle gülün kaybolmasından, sevgilinin görünmeyecek olmasından da etkilenmez. Çünkü âşık için yara dolu sinesi, sevgilinin bulunduğu gül bahçesi gibidir. Âşığa aşk acısıyla dolu sinesi arkadaşlık edecektir.

Cihân-ı vahdetin bir renge konmuş unsur-ı çârı

Gül âteş bülbül âteş nev-bahâr âteş hazân âteş

NK, s.233/ G.180-6

Nâilî bu beyitinde birlik dünyasının ateş rengi olmuş dört unsurundan söz eder. Vahdet âlemindeki her şeyin gülün, bülbülün, bahâr ve hazânın ateş gibi yakıcı olduğu, tamamen ateş rengine bürünmüş bir tabiat manzarası çizer. Hazâna özgülü tabiat manzaralarının tasvirinde bu örnekte, diğerlerinden farklı olarak san hazân rengi yerine ateş ve ateşin çağrıştırdığı kırmızı renge yer verilmiştir.

3.1.2. Hazân ve Âşık-Sevgili Münâsebeti

Hazân mevsimi âşık için ayrılık mevsimidir. Bu mevsimin gelmesiyle birlikte bahâr mevsimindeki kavuşmalar yerini ayrılığa bırakır. Güzelliği kaybolan sevgilinin âşığına vuslatını sunması, sonbahârda görülen itibarsız bir rüyaya benzer.

Ey Nâ'ilî vedâ'-ı gül ü bâğ u râğ edip

Mehcûr-ı yâr u dâr u diyâr oldu andelîb

NK, s.163/ G.17-5

Nâ'ilî bu beyitinde hazân mevsiminin gelmesiyle birlikte bülbülün sevgiliden ve yerinden ayrı düştüğü ifade edilmiştir.

Gönül sitem sebab-i vasl-ı yâr olur giderek

Geçer bu fasl-ı hazân nev-bahâr olur giderek

M, s.444/ G.262-1

Şâir bu beyitinde sevgiliden ayrı kaldığı için gönlünün sitem ettiğini fakat bu sitemlerin yakında sona ereceğini çünkü ayrılık mevsimi olan hazânın sona ereceğini ve bahâr mevsiminin başlayacağını ifade etmiştir.

3.1.3. Hazân ve Çiçekler

Hazân mevsiminde bahâr mevsimindeki canlılık, insana huzur ve mutluluk veren güzellikler yerini sararan yapraklara, serin havaya ve hüzne bırakır. Gül bahçesi harap olur, lâle yapraklarını döker. Rüzgâr tatlı esişini kaybeder, ağaçların yaprakları dökülür. Sert esen rüzgâr, sararmış yaprakları sürükler. Bu, kaderin insanı önüne katıp götürmesine benzer. Kader rüzgâr, insan da rüzgârın alıp götürdüğü yaprak gibidir. Bitkiler mevsim değişikliğiyle birlikte sanki ölüme, yok oluşa yaklaşır gibidirler. Neşe ve eğlencenin şenlendirdiği gezinti yerleri sessizliğe ve yalnızlığa gömülür. Yapraklar altın rengine bürünür. Bu aynı zamanda âşığın hasta yüzünün rengidir. Sonbahârda bezm dağılmış sessizlik ve uyku hâkim olmuştur.

Sensin ol kim ben hazân-perverd gül-i pejmürdeyi
Eylese feyz-i nesîm-i iltifâtuñ behre-yâb

FK, s.130/ G.5-51

Sen o kimsesin ki iltifât rüzgârının bereketi, ben gibi sonbahârın yetiştirdiği solgun gülü nasıplendirir.

Hem-reng-i vahdet olmuş o gülzâr-ı feyzden

Berg-i hazân-resîde gül-i tâb-dâde-rû

NK, s.284/ G.297-3

Hazân mevsimi zamanında solan sonbahar yapraklarının bu mevsimin ardından gülün feyzi ile birlikte gül gibi sıcacık bir görünüme bürünecekleri anlatılmıştır.

Söylemez oldı o lebler hem-çün gonce lâl

Gitdi ol zevk-i tekellüm şevk-i sohbet el-vedâ

NK, s.56/17-III-4

Beyitte bahâr mevsiminin sona ermesiyle birlikte hazân mevsiminin başladığı ve goncaların dilsizler gibi suskun kaldığı dile getirilmiştir.

Gül degül na-şüküfte gonce iken

İtdi pejmürde rüzgâr-ı hazân

FD, .254/ Trh.2-2

Gülün daha açılmadan sonbahâr rüzgârları tarafından talan edildiği dile getirilmiştir.

Dâg-ı huninüm hırâş-ı gamla her dem tazedür

Hiç hazân bilmez nedür bu gülşenün rengin güli

FD, s.490/ G.418-4

Sonbahâr mevsiminde çiçekler solup gül bahçeleri kuruduğu için hazân mevsiminin gül ve gül bahçesinin rengini bilmediği ifade edilmiştir.

3.1.4. Hazân ve Rüzgâr

Hazân rüzgârı, güle zarar verir, gülün yapraklarını döker, keder kokusu getirir. Bağı perişan eder, afet gibidir, bahçeyi soğutur. Sümbül ve reyhanı dağıtır. Çimen hazinesini ayakaltı eder, bahârı uzaklaştırır, tahrip edicidir. Bahâr rüzgârı gibi güzel koku getirmez.

Nişân-ı ittihâd-ı hüsn ü dildür

K'olup bâd-ı hazânadan gül perîşân

FK, s.610/ G.232-3

Gülün sonbahâr rüzgârından perişan olması güzellik ve gönlün birleşmesine örnektir.

Nesîm-i nevbahâr der-i gülzârı ey bülbül

Ne süd ammâ ki 'unf ile gelür bâd-ı hazân örter

FK, s.388/ G.63-4

Ey bülbül! Gül bahçesi kapısını ilkbahâr rüzgârı açar, ama ne fayda ki sonbahâr rüzgârı şiddetle gelerek o kapıyı kapatır.

Çarh uru berk-i hazân gibi felekde sâbitât

Kuvvet-i kahırla ger çıksa hevâyâ gird-bâd

NF, s.128/ G.26-28

Şâir burada sonbahârın katılığı, sertliği ve yaşanan olumsuz şeyleri rüzgâr ile birlikte ele alarak tasvir etmiştir.

Bu dem ki dest-i nesîm-i sabâ idüp tahrik

Düşer fezâ-yı gülistâna al berg-i nihâl

FD, s.208/ Ks.2-3

Şâir bu beyitte rüzgârların yaprakları yerinden hareket ettirdiğine ve sonbahâr mevsiminin geldiğine vurgu yapmıştır.

Gül degül na-şüküfte gonca iken

İtdi pejmürde rüzgâr-ı hazân

FD, s.254/ Trh.2-2

Gülün daha açılmadan sonbahâr rüzgârları tarafından talan edildiği dile getirilmiştir.

Gör n'eyledi bu gül-şene bâd-ı hazânı gör

Mânend-i gonca ser-i girîbân-ı hayret ol

M, s.463/ G.292-3

Sonbahâr rüzgârlarının gelmesiyle birlikte gül bahçelerinin eski halinden eser kalmayacağı söylenmiştir.

3.1.5. Hazân ve Yaprak

Hazân yapraklarıyla ilgili benzetmelerde sevgilinin âşıklarının hazân yaprağı gibi onun ayaklarına döküldükleri söylenir. Âşıklar dökülmüş sonbahâr yapraklarına

benzetilir. Sonbahâr yaprakları gül bahçesinin üzerine altın saçarlar. Sonbahâr mevsiminin sarı yaprakları bir hazine gibidir. San renkli yaprakların altına benzetilmesi sık kullanılan benzetmelerdendir. Altının zenginlik, ihtişam, varlık v.b. çağrışımlar içermesi nedeniyle bu benzetmeye genellikle olumsuz anlamlar yüklenmez. Sonbahâr altın renkli hazinelerini çimenliğe saçarak cömertlik gösterir. Yaprakların dökülmesi insan Ömrünün bitişini ve yaşlılık günlerini hatırlatır. Âşığın yüzü hazân yaprağı gibi sandır. Ayrılık âşığın yüreğini sonbahâr yaprağı gibi titretir. Âşık sevgiliyi hazanın etkilerinden korumaya çalışır. Sevgilinin güzellik bahârına sonbahârın gelmesini istemez. Sevgilinin bulunmadığı eğlence meclisi âşık için hazândır. Ayrıca sevgilinin kâkülü hazân yaprağı gibi titrer.

Çihre-i ‘dân olup berg-i hazândan zerd ü ter

Ola rüh-ı düzah içre şu’le-veş pür-pîç ü tâb

FK, s.132/ G.5-62

Senin düşmanının yüzü sonbahar yaprağından daha sarı ve ıslak olsun. Ruhun da cehennem içindeki ateş gibi ızdıraplı ve sıkıntılı olsun.

Bî-pâk dest-burd-ı hazândır misâl-i huld

Her sahn-ı bağı bir varak-ı gülsitân gibi

NF, s.52/ G.10-9

Şâir bu beyitte ebedîlik kavramı üzerinden hazân mevsimi ile birlikte gül bahçelerindeki yaprakları ve bahçeleri teşbih yoluyla ele almıştır.

Hem-reng-i vahdet olmuş o gülzâr-ı feyzden

Berg-i hazân-resîde gül-i tâb-dâde-rû

NK, s.284/ G.297-3

Hazân mevsimi zamanında solan sonbahâr yapraklarının bu mevsimin ardından gülün feyzi ile birlikte gül gibi sıcacık bir görünüme bürünecekleri anlatılmıştır.

Yanında hazân dîde-i aşkın ola yeksân

Berg-i gül-i şâdab-ı emel hüşk giyehle

NK, s.310/ G.358-3

Şâir bu beyitte aşkın gözleri ile hazan mevsimini birlikte ele alıp suya kanmış olan gül yaprakları ile ilişkilendirmiştir.

Mihnetle za'îf oldu benim berg-i hazândan

Kalmadı vücûdumda eser tâb u tûvândan

NK, s.329/ Kt.12-1

Hazân yaprağına mihnet etmekten o kadar zayıf ve bitkin düştüm ki vücudumda ne takat kaldı ne de kuvvet.

Teb-lerze-dâr-ı haclet-i ruhsâr-ı yâr olup

Berg-i hazâna döndü izârı gül-i terin

NK, s.329/ Kt.11-2

Beyitte hissedilen şeyler karşısında gül gibi yanakların hazân yapraklarına döndüğü ifade edilmiştir.

Bu dem ki dest-i nesim-i saba idüp tahrik

Düşer feza-yı gülistana al berg-i nihâl

FD, s.208/ Ks.2-3

Şâir bu beyitte rüzgârların yaprakları yerinden hareket ettirdiğine ve sonbahâr mevsiminin geldiğine vurgu yapmıştır.

3.1.6. Hazân ve Bahâr Münâsebeti

Divân şâiri için hazân bahârın zıddıdır. Hazân yaşlılık ve bitkinlik, bahar gençlik, zindelik ve tazelik sembolüdür. Bahâr başlangıç, hazân bitiş demektir. İlkbahâr

iyimsenlik, sonbahâr kötümserlik ifade eder. İlkbahârın kıymetini bilmek için sonbahâr hatırlanmalıdır. Her ilkbahâr sonunda hazân vardır, Bu değişmez bir yasadır. Bahâr güzellik, aşk, zindelik, vuslat ve hayat kaynağı olarak görülürken, hazân çirkinlik, ölüm, yaşlılık, hüüzün, son ve ayrılık gibi olumsuzlukların kaynağıdır. Divan şâiri bu zıtlıktan yararlanarak insana ait olumsuzlukların anlatımında hazanın özelliklerinden yararlanır. Sonbahâr sonsuzluğun, ebedi âleme göçün mevsimidir. Kuruyan ve solan tâbiat insanı adeta sonsuzluk ülkesine uğurlar gibidir.

Bilmem nedür bahâr-ı ümîd ü hazân-ı ye's

Birdür yanumda mevsim-i kâm u zamân-ı ye's

FK, s.484/ G.136-1

Ümit bahârının ve üzüntü sonbahârının ne olduğunu bilmem, zira bana zevk mevsimi ve üzüntü zamanı birdir.

Söylemez oldı o lebler hem-çün gonce lâl

Gitdi ol zevk-i tekellüm şevk-i sohbet el-vedâ

NK, s.56/ G.17-III-4

Beyitte bahâr mevsiminin sona ermesiyle birlikte hazân mevsiminin başladığı ve goncaların dilsizler gibi suskun kaldığı dile getirilmiştir.

Hat geldi tâb-dar-ı ruh-ı ruşenün dahı

İrdi hazân taze gül-i gülşenün dahı

FD, s.499/ G.429-1

Şâir bu beyitte hazân mevsiminin bittiğini ve bahâr mevsiminin başladığını anlatmıştır.

Gül ü bülbül kadehle kulkul-i halk-ı şurâhîdür

Hazan vaktinde de rindân şafâ-yı nev-bahâr eyler

M, s.358/ G.126-4

Şâir bu beyitte hazân mevsimini de kendince safâ ile bahâr mevsimi gibi yapabileceğini söylemiştir.

Nev-bahâr-ı 'ışk âsîb-ı hazân bilmez nedür

Bir birinden fark olunmaz hârımız gül-zârımız

M, s.397/ G.186-3

Şâir beyitte hazân mevsimi ile bahâr mevsimini karşılaştırmıştır. Bahâr âşıklarının aslında hazân mevsimini bilmediklerini oysa her iki mevsimde aslında birbirine çeşitli yönleri ile benzedikleri dile getirilmiştir.

Gönül sitem sebab-i vasl-ı yâr olur giderek

Geçer bu fasl-ı hazân nev-bahâr olur giderek

M, s.444/ G.262-1

Şâir bu beytinde sevgiliden ayrı kaldığı için gönlünün sitem ettiğini fakat bu sitemlerin yakında sona ereceğini çünkü ayrılık mevsimi olan hazânın sona ereceğini ve bahâr mevsiminin başlayacağını ifade etmiştir.

Bahâr eyyâmı geçdi vakt-i târâc-ı hazân geldi

Gül-i ra'nâ degül gül-şende şebnem kalmamış gitmiş

M, s.416/ G.215-6

Beyitte bahâr vaktinin sona ermesiyle birlikte gül bahçelerindeki sevinç ve mutlulukların yerini hazân mevsiminin aldığı söylenmiştir.

Cihân-ı vahdetin bir renge konmuş unsur-ı çârı

Gül âteş bülbül âteş nev-bahâr âteş hazân âteş

NK, s.233/ G.180-6

Nâ'îl bu beytinde birlik dünyasının ateş rengi olmuş dört unsurundan söz eder. Vahdet âlemindeki her şeyin gülün, bülbülün, bahâr ve hazânın ateş gibi yakıcı olduğu, tamamen ateş rengine bürünmüş bir tabiat manzarası çizer. Hazâna özgü tabiat

manzaralarının tasvirinde bu örnekte, diğerlerinden farklı olarak san hazân rengi yerine ateş ve ateşin çağrıştırdığı kırmızı renge yer verilmiştir.

3.1.7. Hazânın Ayrılık Mevsimi Olması

Bahâr canlılık, dirilik, gençlik ve yaşama sevincini ifade etmek için, sonbahârı ise ihtiyarlık, bitkinlik, yaşlılık ve ölüm simgesi olarak kullanır.

Ey Nâ'ilî vedâ'-ı gül ü bâğ u râğ edip

Mehcûr-ı yâr u dâr u diyâr oldu andelîb

NK, s.163/ G.17-5

Nâ'ilî bu beyitinde hazân mevsiminin gelmesiyle birlikte bülbülün sevgiliden ve yerinden ayrı düştüğü ifade edilmiştir.

Gönül sitem sebab-i vaşl-ı yâr olur giderek

Geçer bu faşl-ı hazân nev-bahâr olur giderek

M, s.444/ G.262-1

Şâir bu beyitinde sevgiliden ayrı kaldığı için gönlünün sitem ettiğini fakat bu sitemlerin yakında sona ereceğini çünkü ayrılık mevsimi olan hazânın sona ereceğini ve bahâr mevsiminin başlayacağını ifade etmiştir.

3.1.8. Hazân ve Bağ-Gülşen-Gülistan İlişkisi

Bahâr mevsiminde yemyeşil olan bağ ve bahçeler hazân mevsimi ile birlikte solgun bir hale bürünür. Gül bahçesindeki güller solar ve bahâr mevsiminde adeta bir dünya gibi olan bağ-bahçeler bu mevsimde ölüme bürünür.

Bî-pâk dest-burd-ı hazândır misâl-i huld

Her sahn-ı bağı bir varak-ı gülsitân gibi

NK, s.52/ G.10-9

Şâir bu beyitte ebedilik kavramı üzerinden hazân mevsimi ile birlikte gül bahçelerindeki yaprakları ve bahçeleri teşbih yoluyla ele almıştır.

Gülrîz-i neşât oldu hazân bâğ-ı dilimde

Hâr-ı gam u endûh gülistânımı tutdu

NK, s.321/ G.383-2

Keder ve elem dikenleri gül bahçelerini bu mevsimde sarsa da gönül bağında hazân mevsimi benim için güllerin yeniden ortaya çıkıp açması gibidir.

Dag-ı huninüm hıraş-ı gamla her dem tazedür

Hiç hazân bilmez nedür bu gülşenün rengin güli

FD, s.490/ G.418-4

Sonbahâr mevsiminde çiçekler solup gül bahçeleri kuruduğu için hazân mevsiminin gül ve gül bahçesinin rengini bilmediği ifade edilmiştir.

Biz bu hahtıyla eger 'azm-i gülistân itsek

Gül-i ümmîdi hazân-dîde-i hırmân buluruz

M, s.399/ G.189-3

Bizler bu talihle gül bahçelerine niyetlensek bile sonunda bulacağımız tek şeyin hazân olacağı ifade edilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KIŞ (ŞİTÂ)

4.1. KLÂSİK TÜRK ŞİİRİ'NDE KIŞ MEVSİMİ

Kış mevsimi yeryüzünde tüm canlıların ölüm uykusuna yattığı bir mevsimdir. İnsan ömründeki ihtiyarlık ya da ölümün mevsimlerdeki karşılığı kış mevsimidir. Bu mevsimde neşe, sevinç, mutluluk, eğlence gibi olguların yerini keder ve gâm gibi olumsuz kavramlar almaktadır. Bu mevsimde yeryüzü kar ve buzla kaplıdır. Yeryüzüne yasemin çiçeği savrulur gibi karlar yağar. Her taraf, gümüşten bir döşek serilmiş ya da gümüş ve altın paralarla örtünmüş gibidir. Kış padişahı ve ordusu, ovaya karargâh kurmuşlarcasına etraf, beyaz çadırlarla kaplanır. Kışla birlikte onun askerleri addedebileceğimiz kar, dolu ve buz gelir. Kış o kadar şiddetlidir ki sular hep donar. Yeryüzü, adeta bir aynaya ya da billur bir saraya dönüşür. Dağlar karla kaplanır; nehirler ise, hapsolür. Çünkü bütün sular donmuştur.

Klâsik Türk şiirinde kış mevsimi çok sık olmasa da yer yer bu mevsime de yer verilmiştir. Genel itibari ile bahâr mevsimi için kullanılan bütün olumlu kavramlar kış mevsimi için olumsuz olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple şiirlerde bahâr ve kış mevsimleri tezatlık içerisinde ele alınıp şiirlere yansıtılmıştır. Kış mevsiminde yeryüzündeki bitkiler, önce bir hasta gibi sararır, sonra da usulca ölür. Doğadaki canlılar, yavaş yavaş bir sona doğru yaklaşırlar. Özellikle Divân şiirinin vazgeçilmez mekânı olan gül bahçesi, bu durumdan kötü etkilenir. Gül bahçesinin olmazsa olmazı gülden, hiçbir iz kalmaz. Goncası bir yana, yaprakları başka bir yana gider. Dikenleri bile rüzgârdan nasibini alır. Bülbül ise, gülün yokluğu ile sesini bile çıkarmadan, acı çekmektedir. Kış mevsiminde, bülbülün içinde bulunduğu bu acıdan faydalanan karga, varlığını hissettirir. Bahçede bülbülün o güzel sesi yerine karga sesleri duyulmaya başlar. Servi, kar nedeniyle üzerine bir hırka giymiş gibidir ve hiçbir yere kıyılamaz. Kış, servi dışındaki bütün ağaçları kötü etkiler. Çünkü hepsi yaprağını döker ve çıplak kalır. Bu haliyle her biri, soyguna uğramış insan gibidir. Baharın temsilcisi bad-ı saba da eskisi gibi değildir. O hafif, gönle rahatlık veren hoş esintisi geçer ve saba giderek şiddetlenir. Hatta bir hallacın pamuk atması gibi karları bir o yana bir bu yana savurup durmaktadır. Sevgilinin kokusunu getiren bu rüzgâr artık, sonbahârın da bittiğini ve kışın geleceğini haber vermektedir. Sultanlık sırası, sarsara gelir ve saba yelinin yerini şimdi o alır. Bahçelerde gönlünce gezen, sarsardır. Böylece o yumuşak, ferahlatıcı esinti yok olur, yerine ortalığı yakıp yıkan sarsar rüzgârı gelir. Yapraklar ve bitkiler sararır, gökyüzü kararır, yeryüzü ise adeta beyaza boyanır.

Kısacası, her şeyini kaybetmiş bir yeryüzü tasviri yapılır. Hiçbir şey eskisi gibi değildir. Artık, bahârdaki letafet yoktur. Onun yerine zalimlik, olum, cefa ve yok oluş vardır. Doğa da insanlar da bahârdaki rahatlığı, kışta bulamaz. Çünkü bırakın varlıkları, yeryüzü bile baştan başa değişmiş bir haldedir. Bahârda taze bir gelini andıran ova, kış mevsiminde her tarafı beyazlamış, yaşlı bir kadına dönüşür. Anlaşılanlara göre, her şey değişime uğramış, yok olup gitmiştir.

4.1.1. Şitâ ve Bahâr Münâsebeti

Kış mevsimi ile bahâr hemen hemen çoğu şiiirde birlikte ele alınmıştır. Her şeyin tersi ile bilindiği bir durumda şâirler de eserlerinde kış ile bahârı birlikte işlemişlerdir. Kışın ölümü temsil ettiği durumlarda bahâr yeniden doğuşu temsil etmektedir.

MEZÂKÎ fasl-1 şitâbı riyâz-1 'ıys idelüm

Bu mevsimün güli sâgar bahârı âteşdür

M, s.329/ G.78-5

Şâir bu beyitte kış mevsiminin diğer mevsimlere benzemediğini ifade etmiştir.

Gitdi hengâm-1 şitâ geldi yine fasl-1 bahâr

İtdi eyvân-1 Hamel içre seher mihr-i karâr

R, s.173/ Ks.21-1

Şâir bu beyitinde kış mevsiminin Koç burcu ile birlikte artık gittiğini ve yerini bahâr mevsimine bıraktığını dile getirmiştir.

İrdi hengâm-1 şitâ fasl-1 bahâr oldı temâm

Eyledi bâd-1 hazân ravza-1 gül-zârı makâm

R, s.178/ Ks.22-1

Şâir bu beyitte kış mevsiminin sona erdiğini ve bahâr mevsiminin başladığını dile getirmiştir.

Geldi şehir-i çemene muhtesib-i şâh-1 şitâ

Herkese itdi yine 'işret-i gül-zârı harâm

R, s.178/ Ks.22-7

Çemenlere kış mevsiminin gelmesiyle birlikte bahâr mevsimindeki o eğlence ve safâ meclislerin ortadan kaybolduğu dile getirilmiştir.

Meselâ itmek için def' -i küdurât-1 şitâ

Gül gibi elde gerek câm-1 şerâb-1 gül-fâm

R, s.179/ Ks.22-10

Şâir bu beyitte kış mevsimini geri göndermek için bahâr mevsimine özgü olan eğlence ve safâ meclislerin kurulması gerektiğini söylemiştir.

Gitdi yine fasl-1 şitâ geldi bahâr-1 dil-güşâ

Zevk u safâ hengâmıdur gel bezm-i bâga sâkiye

R, s.316/ G.16-1

Şâir bu beyitte kış mevsiminin gittiğini ve eğlenme dönemi olan bahâr mevsiminin geldiğini dile getirmiştir.

Gitdi eyyâm-1 şitâ geldi yine fasl-1 bahâr

Keyf-i Yahyâ âyetinün sırrı oldı âşikar

R, s.361/ G.60-1

Şâir bu beyitte de kış mevsiminin yerini bahâr mevsimine bıraktığını ifade etmiştir.

Yiter bu âlem-i kevn ü fesad haşre güvâh

Bahâr u fasl-1 şitâsı misal-i vad ü vaid

FD, s.205/ Ks.1-6

Şâir bu beyitte bahâr ve kış mevsimlerini karşılaştırarak birlikte kullanmıştır.

Hezâr dil ne ümid eyleye bu gülşenden

Olursa fasl-ı şitâsı eger bahârı gibi

FD, s.534/ Kt.21-2

Kış mevsimi bile bana bahâr mevsimi gibiyken günlüm gül bahçesinden daha ne isteyebilir ki?

4.1.2. Şitâ ve Yaz Mevsimi Münâsebeti

Yaz mevsimi ile kış mevsimi birbirinin tam tersi olduğundan şâirler tarafından ele alınmıştır. Kış mevsiminin soğuğuna karşı yaz mevsiminin sıcaklığı şiirlerde dile getirilmiştir.

Hemîşe tâ ki bu vâdîde her temûz u şitâ

Kıyâm-ı çâder-i eflâk-i bî-tınâb olmuş

NK, s.84/ G.18-48

Şâir bu beyitte temmûz ayı üzerinden yaz mevsimine değinip yaz mevsimi ile kış mevsimini karşılaştırmıştır.

Reng ü bû sayf u şitâsında tagayyür-düşmen

Ruh değil berg değil bâğ-ı cinân ancak bu

NK, s.285/ G.300-2

Beyitte yaz ve kış mevsimleri birlikte ele alınmış ve şiirde karşılaştırılmıştır.

Şitâ geçse nesîm esse yine yaz olduğın görsem

Nihâl-i gülde bülbül âşiyân-sâz olduğın görsem

M, .472/ G.306-1

Şâir beyitte kış mevsiminin hemen geçmesini ve yaz mevsiminin gelmesini istemiştir.

4.1.3. Şitâ ve Rüzgâr

Kış mevsiminde esen rüzgârlar bahâr mevsiminde esen rüzgârlara benzememektedir. Bu sebeple şâirler rüzgâr kavramını çok sık olmasa da şiirlerinde işlemişlerdir.

Nâ-gehân şâh-ı şitâ Zühresini çâk itdi

Getürüp müjde-i nev-ruzı nesim-i eshâr

R, s.173/ Ks.21-2

Seher rüzgârlarını nevruz müjdesini vermesi ile kış mevsiminin Zühresini aniden yırttığı ifade edilmiştir.

Gezend-i bâd-ı şitâdan Neşâtiya şimdi

Sehâb perde dutar şem' mihr-i 'âlem-tâb

NŞ, s.95 / G.7-5

Şâir bu beyitinde kış rüzgârlarından söz etmiştir.

4.1.4. Şitâ ve Çiçekler

Çok az a olsa şâirler şiirlerinde kış mevsimi ile birlikte çiçeklere de yer vermişlerdir. Bahâr mevsiminde can bulan ve yeşeren çiçekler kış mevsiminin gelmesiyle birlikte yok olup ölürlür.

Der-i bahârda gül-mih-i zib olan gül-i ter

Şitâ kapusına mih oldı eyledi tesmir

BS, s.196/ Ks.11-5

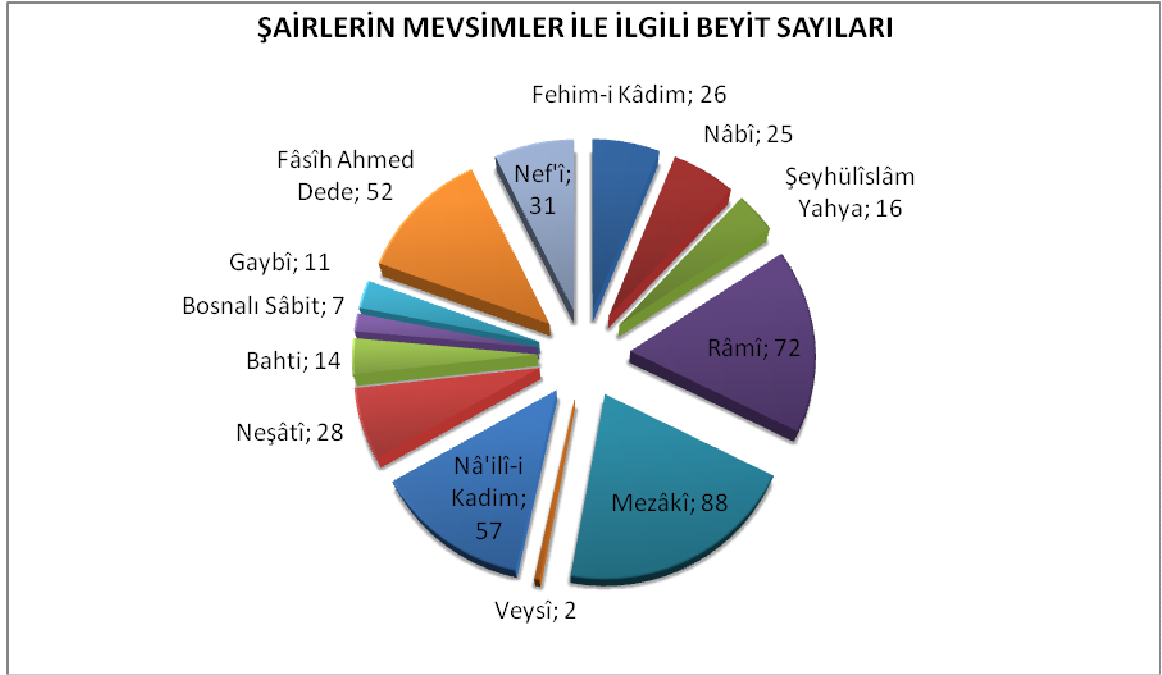
Bahâr vakti açan kırmızı gülün kış mevsiminin gelmesiyle beraber solduğu ve yerini ölüme bıraktığı dile getirilmiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

XVII. yüzyıl Klâsik Türk şiirindeki mevsimlerle ilgili yapmış olduğumuz çalışmada ulaşılan mevsimlerle ilgili unsurlar detaylı bir şekilde taranmış ve konulara ayrılmıştır. Her bir konu da kendi başlığı altında toplanmış ve divan taramalarından elde edilen müstezâd, gazel, kaside, tarih vb. örnekler yorumları ile birlikte çalışmaya dâhil edilmiştir. Çalışmamızı genel itibari ile sadece mevsimler üzerine yoğunlaştırdık. İlkbahâr, Yaz, Sonbahâr ve Kış mevsimleri dışında çalışmamıza Bahâr mevsiminden ayrı olarak Nev-rûz ve Nev-bahârı da ekledik. Bu iki konunun Bahâr mevsiminden farklı bir bölüm ve başlık altında incelenmesinin daha doğru olacağını düşündük. Sonuç itibari ile şiirlerdeki teşbih ve kişileştirmeler nev-rûz ve nev-bahâr ikilisini Bahâr mevsiminden tamamen farklı kılıyordu.

Her mevsimin canlı ve cansızlar üzerinde farklı etkileri vardır. Bu etki, insanın yaşantısına, hayata bakışına, diğer insanlarla olan ilişkisine etki ettiği gibi doğanın şekil değiştirmesine, diğer varlıkların görünüşüne ve algılanışına da etki eder. Canlılar arası ilişkilerde ve canlılarla cansızlar arası ilişkilerde zamanın önemli olduğu söylenebilir. Bahârda neşeli olarak ele alınan insan, sonbahârda hüznüldür. Kışın soğğun zulmünden, yazın sıcağın bunaltıcılığından söz edilir. Bahârla canlanan, neşelenen, heyecanlanan, hareketlenen insan, yaz mevsimiyle özellikle temmûz sıcağıyla bir duraklama yaşar, rehavete düşer. Bu duraklama sonbahârda gerileyiş ve hüznün olarak kendini gösterirken kış yeniden dirilişi bir bekleyiş olur.

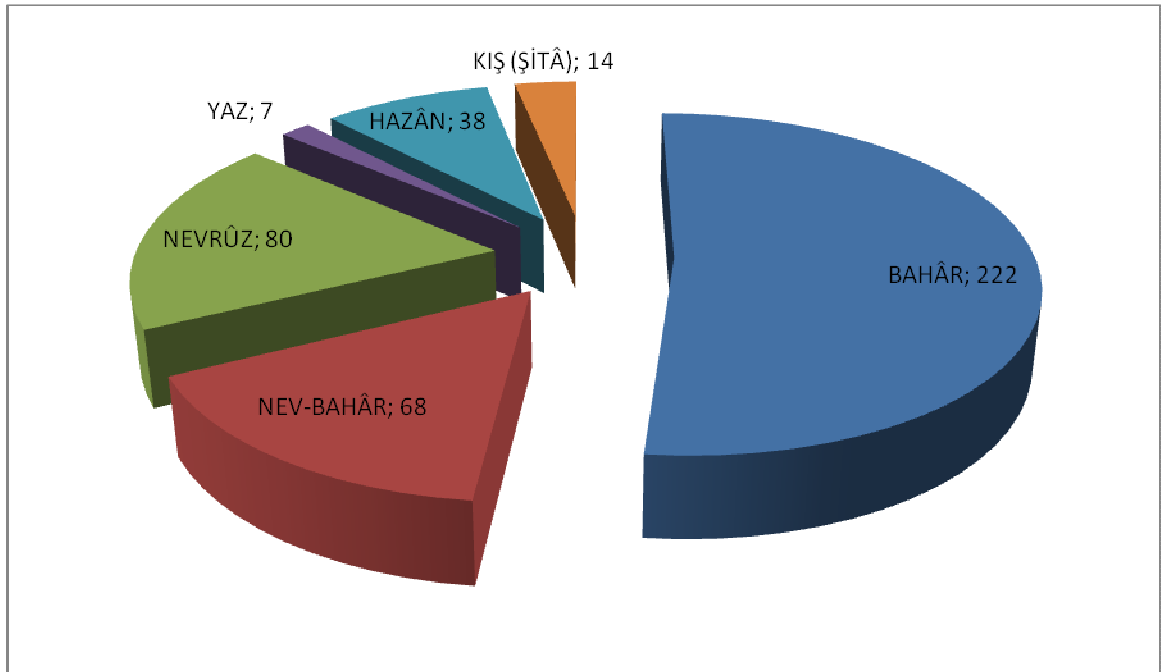
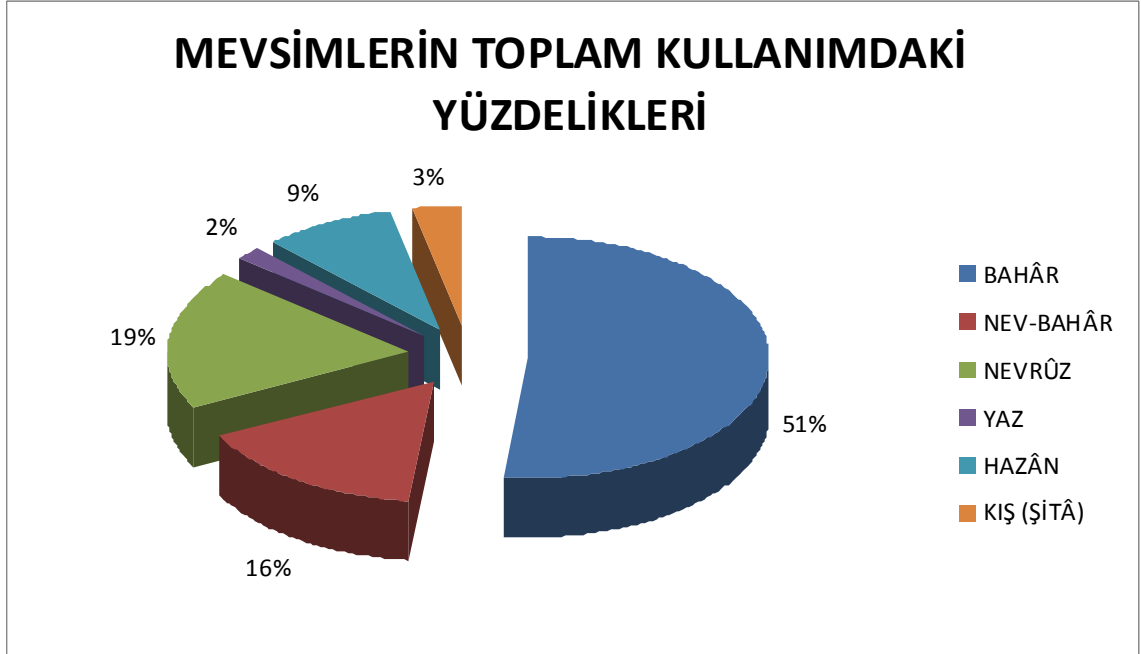
Mevsimlerin insan psikolojisi ve doğa ile insan yaşamı arasındaki bağlantıyı dikkate alarak mevsimlerin birlikte kullanıldığı kavramları ayrı ayrı tespit ettik. Doğa ilkbahâr mevsimi ile doğup Kış mevsimi ile nasıl son buluyorsa insan yaşamı da tıpkı doğa gibi doğum-yaşam-ölüm üçgeninde süregelmektedir. Bu sebeple kavramlarımızı tespit ederken daha çok insan-doğa ilişkisini göz önünde bulundurduk. Bu ilişki neticesinde çalışmamızı dört farklı bölüm altında inceledik ve her bölümü de ayrı başlıklar altında örneklerle yorumladık. Çalışmamızın en sonunda ise bu dört farklı bölümü sayısal veriler ve yorumlarla neticelendirdik.

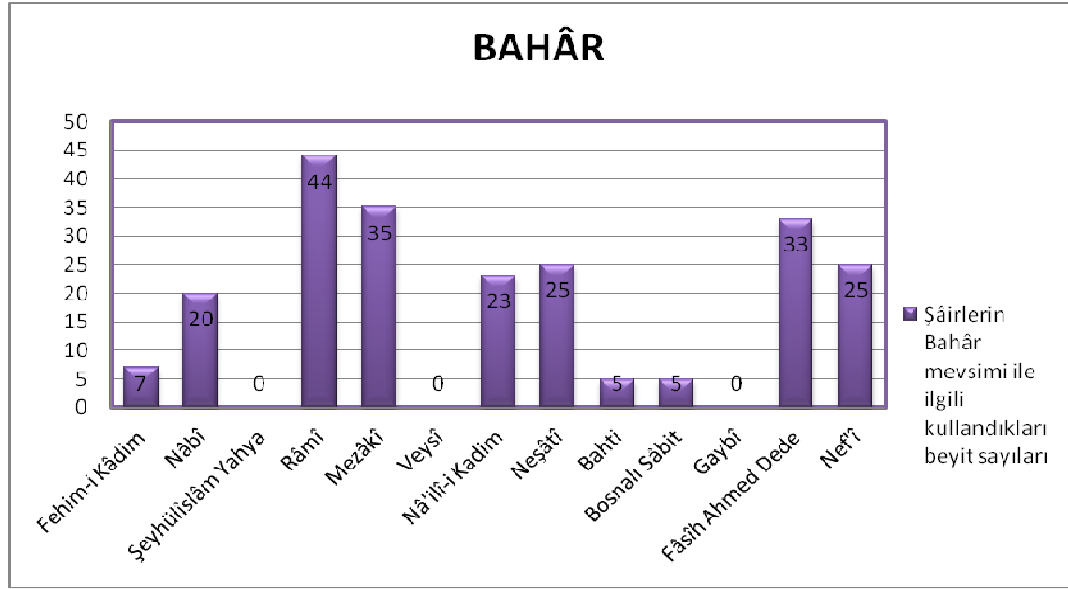

Tez çalışmamızda elimizden geldiğince 17. yüzyıl şâirlerinin tüm eserlerini incelemeye gayret ettik. Çalışmamız sonucunda şâirlerin mevsimler ile ilgili kullandıkları beyit sayılarını yukarıda tablo halinde gösterdik. Tabloda hangi şâirin mevsimler kavramını kaç kez kullandığı sayısal veri olarak gösterilmiştir. Tabloya göre mevsimleri en fazla kullanan şair 88 beyit ile Mezâkî olurken, kendisini 72 beyit ile Ramî ve 57 beyit ile Nâilî Kâdim olmuştur. Mevsimlere eserlerinde en az yer veren şâirler ise 2 beyit ile Veysî, 7 beyit ile Bosnalî Sâbit ve 11 beyit ile Gâybî olmuştur. Çalışmamızın tamamına baktığımız zaman şâirlerin toplamda 429 beyit yazdığı görülmektedir.

Şâirlerin mevsimleri kullanma oranına baktığımızda ise 222 beyit ile bahâr en başta bulunmaktadır. Sonrasında 80 beyit ile nevrûz ve 68 beyit ile nev-bahâr gelmektedir. Daha çok bahâr ile karşılaştırılıp ele alınan şiirlerde işlenen hazân ise toplamda 38 defa kullanılmıştır. Şâirlerin çok az verdiği mevsimlerden biri ise kış mevsimi (şitâ) olmuştur. Şiirlerde şitâyâ 14 kez yer vermişlerdir. En az kullanılan mevsim ise 7 beyit ile yaz mevsimi olmuştur.

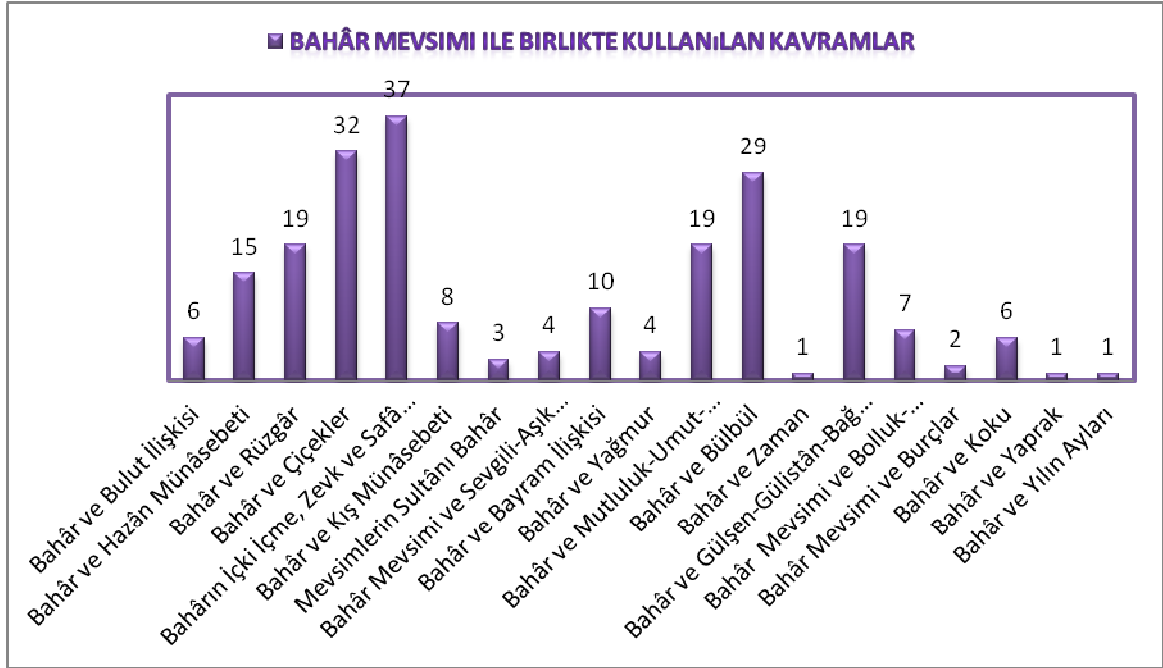
MEVSİMLERLE İLGİLİ KULLANILAN BEYİT SAYILARI

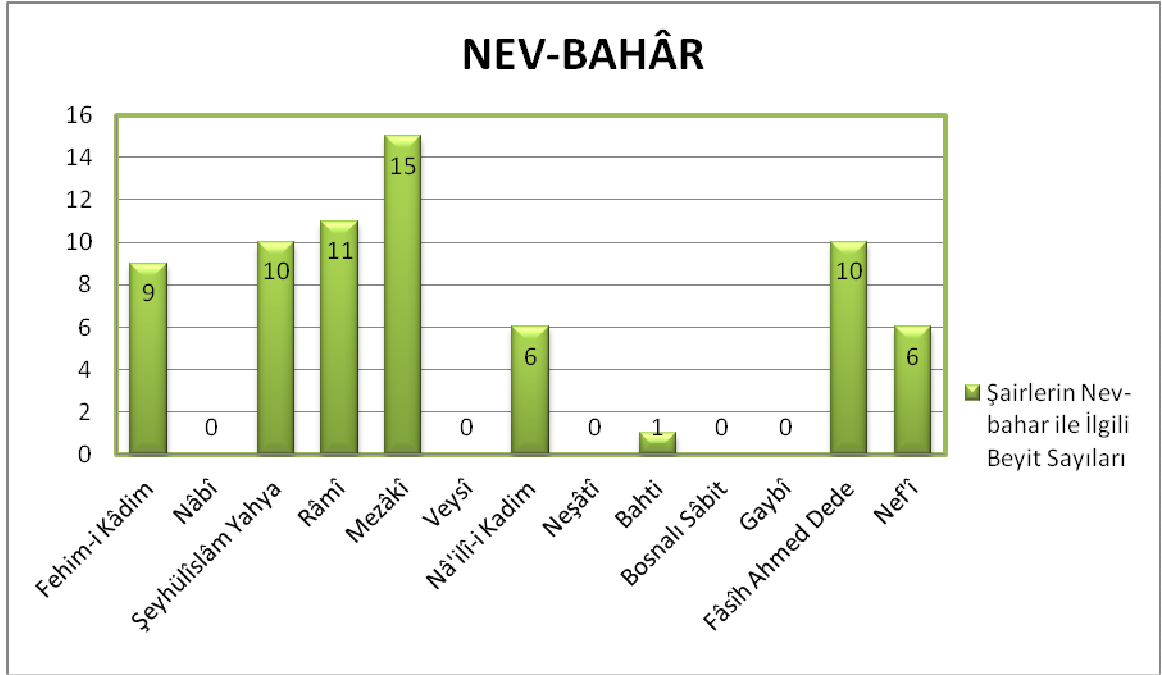
Soğuk ve bazen çetin geçen kış aylarında bahârı özleyen insanda bahârla birlikte bütün canlılarda olduğu gibi, birtakım değişiklikler meydana gelmektedir. Kışın soğuk ve güneşsiz günleri, yerini artık yavaş yavaş bahârın neşesine ve sıcaklığına bırakır. Divân şiirinde yazılan bahâr konulu şiirlerde, bahârla ilgili bu olumlu intibaların ve insan ruhunda uyandırdığı yaşama sevinci duygularının izlerini görmek mümkündür. Şâirler, tâbiatta meydana gelen bu canlanmayı, letâfeti oldukça coşkulu bir biçimde dile getirmişlerdir: Bahâr, tazelik ve canlılık, adalet ve itidal mevsimi olarak işlenmiştir. Soğuk ve zulmetin gitmesi, etrafın gül, lâle, sümbül, nergis çiçekleriyle süslenerek adeta cennet bahçesine dönmesi; suların çoğalarak akarsuların coşkun akması, sabâ rüzgârının can bağışlaması, yeryüzüne bir letâfet gelmesi; yeme, içme, gezmenin vakti olması vs. söz konusu edilmiştir. Bahârla ilgili teşbih ve mecâzlar genellikle bu konular etrafında şekillenmektedir. Bütün bu olumlu özellikleriyle bahâr, insanların mutlu olmalarını ve yaşama sevinci duymalarını sağlar.

Tez çalışmamızda yaptığımız divân taramaları sonucunda şâirlerin eserlerinde bahâr mevsimini 192 defa kullandıklarını tespit ettik. Bu kullanımların tamamı farklı şâirler tarafından farklı sayılarda kullanılmıştır. Hangi şâirin şiirlerinde bahâr mevsimini ne kadar sayıda kullandığını ise yukarıdaki grafikte belirttik. Grafiği incelediğimizde ise bazı şâirlerin bahâr mevsimini eserlerinde çok sık kullandığını bazılarının ise hemen hemen hiç kullanmadığını görebiliriz. Örneğin Râmî eserlerinde bahar mevsimini 44 farklı şiirinde kullanmışken Gaybî, Veysî ya da Şeyhülislâm Yahya hiç kullanmamıştır.

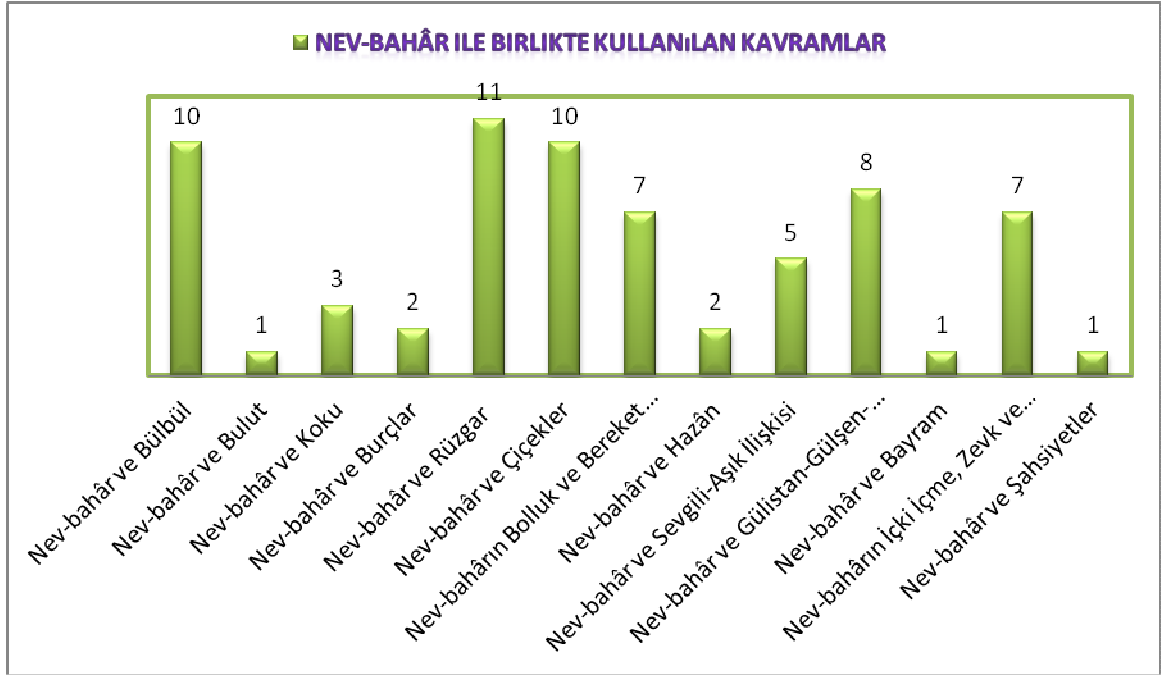
Bahâr mevsimi ve birlikte kullanılan unsurlara baktığımız zaman toplamda 19 adet kavramın kullanıldığı görülmektedir. Bu kavramlardan Bulut ile ilgili 6 beyitin, Bahâr ve Hazân Mûnâsebeti ile ilgili 14 beyitin, Rûzgâr ile ilgili 19 beyitin, Çiçekler ile ilgili 32 beyitin, Bahârın İçki İçme, Zevk ve Safâ Mevsimi Oluşu ile ilgili 37 beyitin, Bahâr ve Kış Mûnâsebeti ile ilgili 8 beyitin, Bahâr Mevsiminin Mevsimlerin Sultânı olması ile ilgili 3 beyitin, Bahâr Mevsimi ve Sevgili-Âşık İlişkisi ile ilgili 4 beyitin, Bahâr ve Bayram İlişkisi ile ilgili 10 beyitin, Yağmur ile ilişkili 4 beyitin, Bahâr ve Mutluluk-Umut-Umutsuzluk ilişkisi ile ilgili 19 beyitin, Bahâr ve Bülbül kavramları ile ilgili 29 beyitin, Bahâr ve Zaman unsuru ile ilgili 1 beyitin, Bahâr ve Gülşen-Gülistân-Bağ İlişkisi ile ilgili 14 beyitin, Bahâr Mevsimi ve Bolluk-Bereket İlişkisi ile ilgili 7 beyitin, Bahâr Mevsimi ve Burçlar ile ilgili 2 beyitin, Bahâr ve Koku ile ilişkili 6 beyitin, Bahâr ve Yaprak kavramı ile ilgili 1 beyitin ve aylar ile ilgili ise sadece 1 beyitin kullanıldığı göze çarpmaktadır.

Tabloyu detaylı bir şekilde incelediğimizde ise bahâr mevsiminin en fazla İçki İçme, Zevk ve Safâ Mevsimi Oluşu ile birlikte kullanıldığı görülmektedir. Bu mevsimin birlikte en az kullanıldığı kavramlar ise Zaman, Yaprak ve Aylardır.

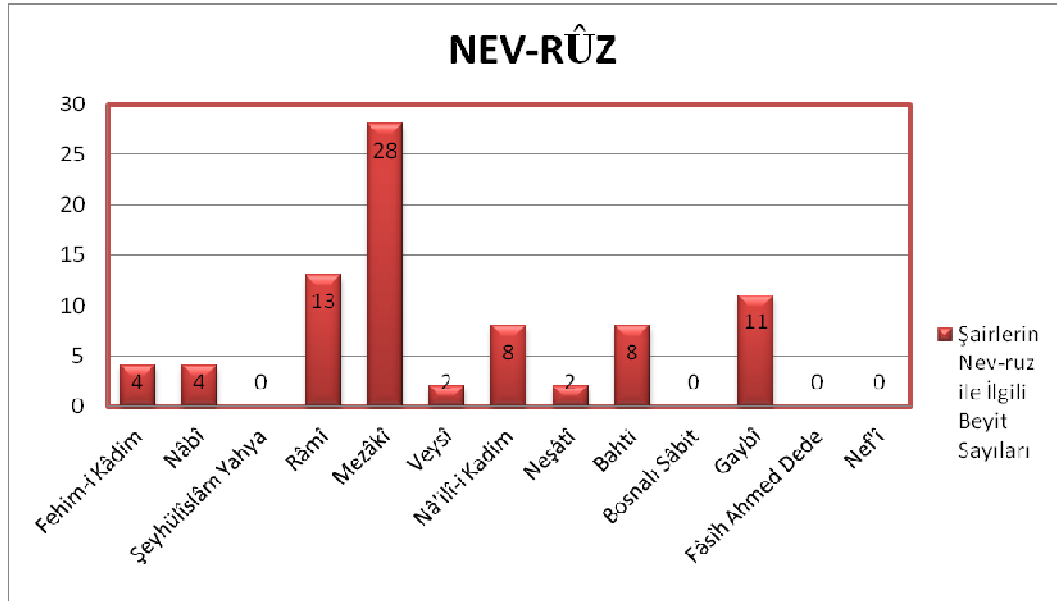
Nev-bahâr sözcüğü ilkbahârın diğerk bir adı olarak kullanılmıştır. Bahâr, Divân şiirinde evvel bahâr, fasl-ı bahâr, bahâr eyyâmı şeklinde birçok kelime veya kelime grubu ile birlikte kullanıldığı gibi Nev-bahâr kelimesi de bunlardan daha sıkça yer almaktadır.

Tez çalışmamız için yapmış olduğumuz divân taramalarında şâirlerin nev-bahârî eserlerinde 68 kez kullandıkları tespit edilmiştir. Yine kimi şâirlerin eserlerinde nev-bahârî çok sık işlerken kimi şâirler ise hemen hemen hiç kullanmamışlardır. Yapılan çalışmamızda Mezâkî'nin nev-bahârî 15 beyit ile en fazla kullanan şâir olduğu görülmektedir. Neşâtî, Nâbî ve Gaybî gibi şâirler ise hemen hemen hiç kullanmamışlardır. Şâirlerin nev-bahârî kullanım oranlarını ise tabloda sayısal veri olarak gösterdik. Tabloya bakıldığı zaman hangi şâirin Nev-bahârî ne kadar kullandığı detaylı bir şekilde görülmektedir.

Tez çalışmamızda nevbahâr ile birlikte kullanılan 13 farklı kavramı tespit ettik. Bu kavramların bazıları çoğu şiirlerde kullanılırken bazılarında ise çok az kullanılmıştır. Örneğin nevbahâr unsuru rüzgâr ile birlikte 11 kez kullanılmışken bayram, bulut veya şahsiyetler ile birlikte sadece 1 defa kullanılmıştır. Bu durumun oluşmasında mevsimin birlikte kullanılan kavramın özellikleri ile örtüşmesi bakımından değişkenlik göstermesi etkili olmuştur.

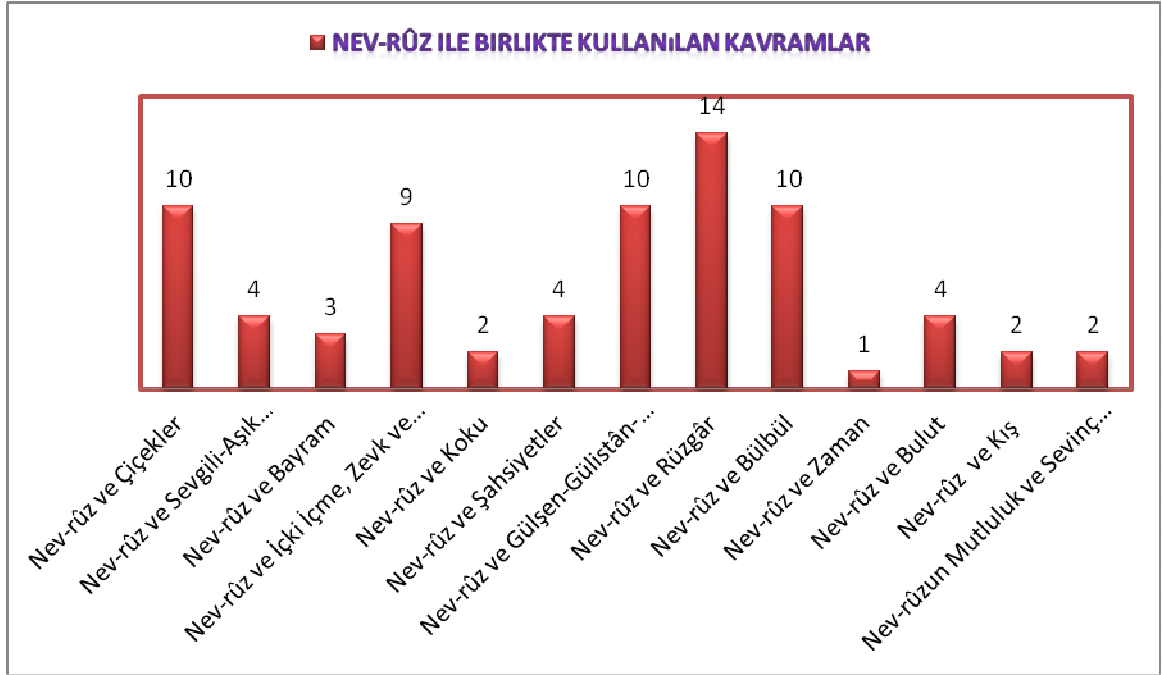

Nevrûz, “yenigün” anlamına gelip kuzey yarımkürede bahâr başlangıcı olduğu için bahâr bayramı olarak kutlanır. Klâsik Edebîyatımızda pozitif yönüyle ele alınan nevrûz, klâsik kültürün birçok unsurunun ifadesinde kullanılmıştır. Hemen bütün nâzım şekilleriyle nevrûziyyeler yazılmış ve muhtevâ olarak da müspet kavramları karşılayan anlamlar yüklenmiştir.

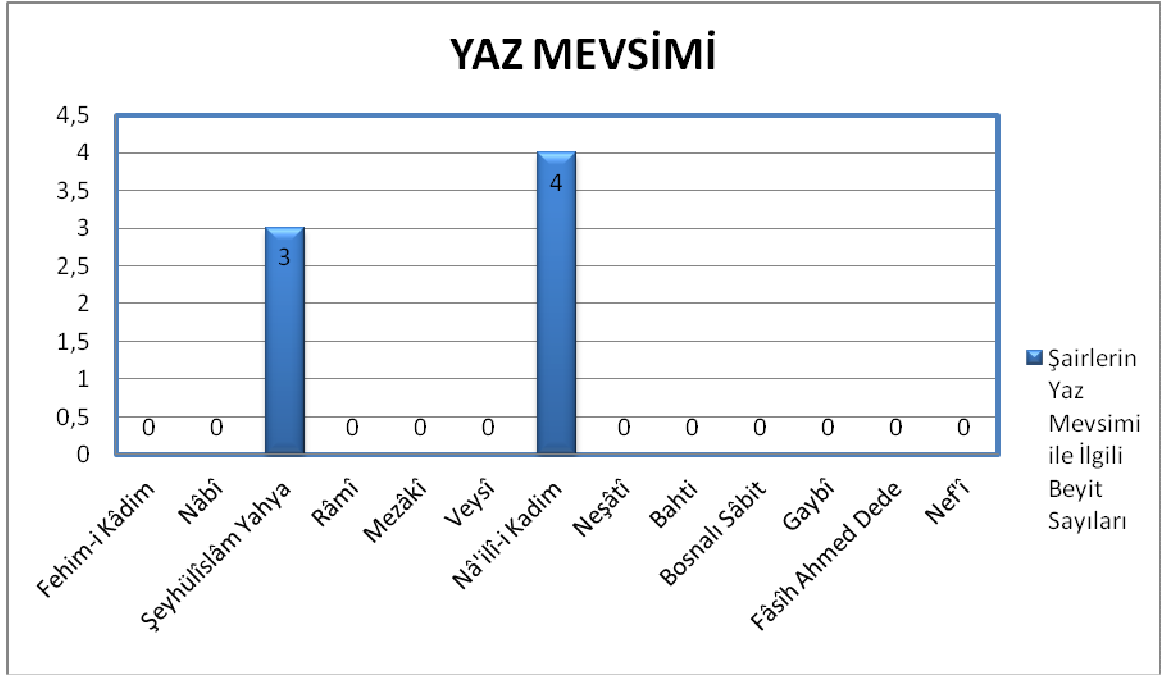
Klâsik edebiyatımızda, bayram, sevinç, mutluluk, yenilik, aydınlık, umut ve coşku ifadeleriyle yer alır. Nevrûzda, mutlaka bağı seyran vardır. Kıştan sonra gelen nevrûz bir ferahlık müjdesidir. Güneşin ışıkları, bütün tabiat ve insanlara yeniden can verir. Nevrûz şenliklerine güller gülererek, bülbül şakıyarak, servi salınarak, sular coşarak, rüzgâr mutribin havasına uyararak, katılırlar. Ays u işret, nevrûz sultanının ihşanına şükürdür. Nevrûz, bireysel ve toplumsal olarak doğayla birlikte yenilenmedir ve hep yenilikle birlikte anılır. İnsanlar nevrûzda birbiriyle ve insanlar doğayla bütünleşir.

Tez çalışmamızın alanı olan 17. yüzyıl Klâsik edebiyatında nevrûzu kullanan şâirlere ve kullanım oranlarına baktığımız zaman nevrûzun toplamda 80 defa kullanıldığı görülmektedir. Hemen hemen her şair tarafından kullanılan nevrûzun kullanım sıklığı ise şairden şaire farklılık göstermektedir. Örneğin Mezâkî nevrûzu şairlerin kavramlarla birlikte 28 defa kullanmışken Neşâtî sadece 2 defa kullanmıştır. Diğer şairlerin de kullanım sıklığı ve sayıları yukarıdaki grafikte detaylı olarak sayısal veri halinde sunulmuştur.

Tez çalışmamızda nevrûz ile birlikte kullanılan kavramları incelediğimizde şairlerin bazı kavramlara çok sık yer verdiği bazılarına ise çok az yer verdiği görülmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasının temel sebebi ise nevrûz ile birlikte kullanılan kavramların bu mevsimin çeşitli özellikleri ile benzerlik göstermesinden kaynaklanmaktadır.

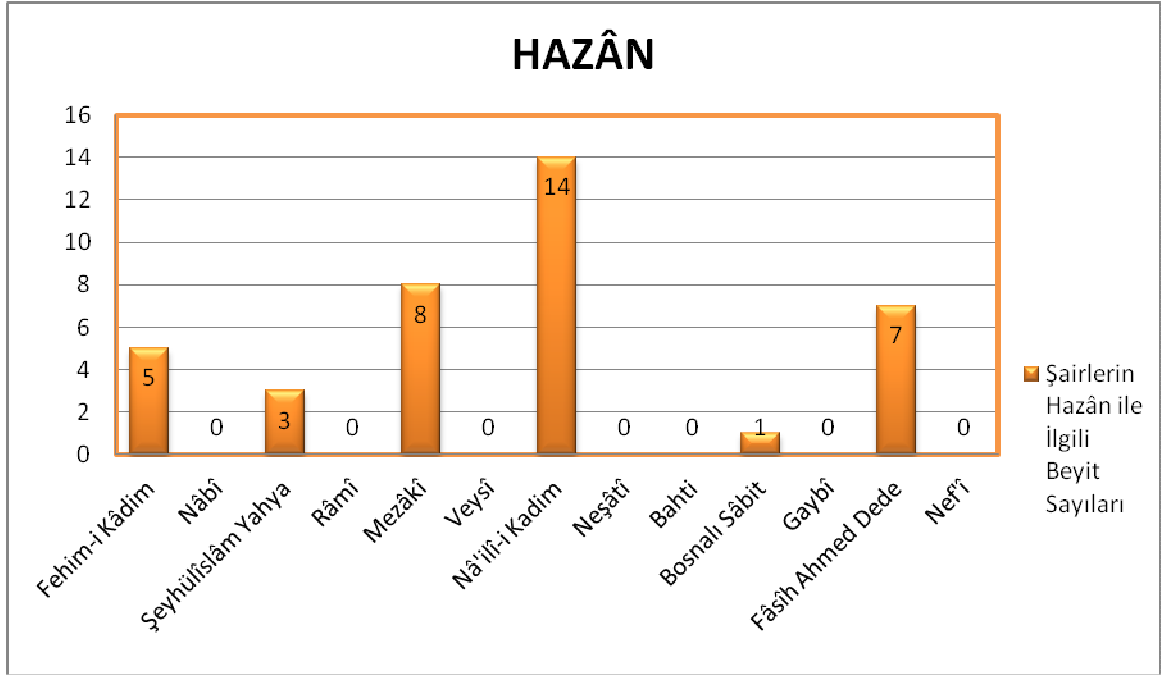
Nevrûzun birlikte en fazla kullanıldığı kavrama baktığımız zaman karşımıza rüzgâr kavramı çıkmaktadır. Rüzgâr kavramı şiiirlerde nevrûz ile birlikte 14 defa kullanılmıştır. Sonrasında ise 10'ar defa kullanılan çiçekler ve bülbül kavramı gelmektedir. Zaman, koku ve kış gibi kavramlar ise şiiirlerde şairler tarafından çok sık kullanılmayan kavramlardır. Bu kavramlar da 2'şer ya da 3'er defa şairler tarafından eserlerde kullanılmıştır. Diğer kavramların şiiirlerde kullanım sıklığı ve sayısal bilgileri de yukarıdaki tablomuzda detaylı bir şekilde gösterilmiştir.

Yaz mevsimi, şâirlerin çok fazla ilgi duymadığı bir mevsimdir. Sıcaklığı sebebiyle söz konusu olmuştur. Divân şiirinde örneğine çok az rastlanır. Divân taramalarımız neticesinde de bu mevsimin belirtilen kavramlarla birlikte sadece iki şâir tarafından kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu şâirlerden Nef'î Yaz mevsimini şiirlerinde 3 kez, Nâ'îl Kâdim ise 4 kez kullanmıştır. Diğer şâirlerin ise bu mevsimle ilgili herhangi bir şiirine rastlanmamıştır.

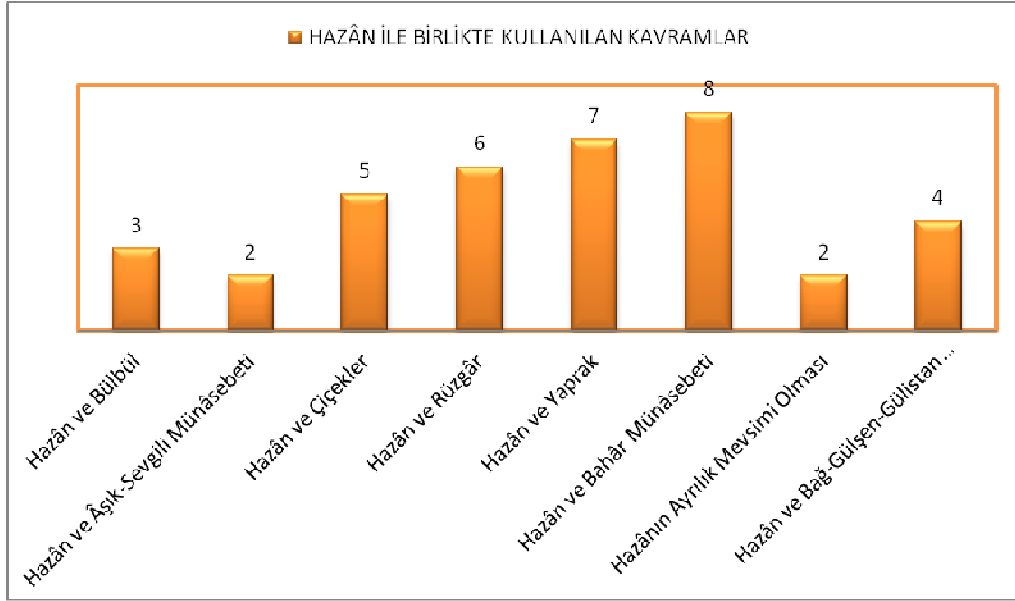

Yaz mevsiminin birlikte kullanıldığı kavramlarda sıcaklığın ortaya çıkardığı olumsuzluklar üzerinde durulur. Sıcaklığı artıran unsurlarla sıcaklığı azaltan unsurlar bir arada verilerek anlatım içinde bir çatışma zemini oluşturulmuştur. Böylece şair daha zengin bir anlatımla sanatını ortaya koyma imkânı bulmuştur. Tercih edilen kavramlar ise sıcaklığı temsilen Temmûz ayı ile Yaz mevsiminin tam zıddı özelliklere sahip olan Kış mevsimidir. Şairlerimiz aylar ile ilgili olarak toplam 5 beyit, Kış mevsimi ile ilgili ise 2 beyit yazmışlardır. Şairlerin kavramlar ile ilgili beyit sayıları ise yukarıdaki tabloda detaylı bir şekilde gösterilmiştir.

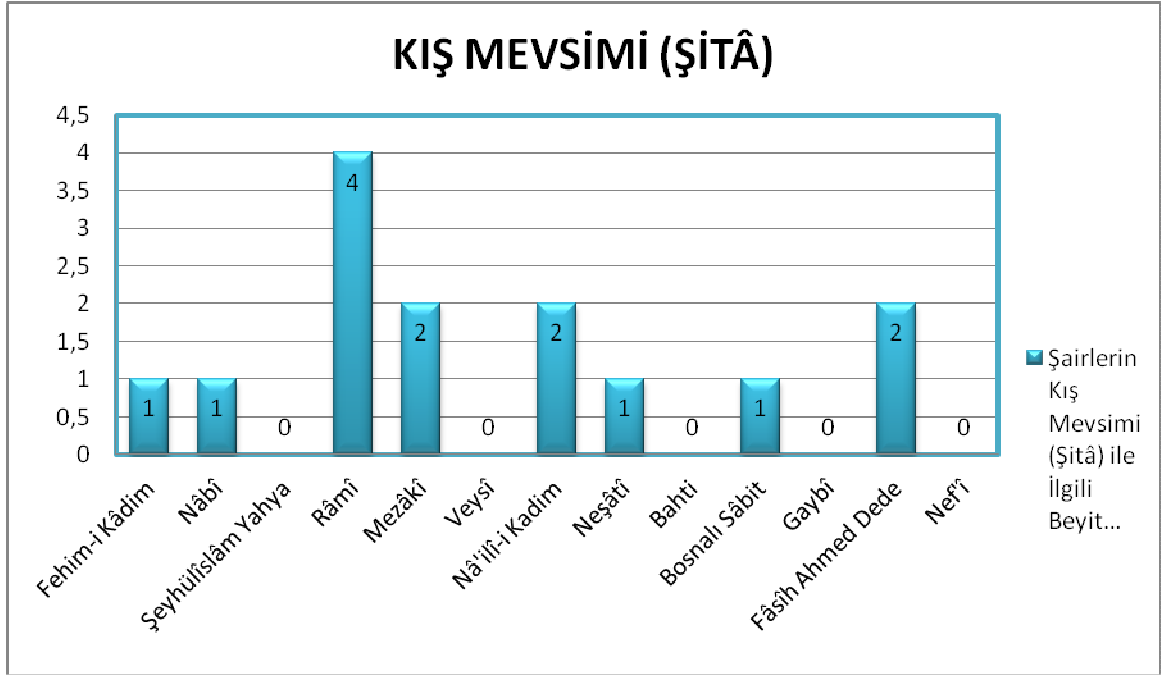
Hazân başlığı altında sonbahâr ve bahârın zıtlığı ve bunun sebepleri anlatılmıştır. Sonbahâr hüzün mevsimidir. İhtiyarlığı ve ölümü sembolize eder. Çünkü sonbahârda tâbiat cansızlaşır. Yapraklar sararır ve dökülür.

Şairlerin hazân mevsimini şiirlerinde kullanım oranlarına baktığımız zaman bu mevsiminin farklı şairler tarafından şiirlerinde 38 kez kullanıldığı görülmektedir. Her şairin kullanım sıklığı birbirinden farklı olmuştur. Örneğin Nâ'îlî Kâdim Hazân mevsimini şiirlerinde 14 kez kullanmışken Fehim-î Kâdim 5 kez kullanmıştır, Fasih Ahmed Dede ise 8 kez kullanmıştır. Diğer şairlerden Nef'î 3 kez, Bosnalî Sabîr ise bu mevsimi sadece bir kez şiirlerinde kullanmıştır.

Sonbahâr mevsiminin birlikte kullanıldığı kavramlara baktığımız zaman 8 farklı kavram karşımıza çıkmaktadır. Şâirler bu 8 farklı kavramı şiirlerinde 38 kez kullanmışlardır. Kullanımlarına baktığımız zaman ise bazı kavramların çok sık kullanıldığı bazılarının ise çok az kullanıldığı görülmektedir. Hazân mevsiminin Bahâr mevsiminin zıttı olması sebebiyle en fazla Hazân ve Bahâr Münasebetine yer verilmiştir (8 beyit). Hazân mevsimi ile birlikte en fazla kullanılan bir diğer kavram ise yapraktır. Çünkü sonbahâr mevsiminin geldiği ağaçlardan dökülen yapraklar ile belli olur. Yaprakların bu mevsiminin gelişi olması itibari ile yaprak kavramı da şiirlerde çok sık kullanılmıştır. Kullanımına baktığımız zaman ise toplamda 7 kez kullanıldığı görülmektedir. Yaprak kavramı ile birlikte yine çok fazla kullanılan bir diğer öge ise hiç şüphesiz sonbahâr rüzgârlarıdır. Sonbahâr mevsiminde esen rüzgârlar kuruyan yaprakları yerinden hareket ettirir ve etrafa sonbahârın geldiğini haber verir. Bu sebeple rüzgâr kavramı da en az yaprak kavramı kadar eserlerde kullanılmıştır.

Hazân mevsimi ile birlikte kullanılan diğer kavramların kullanımına baktığımız zaman ise; bülbül kavramına 3 defa, çiçekler kavramına ise 5 defa yer verildiği görülmüştür. Hazân mevsimi tüm bu kavramların yanında aynı zamanda ayrılık mevsimidir. Şâirler bu kavramları da eserlerinde Hazân ile birlikte toplam 4 defa kullanmışlardır. Hazân mevsimi ile birlikte kullanılan diğer kavramların ve adı geçen kavramların detaylı bilgisi ise yukarıdaki tabloda geniş ve detaylı bir şekilde gösterilmiştir.

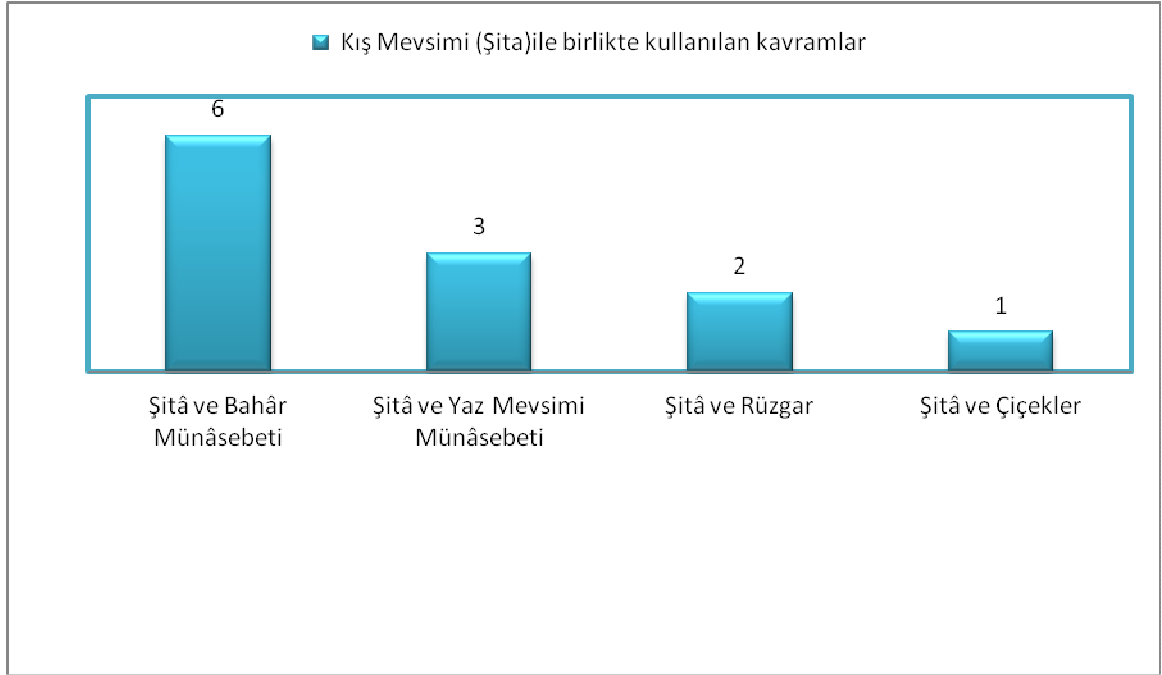

Klâsik Türk şiirinde kış mevsimi çok sık olmasa da yer yer bu mevsime de yer verilmiştir. Genel itibari ile bahâr mevsimi için kullanılan bütün olumlu kavramlar kış mevsimi için olumsuz olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple şiirlerde bahâr ve kış mevsimleri tezatlık içerisinde ele alınıp şiirlere yansıtılmıştır. Kış mevsiminde yeryüzündeki bitkiler, önce bir hasta gibi sararır, sonra da usulca ölür. Doğadaki canlılar, yavaş yavaş bir sona doğru yaklaşırlar. Özellikle Divân şiirinin vazgeçilmez mekânı olan gül bahçesi, bu durumdan kötü etkilenir. Gül bahçesinin olmazsa olmazı gülden, hiçbir iz kalmaz. Goncası bir yana, yaprakları başka bir yana gider. Dikenleri bile rüzgârdan nasibini alır. Bülbül ise, gülün yokluğu ile sesini bile çıkarmadan, acı çekmektedir. Kış mevsiminde, bülbülün içinde bulunduğu bu acıdan faydalanan karga, varlığını hissettirir. Bahçede bülbülün o güzel sesi yerine karga sesleri duyulmaya başlar. Servi, kar nedeniyle üzerine bir hırka giymiş gibidir ve hiçbir yere kıvıldaşamaz. Kış, servi dışındaki bütün ağaçları kötü etkiler. Çünkü hepsi yaprağını döker ve çıplak kalır. Bu haliyle her biri, soyguna uğramış insan gibidir. Bahârın temsilcisi bâd-ı sabâ da eskisi gibi değildir. O hafif, gönle rahatlık veren hoş esintisi geçer ve saba giderek şiddetlenir. Hatta bir hallacın pamuk atması gibi karları bir o yana bir bu yana savurup durmaktadır. Sevgilinin kokusunu getiren bu rüzgâr artık sonbahârın da bittiğini ve kışın geleceğini haber vermektedir. Sultanlık sırası, sarsara gelir ve saba yelinin yerini şimdi o alır. Bahçelerde gönlünce gezen, sarsardır. Böylece o

yumuşak, ferahlatıcı esinti yok olur, yerine ortalığı yakıp yıkan sarsar rüzgârı gelir. Yapraklar ve bitkiler sararır, gökyüzü kararır, yeryüzü ise adeta beyaza boyanır. Kısacası, her şeyini kaybetmiş bir yeryüzü tasviri yapılır. Hiçbir şey eskisi gibi değildir. Artık, bahârdaki letafet yoktur. Onun yerine zalimlik, olum, cefa ve yok oluş vardır. Doğa da insanlar da bahârdaki rahatlığı, kışta bulamaz. Çünkü bırakın varlıkları, yeryüzü bile baştan başa değişmiş bir haldedir. Bahârda taze bir gelini andıran ova, kış mevsiminde her tarafı beyazlamış, yaşlı bir kadına dönüşür. Anlaşılanlara göre, her şey değişime uğramış, yok olup gitmiştir.

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi şâirler tarafından çok sık kullanılmayan bu mevsime yaptığımız divân taramaları neticesinde şâirlerin 14 kez yer verdiği tespit edilmiştir. Kimi şâirler bu mevsime çok fazla yer verirken kimi şâirler şiirlerinde bu mevsimi hemen hemen hiç kullanmamışlardır. Örneğin Râmî 4 beyit ile bu mevsime en fazla yer veren şâir iken Bahtî, Nef'î ve Şayhülislâm Yahya gibi sanatçılar şiirlerinde hiç yer vermemişlerdir. Fehim-î Kâdim, Bosnalı Sâbî, Nâbî ve Neşâtî bu mevsimi eserlerinde 1'er defa kullanmışlardır. Mezâkî, Nâ'ilî Kâdim ve Fasîh Ahmed Dede ise bu mevsime eserlerinde 2'şer defa yer veren sanatçılardır.

Kış mevsimi yeryüzünde tüm canlıların ölüm uykusuna yattığı bir mevsimdir. İnsan ömründeki ihtiyarlık ya da ölümün mevsimlerdeki karşılığı kış mevsimidir. Bu mevsimde neşe, sevinç, mutluluk, eğlence gibi olguların yerini keder ve gam gibi olumsuz kavramlar almaktadır. Bu mevsimde yeryüzü kar ve buzla kaplıdır. Yeryüzüne yasemin çiçeği savrulur gibi karlar yağar. Her taraf, gümüşten bir döşek serilmiş ya da gümüş ve altın paralarla örtünmüş gibidir. Kış padişahı ve ordusu, ovaya karargâh kurmuşlarcasına etraf, beyaz çadırlarla kaplanır. Kışla birlikte onun askerleri addedebileceğimiz kar, dolu ve buz gelir. Kış o kadar şiddetlidir ki sular hep donar. Yeryüzü, adeta bir aynaya ya da billur bir saraya dönüşür. Dağlar karla kaplanır; nehirler ise, hapsolür. Çünkü bütün sular donmuştur.

Şâirler kış mevsimi ile birlikte eserlerinde 4 farklı kavramı kullanmışlardır: Bahâr, Yaz Mevsimi, Rüzgâr ve Çiçekler. Şâirlerin kış mevsimi ile birlikte en fazla kullandığı mevsim hiç şüphesiz kış mevsiminin tam tersi olan Bahâr mevsimidir. Şâirler eserlerinde bu kavrama 6 defa yer vermişlerdir. Şâirlerin en az kullandığı kavram ise çiçekler olmuştur. Bu mevsimde çiçeklerin varlığının hiç olmaması böylesi bir durumun şiiirlere de yansımaya sebep olmuştur. Şâirler çiçekler kavramına sadece 1 defa yer vermişlerdir. Tez çalışmamızda şairlerin rüzgâr kavramına 2 defa, kış mevsiminin yaz mevsimi ile olan ilişkisine ise 3 defa yer verdiklerini görüyoruz.

KAYNAKÇA

- AK, Çoskun, (2001), **Şâir Padişahlar**, Başbakanlık Basımevi, Ankara.
- AKKUŞ, Metin, (1993), **Nef'î Dîvânı**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- AKKUŞ, Metin, (2006), **Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası- Edebi Türler ve Tarzlar**, Fenomen Yayınları, Ankara.
- ALTUNER, Nuran Üzer, (1989), “Safâyî ve Tezkiresi”, Basılmamış Doktora Tezi, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul.
- BANARLI, Nihat Sami, (1998), **Resimli Türk Edebîyatı Tarihi I**, MEB Yayınları, İstanbul.
- BAYRAKTUTAN, Lütfi, (1985), “Seyhülislâm Yahyâ Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği ve Dîvânı'nın Karşılaştırılmış Metni”, Basılmamış Doktora Tezi, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Erzurum.
- CUNBUR, Müjgan, (1999), “Nevruz'da Çiçeklenen Şiir Bahçelerinden Bir Demet” Türk Dünyasında Nevruz, **3. Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri**, AKM Yayınları, Ankara, s.81-91.
- ÇIPAN, Mustafa, (1991), “Fasîh Ahmed Dede Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Dîvânı'nın Tenkitli Metni Cilt I-II”, Basılmamış Doktora Tezi, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Konya.
- ÇIPAN, Mustafa, (2003), **Fasîh Dîvânı İnceleme-Tenkitli Metin**, MEB. Yayınları, İstanbul.
- ÇİFTÇİ, Cemil, (1997), **Maktûl Şâirler**, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- DEMİREL, Şener, (1999), “XVII. Yüzyıl Şâirlerinden Şehrî (Malatyalı Ali Çelebi) Hayatı, Sanatı ve Dîvânı'nın Tenkitli Metni ve Tahlili”, Basılmamış Doktora Tezi, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Elazığ.
- DEVELLİOĞLU, (1993), Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi, Ankara.
- DİKMENTAŞ, Turan, (2000), **Osmanlı Sultanları**, Sentez Neşriyat.
- EREN, Abdullah, (2004), “Şehyülislâm Yahya Dîvânı'nın Tahlili”, Basılmamış Doktora Tezi, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Erzurum.
- ERTEM, Rekin, (1995), **Yahyâ Dîvânı**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- FEYZİOĞLU, Nesrin, (2004), “Nevrûz ve Musiki”, **Millî Folklor**, Ankara, S.61, s.68-71.

- GÖLPINARLI, Abdülbâki, (1954), **Dîvân Şiiri-XVII. Yüzyıl**, Varlık Yayınevi İstanbul.
- GÖRE, Zehra, (2007), Divan Şiirinde “CünûnEyyâmı” Olarak Bahar, **Türkoloji Araştırmaları**, Volume 2/3, s.283-295.
- GÜFTA, Hüseyin, Divan Şiirinde Vakt-i Seher, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi Klâsik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı**, s.93- 137
- GÜLER, Kadir, GÜNEŞ Mustafa, (2003), **Kütahyalı Gaybî Sun’ullah ve Şiirleri**, Bizim Büro Basımevi, Kütahya.
- İPEKTEN, Haluk, (1974), **İsmetî Dîvânı**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- İPEKTEN, Haluk, (1994), **Eski Türk Edebiyatı, Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- İSEN, Mustafa vd., (2002), **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yayınları, Ankara.
- KABAKLI, Ahmet, (1968), **Türk Edebiyatı, Cilt:II**, Türkiye Yayınevi, İstanbul.
- KALPAKLI, Mehmet, (1999), **Osmanlı Dîvân Şiiri Üzerine Metinler**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- KARACAN, Turgut, (1991), **Bosnalı Alaeddin Sâbit Dîvânı**, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas.
- KARAHAN, Abdülkadir, (1992), **Nef’î Dîvânı’ndan Seçmeler**, Kültür Bakanlığı Yayınları: 610, Ankara.
- KARTAL, Ahmet, (1998), **Klâsik Türk Şiirinde Lâle**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- KOCATÜRK, Vasfi Mahir, (1970), **Büyük Türk Edebiyatı Tarihi**, Edebiyat Yayınevi, Ankara.
- KURNAZ, Cemâl – TATÇI, Mustafa (2001), **Ümmî Divan Şairleri ve Enverî Divanı**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- KUTLUK, İbrahim, (1962), **Nâilî-i Kadîm Hayatı ve Eserleri**, İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü Yayınları:6, İstanbul.
- LEVEND, Agah Sırrı, (1984), **Divan Edebiyatı**, Enderun Kitabevi, İstanbul.
- MENGİ, Mine, (2000), **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- MERMER, Ahmet, (1998), “Mezâkî Hayatı, Edebi Kişiliği ve Dîvânı’nın Tenkitli Metni”, Basılmamış Doktora Tezi, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Konya.

- MERMER, Ahmet vd., (2006), **Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- NABİ, (2008), **Hayriyye-i Nâbî**, (Hzl. Mahmut Kaplan), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2. Baskı, Ankara.
- NABİ, (1997), **Divan I**, (Hzl. Ali Fuat Bilkan), Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- NACİ, Muallim, (1987), **Lugat-ı Nâcî**, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- NA'İLİ, (1990), **Divan**, (Hzl. Halûk İpekten), Akçağ Yayınları, Ankara.
- NEFESİ, Azizüddin, (1990), **Tasavvufta İnsan Meselesi-İnsan-ı Kâmil**, (Çev. Mehmet Kanar), Dergâh Yayınları, İstanbul.
- NEŞATİ, (1996), **Divan**, (Hzl. Mahmut Kaplan), Akademi Kitabevi, İzmir.
- ONAY, Ahmet Talat (2007), **Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü**, Hzl. Cemâl Kurnaz, Birleşik Yayınevi, Ankara.
- ONAY, Ahmet Talat, (2000), **Mazmunlar ve İzahı**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ÖZDEMİR, Nebi, (2006), Yenilenmek ve Nevrûz, **Millî Folklor**, S. 69, s.15- 27, Ankara.
- ÖZEK Ali - KARAMAN Hayrettin - TURGUT Ali - ÇAĞRICI Mustafa - DÖNMEZ İbrahim Kâfî – GÜMÜŞ Sadrettin (1993), **Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- ÖZTUNA, Yılmaz, (1969), **Türk Musikisi Ansiklopedisi III**, İstanbul.
- PALA, İskender, (1992), **Dîvân Edebiyatı**, Ağaç Yayıncılık, İstanbul.
- PALA, İskender, (1998), **Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü**, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- SAMİ, Şemseddîn, (1989), **Kâmûs-ı Türkî**, Enderun Kitabevi, s.711, İstanbul.
- ŞEYHÜLİSLAM YAHYA, (1995), **Divan**, (Hzl. Rekin Ertem), Akçağ Yayınları, Ankara.
- TARLAN, Ali Nihat (1936), **Divan Edebiyatında Tevhidler**, Fasikül I, Burhaneddîn Matbaası, İstanbul.
- TOLASA, Harun, (1979), **Şeyhülislâm Bahâyî Efendi Dîvânı'ndan Seçmeler**, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul.

- UNDU, Sevda, (2007), “Fehîm-i Kadîm Dîvânı’nda Sevgili ve Sevgilinin Güzellik Unsurları”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Afyonkarahisar.
- ÜNVER, İsmail, (1986), **Türk Büyükleri Dizisi:13**, Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 672, Ankara.
- ÜZGÖR, Tahir, (1991), **Fehîm-i Kadîm**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.
- YAVAŞ, Bahar, (2011),“XVI. Yüzyıl Klâsik Türk Şiirinde Mevsimler, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Kütahya.
- YENİTERZİ, Emine (1993), **Türk Edebiyatında Na‘tlar**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- YEŞİLOGLU, Ayşegül Mine, (1996), “Nâ’ilî-i Kadîm Dîvânı’nın Tahlili”, Basılmamış Doktora Tezi, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Edirne.
- YILDIRIM, Ali, (Bahar 2007), “Siyâh-bahâr Tamlamasının Bir Üslup Özelliği Olarak Divan Şiirinde Yer Alması”, **İlmî Araştırmalar**, S. 23, ss. 139-150.
- YILMAZ, Mehmet, (1992), **Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler**, Enderun Kitabevî, İstanbul.
- YILMAZ, Ozan, (2011), Klasik Türk Edebiyatında Bir Başka Anlamıyla “Bahar”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi 18**, s.177-194.

DİZİN

A

Aşık, viii, 38

B

Bağ, viii, ix, x, 33, 55, 80, 96, 133, 145

Bahar, 6, 7, 21, 34, 55, 91, 153, 158,
160

Bayram, viii, ix, 25, 40, 41, 80, 82, 90,
145

Bereket, viii, ix, 59, 76, 145

Bulut, viii, ix, 8, 68, 105, 145

Bülbül, viii, ix, x, 15, 48, 51, 54, 65, 66,
67, 89, 93, 101, 102, 104, 110, 124,
136, 145, 154

Ç

Çiçek, 78

G

Gül, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 28, 29,
30, 54, 66, 70, 73, 74, 78, 83, 87, 89,
96, 97, 98, 101, 108, 110, 111, 124,
125, 126, 127, 128, 131, 132, 133,
134, 136, 138, 154

Gülistan, ix, x, 80, 133

Gülşen, viii, ix, x, 16, 43, 55, 80, 96,
109, 133, 145

H

Hazan, 131

K

Kış, v, viii, ix, x, 35, 37, 52, 61, 106,
116, 136, 137, 139, 140, 141, 145,
151, 154, 156

Koku, viii, ix, 61, 69, 94, 145

L

Lale, 19

M

Menekşe, 19

N

Nergis, 19, 30

Nevruz, 86, 105, 157

S

Sevgili, viii, ix, x, 38, 78, 89, 125, 145,
160

Sümbül, 19, 127

Ş

Şita, 36

Y

Yağmur, viii, 10, 42, 105, 145

Yaprak, viii, x, 63, 128, 145, 146, 153

Yaz, v, x, xi, 115, 116, 117, 139, 141,
150, 151, 157

Z

Zaman, viii, ix, 3, 54, 98, 104, 117, 145,
146, 149

Zevk, viii, ix, 26, 33, 36, 39, 50, 53, 82,
92, 138, 145, 146